

PROBLEMY SPOŁECZNE W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

PRÓBA DIAGNOZY

PROBLEMY SPOŁECZNE
W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM
PRÓBA DIAGNOZY

EUROPERSPEKTYWA

Lublin 2010

Opracowanie redakcyjne:
Monika Kranz-Szurek

Projekt okładki:
Dariusz Szurek

Publikacja opracowana w ramach projektu „Lubelskie obserwatorium problemów społecznych” realizowanego przez firmę Europerspektywa Beata Romejko. Kierownik projektu: Monika Kranz-Szurek.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego; Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet VII „Promocja integracji społecznej”, Działanie 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej”, Poddziałanie 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” na podstawie umowy o dofinansowanie podpisanej z Wojewódzkim Urzędem Pracy w Lublinie.

Wyrazy podziękowania kierujemy do wszystkich dyrektorów powiatowych urzędów pracy województwa lubelskiego za pomoc w przeprowadzeniu badań realizowanych w ramach projektu.

© Copyright by Europerspektywa Beata Romejko, Lublin 2010

ISBN 978-83-930312-1-4

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

Europerspektywa Beata Romejko
20-411 Lublin, ul. Wolska 11A
www.europerspektywa.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Wojciech Otrębski Raport z badań instytucji pomocy i integracji społecznej województwa lubelskiego	9
Konrad Konefał Raport z badań osób długotrwale bezrobotnych w województwie lubelskim	63
Beata Romejko Raport z badań osób niepełnosprawnych bezrobotnych w województwie lubelskim	103
Renata Jońska Analiza sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim	147

WSTĘP

Od 1 września 2009 roku do 31 sierpnia 2010 roku firma badawcza Euoperspektywa realizowała na podstawie umowy podpisanej z Wojewódzkim Urzędem Pracy w Lublinie projekt zatytułowany „Lubelskie obserwatorium problemów społecznych”. Projekt ten był współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej”, Poddziałanie 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”.

Głównym celem projektu było uzyskanie kompleksowej i wieloaspektowej wiedzy na temat problemów społecznych występujących w województwie lubelskim, w szczególności problemów osób długotrwale bezrobotnych i niepełnosprawnych bezrobotnych, a także na temat sytuacji panującej na lubelskim rynku pracy. Zdobyta w tym zakresie wiedza może być przydatna przy opracowywaniu i aktualizowaniu gminnych czy powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych oraz przy przygotowywaniu efektywnych programów na rzecz integracji społecznej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach projektu zrealizowano badania osób długotrwale bezrobotnych i niepełnosprawnych bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy województwa lubelskiego oraz badania instytucji pomocy i integracji społecznej z terenu województwa lubelskiego. Badania te prowadzone były na przełomie roku 2009/2010 za pomocą ankiety pocztowej, którą wysłano do 3000 długotrwale bezrobotnych oraz do wszystkich osób niepełnosprawnych bezrobotnych zarejestrowanych w lubelskich urzędach pracy według stanu na koniec października 2009 roku w liczbie 3728. Ankietę pocztową skierowano także do 380 lubelskich instytucji pomocy i integracji społecznej, obejmujących m.in. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Ośrodki Pomocy Społecznej, Domy Pomocy Społecznej, Dienne Domy Pomocy Społecznej, Środowiskowe Domy Samopomocy, Warsztaty Terapii Zajęciowej czy Zakłady Aktywności Zawodowej. Ponadto w oparciu o dostępne dane przygotowana została analiza dotycząca sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim. Wykonano również szereg działań służących

promocji projektu i jego idei, spośród których należy wymienić: utworzenie strony internetowej, zorganizowanie konferencji upowszechniającej wyniki przeprowadzonych badań i analizy, opublikowanie w prasie trzech artykułów sponsorowanych informujących o osiągniętych rezultatach, a także wydrukowanie niniejszej publikacji w nakładzie 500 egzemplarzy.

Na każdym etapie realizacji projektu do współpracy zapraszani byli wysokiej klasy specjaliści, socjologowie i psychologowie, posiadający niezbędną przy tego rodzaju zadaniach wiedzę i doświadczenie. Brali oni udział w konstruowaniu metodologii badawczej, narzędzia badawczego oraz w opracowywaniu zgromadzonego materiału. Autorami prezentowanych raportów i analizy są: dr hab. Wojciech Otrębski, prof. KUL; Renata Jońska, pracownik jednostki organizacyjnej pomocy społecznej; Beata Romejko, Europerspektywa; Konrad Konefał, Laboris.

W książce zamieszczone zostały główne rezultaty projektu w postaci trzech raportów z badań osób długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych bezrobotnych oraz instytucji pomocy i integracji społecznej województwa lubelskiego, a także analizy sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim.

Niniejsza publikacja, stanowiąca efekt końcowy prac wykonanych w trakcie trwania projektu, skierowana jest przede wszystkim do przedstawicieli instytucji z terenu województwa lubelskiego zaangażowanych w problematykę integracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizatorzy projektu mają nadzieję, że zamieszczone w niej opracowania będą dla Czytelnika przydatnym i interesującym źródłem wiedzy, a tym samym przyczynią się do zacieśnienia współpracy podejmowanej przez instytucje z terenu Lubelszczyzny na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Dr hab. Wojciech Otrębski, prof. KUL

Raport
z badań instytucji pomocy
i integracji społecznej
województwa lubelskiego

I. METODOLOGIA BADAŃ

Reforma administracyjna z 1999 roku wywarła ogromny wpływ na zmianę działania instytucji pomocy i integracji społecznej w Polsce. Ustanowiony podział administracyjny kraju, utworzenie struktur administracji rządowej i samorządowej (ponowne pojawienie się powiatów i powołanie samorządu województwa) wprowadziły nie tylko nowy porządek administracyjny. Kluczowym dla zmiany działania wspomnianych instytucji był nowy podział zadań i kompetencji pomiędzy powstałe struktury administracji rządowej oraz samorządowej.

Struktury te, podejmując nowe zadania, musiały się zmierzyć z całym szeregiem nieistniejących wcześniej lub nie tak nasilonych problemów społecznych, które ujawniały się jako skutki dokonujących się w naszym kraju po 1989 roku przemian społeczno-ekonomicznych. Nie było to zadaniem łatwym tym bardziej, że w wielu regionach brakowało wykwalifikowanej kadry urzędniczej i pracowników pomocowych umiejących sobie radzić z obserwowanymi problemami.

Mija właśnie 20 lat od rozpoczęcia przemian społeczno-ekonomicznych oraz pierwsze dziesięć lat funkcjonowania struktur pomocowych w nowym podziale administracyjnym z nowym podziałem zadań i kompetencji. W związku z tym pojawia się potrzeba oceny adekwatności oraz efektywności i skuteczności działań prowadzonych przez poszczególne instytucje i organizacje funkcjonujące w ramach różnych poziomów administracyjnych czy otrzymujących zlecenia na poszczególne zadania.

Istnieje kilka uwarunkowań efektywności działań pomocowych podejmowanych przez społeczności lokalne wobec grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pozwalających na ich integrację społeczną i zawodową. Podstawową sprawą jest oczywiście oparcie ich na rzetelnej diagnozie stanu potrzeb pomocowych grup zagrożonych marginalizacją. Następnie konieczne jest zaplanowanie zestawu działań formalnych i nieformalnych wspierających te osoby, prowadzonych przez zintegrowane służby edukacyjne, społeczne, zawodowe, rehabilitacyjne, opiekuńcze itp., organizacje pozarządowe, kościoły i nieformalne grupy samopomocowe. Kolejnym z warunków niezbędnych zapewniających wysoką efektywność działań pomocowych jest włączenie w proces realizacji zadań ich ewaluacji. Powinna ona być dokonywana nie tylko po zakończeniu działania, ale także na każdym z kolejnych etapów, umożliwiając ich dostosowanie do dynamicznie zmieniających się potrzeb poszczególnych grup

odbiorców oraz ewentualną korektę nieprawidłowości w zakresie stosowanych metod pracy socjalnej.

W analizowanym okresie dziesięciolecia pojawiła się jeszcze jedna okoliczność mająca wpływ przede wszystkim na standaryzację działań pomocowych. W 2004 roku Polska stała się członkiem Unii Europejskiej i tym samym zobowiązała się do respektowania dyrektyw i wskazań w zakresie polityki społecznej oraz standardów działań pomocowych.

W roku 2000 kraje Unii Europejskiej przyjęły do realizacji *Strategię Lizbońską*, której celem jest uczynienie z Unii Europejskiej obszaru o dynamicznie rozwijającej się gospodarce, przy jednoczesnym wzroście zatrudnienia i spójności społecznej wraz z poszanowaniem środowiska naturalnego. W brukselskich konkluzjach Rady Europejskiej z marca 2005 roku znalazły się wnioski z oceny pięciolecia realizacji *Strategii Lizbońskiej*, gdzie potwierdzono, że Europejski Model Społeczny opiera się na realizacji dwóch głównych celów: pełnego zatrudnienia i spójności społecznej. *Strategia Polityki Społecznej* przedstawiona przez Komisję Europejską w roku 2000 i 2005 potwierdza te priorytety. Równie istotne miejsce zajmuje spójność społeczna w dokumentach Rady Europy, a szczególnie w *Strategii Spójności Społecznej* z 2000 roku potwierdzonej i rozbudowanej w *Zrewidowanej Strategii Spójności Społecznej* z 2004 roku, która była oparta na raporcie *Dostęp do praw społecznych w Europie*. We wszystkich wspomnianych dokumentach traktuje się jako oczywistą myśl, że odpowiednio zaprojektowana i wdrożona polityka społeczna stanowi inwestycję, która przynosi korzyści wszystkim obywatelom i całemu społeczeństwu. Działania zmierzające do integracji społecznej zwiększają potencjał rozwoju, a także sprzyjają zwiększaniu aktywności społecznej we wszystkich obszarach, m.in. na rynku pracy (www.mpips.gov.pl).

Kolejne istotne założenia Europejskiego Modelu Społecznego Unii Europejskiej i Rady Europy to:

- ✓ odpowiedzialność państwa za poziom i jakość życia wszystkich obywateli wyrażająca się m.in. w aktywnym przeciwdziałaniu rosnącemu ubóstwu i nadmiernemu rozwarstwieniu społecznemu;
- ✓ oparcie polityki społecznej na prawach społecznych i socjalnych, których katalog zawiera *Zrewidowana Europejska Karta Społeczna* – podstawowy dla Europejskiego Modelu Społecznego dokument Rady Europy, jak i *Karta Podstawowych Praw Unii Europejskiej* włączona w całości do projektu Traktatu Konstytucyjnego;

- ✓ wielosektorowość i wielopoziomowość polityki społecznej, w której ważną rolę do odegrania mają sektor obywatelski i rynkowy oraz władze regionalne i lokalne przy aktywnej postawie państwa realizującego interes wspólny i chroniącego najbardziej podatnych na wykluczenie społeczne;
- ✓ uznanie znaczenia mocnych i trwałych więzi rodzinnych i społecznych za jeden z istotnych czynników zapobiegających powstawaniu problemów społecznych i gospodarczych;
- ✓ uwzględnianie trendów demograficznych w planowaniu polityki społecznej, a szczególnie takich zjawisk, jak zmieniająca się struktura wiekowa społeczeństwa, zmiany wzorów życia rodzinnego oraz migracje.

Odpowiednio zaprojektowana i wdrożona polityka społeczna stanowi inwestycję, która procentuje dla wszystkich obywateli. Działania zmierzające do integracji społecznej zwiększają potencjał rozwoju, a także sprzyjają zwiększaniu aktywności społecznej, również w obszarze rynku pracy (www.mpips.gov.pl).

Poza wspomnianymi powyżej wytycznymi dla krajów członkowskich Unii Europejskiej wyznacznikami istotnymi dla konstrukcji metodologii badań instytucji pomocy i integracji społecznej są aktualnie obowiązujące w naszym kraju regulacje prawne oraz opracowana i przyjęta do realizacji *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013* (www.mpips.gov.pl). Aktualnie obowiązujące regulacje prawne dookreślają, które instytucje i organizacje zajmują się realizacją zadań w obszarze pomocy i integracji społecznej oraz w jakim zakresie. Dotyczy to każdego ze szczebli administracji rządowej i samorządowej.

W ramach projektu „Lubelskie obserwatorium problemów społecznych” prowadzone były badania skierowane do istniejących na terenie województwa lubelskiego instytucji pomocy i integracji społecznej, takich jak: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, Domy Pomocy Społecznej, Dzielne Domy Pomocy Społecznej, Środowiskowe Domy Samopomocy, Warsztaty Terapii Zajęciowej czy Zakłady Aktywizacji Zawodowej. Wymienione instytucje i organizacje funkcjonują na rozmaitych szczeblach administracji samorządowej, przez co każda z nich ma inny obszar przydzielonych ustawowo kompetencji oraz zadań do wykonania. Wynika z tego także odmienny zakres ich odpowiedzialności za realizację polityki społecznej naszego państwa i zabezpieczenie indywidualnych potrzeb pomocowych poszczególnych osób. Mają one ponadto różne sposoby czy źródła finansowania

swojej działalności. Wszystkie pozostają ze sobą w dość rozbudowanych relacjach zależności (nadrzędności i podrzędności).

Wymienione powyżej czynniki sprawiły, że przygotowanie jednego narzędzia badawczego (ankiety), które umożliwiłoby kompleksową ewaluację prowadzonych przez wszystkie te instytucje czy organizacje działań w zakresie pomocy i integracji społecznej, nie było zadaniem prostym. Decydując się na przygotowanie jednego narzędzia badawczego obejmującego całość instytucji, byliśmy świadomi ograniczenia możliwości uwzględnienia specyfiki działań podejmowanych przez poszczególne instytucje i organizacje, a także związanej z tym dość dużej ogólności wniosków i rekomendacji dla przyszłych strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Konstruując ankietę pocztową, przyjęto opisane wcześniej założenie i wyznaczono część, w której zestaw pytań charakteryzuje krótko samą instytucję/organizację, następnie zaś dookreśla obszar problemów społecznych, który stara się ona zabezpieczyć swoimi działaniami (głównie poprzez charakterystykę potrzeb świadczeniobiorców). W dalszej kolejności pojawiają się zagadnienia dotyczące oceny efektywności prowadzonych działań/form wsparcia (opisując skalę zabezpieczenia potrzeb) oraz potrzeb związanych z podniesieniem jakości własnych działań i efektywności zabezpieczenia potrzeb świadczeniobiorców.

Badania mają charakter samooceny dokonywanej przez instytucje/organizacje. Prowadzone one były poprzez skierowanie przygotowanej ankiety drogą pocztową do wszystkich 380 instytucji i organizacji tego typu w województwie lubelskim. Niestety nie udało się uzyskać reprezentatywności wyników dla każdego z powiatów. Konsekwencją tego jest możliwość jedynie częściowego wsparcia przez uzyskane wyniki opracowania lub korekty powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Wyniki uzyskane z odesłanych do naszego biura ankiet umieszczono w przygotowanej bazie danych, a następnie poddano analizie statystycznej z zastosowaniem pakietu STATISTICA.PL. Osiągnięte efekty pozwoliły na przygotowanie niniejszego raportu końcowego, zawierającego rekomendacje konieczne do weryfikacji już istniejących strategii lub opracowania nowych. Zamierzeniem wszystkich tych działań jest rzeczywista zmiana jakości życia osób zagrożonych marginalizacją poprzez ich pełniejszą integrację społeczną i zawodową w regionie lubelskim.

II. CHARAKTERYSTYKA BADANYCH INSTYTUCJI POMOCY I INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

Prowadzący badania rozesłali 380 ankiet pocztowych. Zwrotnie otrzymano 129 ankiet kompletnie i niekompletnie wypełnionych. Do analiz statystycznych wykorzystano wszystkie otrzymane ankiety, ale w niektórych pytaniach, ze względu na braki danych, liczebność jest mniejsza.

Połowę instytucji uczestniczących w badaniach stanowiły Ośrodki Pomocy Społecznej (OPS), powyżej 10% były to Domy Pomocy Społecznej (DPS) i Warsztaty Terapii Zajęciowej, a ponad 5% to Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR) i Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS). Placówki określające siebie jako Organizacje Pozarządowe (NGO) oraz Powiatowe Ośrodki Wsparcia (POW), Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej (ROPS) (tu zgodnie z sugestią badanych ankietę wypełniły trzy oddziały tej instytucji) i Zakłady Aktywizacji Zawodowej (ZAZ) stanowiły około 2-3% badanych instytucji (tab.1).

Tabela 1. Liczebność (f) i procent (P) dla badanych instytucji pomocy i integracji społecznej

Instytucja	Liczebność	Procent
DPS	17	13,18%
OPS	65	50,39%
ŚDS	9	6,98%
WTZ	14	10,85%
PCPR	11	8,53%
NGO	5	3,88%
POW	3	2,32%
ZAZ	2	1,55%
ROPS	3	2,32%
Razem	129	100,00%

Różnorodność badanych instytucji pomocy i integracji społecznej wymusiła przyporządkowanie ich w dalszych analizach do trzech kategorii, wyróżnionych ze względu na zakres zleconych im zadań i związaną z tym specyfikę działania. W ten sposób powstały następujące kategorie: *administracja* (AD) – grupująca ROPS, PCPR, OPS; *pomoc dzienna* (PD) – grupująca WTZ, ZAZ, POW, ŚDS, NGO; *pomoc całodobowa* (PC) – obejmująca DPS. Szczegółowy rozkład liczebności i procentu dla każdej z wyróżnionych kategorii prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Liczebność (f) i procent (P) dla wyróżnionych kategorii badanych instytucji pomocy i integracji społecznej

Kategoria instytucji	Liczebność	Procent
Administracja	79	61,24%
Pomoc dzienna	34	26,36%
Pomoc całodobowa	16	12,40%
Razem	129	100,00%

Zauważono, że ponad 60% badanych instytucji pomocy i integracji społecznej funkcjonuje jako element administracji samorządowej różnych szczebli (wojewódzki, powiatowy, gminny), około 26% z badanych instytucji są to placówki świadczące usługi dzienne, a lekko powyżej 12% – całodobowe (tab. 2).

Łącznie badaniami objęto instytucje pomocy i integracji społecznej z 20 powiatów województwa lubelskiego. Najsilniej reprezentowane w badanej grupie są instytucje z powiatu lubelskiego (prawie 14%), kraśnickiego i bialskiego (około 10%). Najslabiej natomiast instytucje z powiatów: ryckiego (poniżej 1%), hrubieszowskiego (poniżej 2%) oraz chełmskiego, janowskiego, łukowskiego, radzyńskiego i włodawskiego (lekko powyżej 2%) (tab. 3).

Tabela 3. Rozkład liczebności (f) i procentu (P) badanych instytucji w poszczególnych powiatach województwa lubelskiego

Powiat	Liczebność	Procent
bialski	13	10,08%
biłgorajski	9	6,98%
chełmski	3	2,33%
hrubieszowski	2	1,55%
janowski	3	2,33%
krasnostawski	6	4,65%
kraśnicki	14	10,85%
lubartowski	6	4,65%
lubelski	18	13,95%
łęczyński	6	4,65%
łukowski	3	2,33%
opolski	4	3,10%
parczewski	4	3,10%
puławski	9	6,98%
radzyński	3	2,33%
rycki	1	0,77%
świdnicki	5	3,87%
tomaszowski	8	6,20%
włodawski	3	2,33%
zamojski	8	6,20%
brak danych	1	0,77%
Razem	129	100,00%

Największa część badanych instytucji pomocy i integracji społecznej istnieje od 10 do 20 lat, wśród nich prym wiodą te z kategorii *administracja* (88,46%). Instytucje z kategorii *pomoc dzienna* i *administracja* nie pojawiają się w przedziale powyżej 20 lat istnienia, gdyż wszystkie one powstały dopiero po pojawieniu się w 1991 roku ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych lub reformie administracyjnej z 1999 roku. W tym przedziale pojawiło się natomiast najwięcej z instytucji tworzących kategorię *pomoc całodobowa*, bo aż 66,67% (tab. 4).

Tabela 4. Rozkład liczebności (f) i procentu (P) dla lat istnienia badanych instytucji pomocy i integracji społecznej

Lata istnienia		Administracja	Pomoc dzienna	Pomoc całodobowa	Razem
do 5 lat	f	2	13	0	15
	P	2,56	38,24	0,00	
od 5 do 10 lat	f	7	9	1	17
	P	8,97	26,47	6,67	
od 10 do 20 lat	f	69	12	4	85
	P	88,46	35,29	26,67	
pow. 20 lat	f	0	0	10	10
	P	0,00	0,00	66,67	
Razem	f	78	34	15	127

III. REALIZACJA ZADAŃ POWIERZONYCH BADANYM INSTYTUCJOM POMOCY I INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

1. Personel zatrudniony w badanych instytucjach

Możliwość efektywnej realizacji zadań powierzonych instytucjom pomocy i integracji społecznej związana jest mocno z liczbą zatrudnionych przez nich specjalistów przygotowanych do wykonywania specyficznych zadań. Z uzyskanych danych widać wyraźnie, że udział specjalistów odpowiada wiodącym zadaniom poszczególnych instytucji. W kategorii instytucji wykonujących przeważnie zadania administracyjne najliczniej reprezentowaną grupą zatrudnionych specjalistów są pracownicy socjalni (58,26%), wspierani przez nielicznych w tej kategorii prawników (3,09%) czy psychologów (2,72%). Z kolei instytucje prowadzące dzienne usługi opiekuńczo-rehabilitacyjne bazują na pracy takich specjalistów, jak: terapeuci zajęciowi (48,12%), fizjoterapeuci (8,53%) oraz psycholodzy (8,19%). Usługi całodobowe cechuje natomiast zbliżony odsetek specjalistów w postaci pracowników socjalnych (18,01%) czy terapeutów zajęciowych (15,53%), którzy są wspierani przez fizjoterapeutów (11,80%) i psychologów (7,45%) (tab. 5).

Dość znaczące odsetki uzyskano dla kategorii *inne*. Bliższa analiza wymienionych tam specjalistów wskazuje na szereg powtórzeń z kategoriami wymienionymi wyżej w tabeli oraz na pojedyncze liczebności, głównie specjalistów związanych z administracją. Wśród specjalistów związanych z działaniami pomocowymi palcówek warto wskazać pielęgniarki/pielęgniarzy (19,30%).

Tabela 5. Liczebność (f) i procent (P) dla różnych specjalistów zatrudnionych w badanych instytucjach pomocy i integracji społecznej

Rodzaj pracowników	Kategoria instytucji					
	Administracja		Pomoc dzienna		Pomoc całodobowa	
	f	P	f	P	f	P
prawnik	17	3,09%	1	0,34%	4	2,48%
psycholog	15	2,72%	24	8,19%	12	7,45%
pedagog (specjalny)	13	2,36%	16	5,46%	3	1,86%
socjolog	10	1,81%	2	0,68%	0	0,00%
pracownik socjalny	321	58,26%	17	5,80%	29	18,01%
terapeuta zajęciowy	5	0,91%	141	48,12%	25	15,53%
doradca zawodowy	5	0,91%	1	0,34%	0	0,00%
trener pracy	3	0,54%	0	0,00%	0	0,00%
fizjoterapeuta	0	0,00%	25	8,53%	19	11,80%
lekarz	1	0,18%	4	1,37%	5	3,11%
terapeuta uzależnień	3	0,54%	0	0,00%	0	0,00%
inny	158	28,68%	62	21,16%	64	39,75%
Razem	551	100,00%	293	100,00%	161	100,00%

2. Współpraca badanych instytucji pomocy i integracji społecznej przy realizacji zadań

Właściwa i efektywna realizacja zadań przez instytucje pomocy i integracji społecznej związana jest między innymi ze współpracą, jaką podejmują one z innymi podmiotami działającymi na danym terenie. Poniżej opisany został zakres deklarowanej współpracy przez instytucje z wyróżnionych kategorii oraz ocena ich zadowolenia z jej podjęcia.

W kategorii *administracja* instytucje najczęściej podejmują współpracę z innymi podmiotami funkcjonującymi jako administracja – te z poziomu regionalnego z poziomem powiatowym, miejskim i gminnym, zaś te z poziomów lokalnych z tymi z poziomu regionalnego. Dodatkowo pojawiają się takie podmioty, jak domy pomocy społecznej czy szkoły i uniwersytety. Niepokojącym może być natomiast fakt, iż duży odsetek instytucji z tej kategorii deklaruje, że nigdy lub rzadko podejmuje współpracę z Zakładami Aktywności Zawodowej, agencjami zatrudnienia, Zakładami Pracy Chronionej, Dziennymi Domami Pomocy czy Ochotniczymi Hufcami Pracy (tab. 6).

Tabela 6. Rozkład procentowy (P) dla częstotliwości współpracy i oceny współpracy (1 – bardzo zła, 5 – bardzo dobra) placówek z kategorii *administracja* z innymi podmiotami

Kategoria badanych: Administracja	Częstotliwość współpracy				Ocena współpracy				
	często	czasami	rzadko	nigdy	1	2	3	4	5
	P	P	P	P	P	P	P	P	P
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej	58,23	30,38	6,33	5,06	0,00	0,00	11,27	40,85	47,89
Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	54,43	32,91	10,13	2,53	0,00	4,11	12,33	39,73	43,84
Ośrodki Pomocy Społecznej (gminne i miejskie)	82,28	12,66	3,80	1,27	0,00	2,70	8,11	39,19	50,00
urzędy pracy	60,76	31,65	3,80	3,80	0,00	1,39	15,28	47,22	36,11

agencje zatrudnienia	0,00	5,06	26,58	68,35	8,70	26,09	34,78	13,04	17,39
Ochotnicze Hufce Pracy	0,00	17,72	44,30	37,97	6,67	13,33	22,22	46,67	11,11
Zakłady Pracy Chronionej	1,27	13,92	18,99	65,82	4,00	12,00	20,00	52,00	12,00
Domy Pomocy Społecznej	50,63	27,85	15,19	6,33	0,00	1,43	15,71	32,86	50,00
Dzienne Domy Pomocy Społecznej	5,06	8,86	27,85	58,23	0,00	6,90	24,14	48,28	20,69
Środowiskowe Domy Samopomocy	31,65	12,66	18,99	36,71	0,00	0,00	10,87	41,30	47,83
Zakłady Aktywności Zawodowej	3,80	6,33	16,46	73,42	0,00	5,56	38,89	38,89	16,67
Warsztaty Terapii Zajęciowej	30,38	25,32	20,25	24,05	0,00	1,89	11,32	45,28	41,51
szkoły, uniwersytety	50,63	25,32	16,46	7,59	1,47	1,47	13,24	61,76	22,06
sądy, kuratorzy	65,82	29,11	2,53	2,53	0,00	6,76	20,27	51,35	21,62
policja	63,29	29,11	5,06	2,53	0,00	5,41	13,51	50,00	31,08
Kościół katolicki i inne kościoły	21,52	43,04	27,85	7,59	0,00	10,00	21,43	42,86	25,71
organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia)	39,24	34,18	18,99	7,59	0,00	4,29	14,29	54,29	27,14

Analizując ocenę realizowanej współpracy, wyraźnie zauważa się, że w zdecydowanej większości jest ona dobra i bardzo dobra. W kontekście powyżej przytoczonej informacji o małym zakresie współpracy z agencjami zatrudnienia jednocześnie pojawia się raczej niska jej ocena u ponad 25% badanych instytucji pomocy i integracji społecznej zgrupowanych w kategorii *administracja* (tab. 6).

W kategorii *pomoc dzienna* najwięcej instytucji opieki i integracji społecznej podejmuje częstą współpracę z Powiatowymi Centrami Pomocy Rodzinie (ponad 70%), Warsztatami Terapii Zajęciowej (67,65%), OPS-ami (52,94%), ŚDS-ami (50%) oraz Urzędami Pracy (32,35%). Natomiast najwięcej z nich deklaruje, że nie podejmuje współpracy z OHP (94,12%), agencjami zatrudnienia i ZPCH (64,71%), dziennymi DPS-ami (52,94%), ZAZ-ami (50,00%) oraz sądami i kuratorami (35,29%) (tab. 7).

Tabela 7. Rozkład procentowy (P) dla częstotliwości współpracy i oceny współpracy (1 – bardzo zła, 5 – bardzo dobra) placówek z kategorii *pomoc dzienna* z innymi podmiotami

Kategoria badanych: Pomoc dzienna	Częstotliwość współpracy				Ocena współpracy				
	często	czasami	rzadko	nigdy	1	2	3	4	5
	P	P	P	P	P	P	P	P	P
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej	32,35	26,47	20,59	20,59	0,00	7,41	22,22	25,93	44,44
Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	70,59	23,53	0,00	5,88	0,00	6,25	3,13	37,50	53,13
Ośrodki Pomocy Społecznej (gminne i miejskie)	52,94	38,24	8,82	0,00	0,00	5,88	20,59	47,06	26,47
urzędy pracy	32,35	47,06	17,65	2,94	0,00	3,03	24,24	48,48	24,24
agencje zatrudnienia	2,94	14,71	17,65	64,71	0,00	16,67	50,00	25,00	8,33
Ochotnicze Hufce Pracy	2,94	2,94	0,00	94,12	0,00	0,00	0,00	50,00	50,00
Zakłady Pracy Chronionej	5,88	17,65	11,76	64,71	0,00	8,33	50,00	16,67	25,00
Domy Pomocy Społecznej	26,47	26,47	29,41	17,65	0,00	0,00	17,86	42,86	39,29
Dzienne Domy Pomocy Społecznej	8,82	20,59	17,65	52,94	0,00	6,25	18,75	31,25	43,75

Środowiskowe Domy Samopomocy	50,00	35,29	5,88	8,82	0,00	3,23	9,68	32,26	54,84
Zakłady Aktywności Zawodowej	11,76	23,53	14,71	50,00	0,00	5,88	17,65	41,18	35,29
Warsztaty Terapii Zajęciowej	67,65	23,53	5,88	2,94	0,00	3,03	6,06	33,33	57,58
szkoły, uniwersytety	29,41	38,24	8,82	23,53	0,00	4,00	4,00	64,00	28,00
sądy, kuratorzy	14,71	17,65	32,35	35,29	0,00	9,09	36,36	31,82	22,73
policja	11,76	23,53	32,35	32,35	0,00	4,35	26,09	47,83	21,74
Kościół katolicki i inne kościoły	26,47	38,24	14,71	20,59	3,70	0,00	22,22	25,93	48,15
organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia)	61,76	32,35	2,94	2,94	0,00	0,00	6,25	34,38	59,38

Ocena podejmowanej współpracy przez instytucje świadczące pomoc dzienną, podobnie jak w poprzednio analizowanej kategorii, w zdecydowanej większości jest dobra i bardzo dobra. Najniższa ocena współpracy pojawia się jedynie u 3,70% ankietowanych z tej kategorii i dotyczy relacji z Kościołami. Niższe oceny pojawiają się u mniej niż 10% badanych instytucji z tej kategorii. Jedynie współpraca z agencjami zatrudnienia w ocenie aż 16,67% badanych z tej kategorii nie układa się najlepiej (tab. 7).

Jeżeli chodzi o zakres współpracy instytucji pomocy i integracji społecznej tworzących kategorię *pomoc całodobowa*, to największy odsetek z nich najczęściej deklaruje współpracę PCPR-ami (87,50%), czyli instytucjami kontraktującymi z nimi usługi, następnie z DPS-ami (81,25%), OPS-ami (68,75%), Urzędami Pracy (56,25%), Kościołami (56,25%), sądami i kuratorami (tab. 8).

Tabela 8. Rozkład procentowy (P) dla częstotliwości współpracy i oceny współpracy (1 – bardzo zła, 5 – bardzo dobra) placówek z kategorii *pomoc całodobowa* z innymi podmiotami

Kategoria badanych: Pomoc całodobowa	Częstotliwość współpracy				Ocena współpracy				
	często	czasami	rzadko	nigdy	1	2	3	4	5
	P	P	P	P	P	P	P	P	P
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej	25,00	31,25	37,50	6,25	0,00	0,00	15,38	23,08	61,54
Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	87,50	0,00	6,25	6,25	0,00	7,69	15,38	7,69	69,23
Ośrodki Pomocy Społecznej (gminne i miejskie)	68,75	31,25	0,00	0,00	0,00	0,00	28,57	42,86	28,57
urzędy pracy	56,25	25,00	12,50	6,25	0,00	7,69	0,00	38,46	53,85
agencje zatrudnienia	0,00	0,00	6,25	93,75	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ochotnicze Hufce Pracy	0,00	0,00	12,50	87,50	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
Zakłady Pracy Chronionej	0,00	0,00	12,50	87,50	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
Domy Pomocy Społecznej	81,25	12,50	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	28,57	71,43
Dzienne Domy Pomocy Społecznej	12,50	18,75	31,25	37,50	0,00	0,00	11,11	33,33	55,56
Środowiskowe Domy Samopomocy	12,50	31,25	37,50	18,75	0,00	0,00	9,09	45,45	45,45
Zakłady Aktywności Zawodowej	0,00	6,25	12,50	81,25	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
Warsztaty Terapii Zajęciowej	25,00	18,75	31,25	25,00	0,00	0,00	0,00	20,00	80,00
szkoły, uniwersytety	25,00	50,00	12,50	12,50	0,00	0,00	8,33	50,00	41,67

sądy, kuratorzy	43,75	37,50	6,25	12,50	0,00	0,00	8,33	66,67	25,00
policja	6,25	43,75	37,50	12,50	0,00	0,00	16,67	66,67	16,67
Kościół katolicki i inne kościoły	56,25	25,00	12,50	6,25	0,00	0,00	15,38	23,08	61,54
organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia)	31,25	31,25	31,25	6,25	0,00	7,69	23,08	15,38	53,85

W tej kategorii, podobnie jak w dwóch omawianych wcześniej, dominują zdecydowanie pozytywne oceny realizowanej współpracy z innymi podmiotami. Nie ma ocen bardzo niskich, zaś oceny niskie wybrano jedynie w kilku procentach przy współpracy z PCPR, UP, NGO (tab. 8).

3. Problemy społeczne występujące w obszarze działania badanych instytucji pomocy i integracji społecznej

Zastosowana ankieta pocztowa pozwoliła także na uzyskanie informacji dotyczącej spectrum problemów społecznych, z jakimi najczęściej spotykają się badane instytucje pomocy i integracji społecznej na swoim terenie. Analiza uzyskanych danych upoważnia do stwierdzenia, że wszystkie z wymienionych w ankiecie problemów są obecne na terenach działania badanych instytucji. W zależności od kategorii tych instytucji konfiguracja częstotliwości ich występowania zmienia się.

W obszarze działania instytucji z kategorii *administracja* w bardzo dużym stopniu najczęściej zauważane są problemy dotyczące: bezrobocia (44,74%), ubóstwa (37,66%), niepełnosprawności, alkoholizmu (po 20,51%), długotrwałej i ciężkiej choroby (15,79%) i starości (15,38) (tab. 9).

Tabela 9. Rozkład procentowy (P) dla stopnia występowania problemów społecznych w obszarze działania instytucji z kategorii *administracja*

Kategoria badanych: Administracja	w bardzo dużym	w dużym	w małym	w bardzo małym	brak
	P	P	P	P	P
ubóstwo	37,66	57,14	3,90	1,30	0,00
sieroctwo	2,63	10,53	39,47	32,89	14,47
bezdomność	1,32	2,63	25,00	26,32	44,74
bezrobocie	44,74	51,32	3,95	0,00	0,00
niepełnosprawność	20,51	55,13	23,08	1,28	0,00
długotrwała lub ciężka choroba	15,79	59,21	21,05	3,95	0,00
przemoc w rodzinie	2,56	25,64	48,72	23,08	0,00
problemy w rodzinach wielodzietnych lub niepełnych	12,82	50,00	32,05	3,85	1,28
problemy młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	7,79	12,99	23,38	32,47	23,38
problemy osób opuszczających zakłady karne	1,32	6,58	27,63	55,26	9,21
problemy uchodźców	0,00	5,19	9,09	5,19	80,52
alkoholizm	20,51	58,97	16,67	3,85	0,00
narkomania	1,33	2,67	20,00	26,67	49,33
problemy związane z podeszłym wiekiem	15,38	50,00	30,77	2,56	1,28
problemy wywołane zdarzeniami losowymi lub sytuacją kryzysową	1,28	8,97	46,15	39,74	3,85
problemy wywołane przez klęskę żywiolową lub ekologiczną	0,00	2,60	32,47	38,96	25,97

Zauważono także brak problemów, takich jak: uchodźstwo (80,52%), narkomania (49,33%), bezdomność (44,74%), klęski żywiołowe (25,97%) – trzeba pamiętać, że badania prowadzono przed wystąpieniem powodzi w regionie lubelskim, młodzież opuszczająca placówki opiekuńczo-wychowawcze (23,38%). Sporadycznie pojawiają się w opinii części badanych instytucji opieki i integracji społecznej na ich terenie problemy związane z osobami opuszczającymi zakłady

karne (55,26%), zdarzeniami losowymi lub sytuacjami kryzysowymi (39,74%), klęskami żywiołowymi (38,96%) bądź sieroctwem (32,89%) (tab. 9).

Przez instytucje pomocy i integracji społecznej tworzące kategorię *pomoc dzienna* w bardzo dużym stopniu widziane są najczęściej, na obszarze ich działania, następujące problemy: niepełnosprawność (76,47%), długotrwała lub ciężka choroba (48,48%), bezrobocie (25,81%), ubóstwo (12,12%), starość (9,38%). Jednocześnie sygnalizują one zupełny brak problemów typu: problem uchodźstwa (93,33%), osoby opuszczające zakłady karne (77,42%), narkomania (74,19%), klęski żywiołowe lub ekologiczne (70,97%), bezdomność (55,17%) (tab. 10).

Tabela 10. Rozkład procentowy (P) dla stopnia występowania problemów społecznych w obszarze działania instytucji z kategorii *pomoc dzienna*

Kategoria badanych: Pomoc dzienna	w bardzo dużym	w dużym	w małym	w bardzo małym	brak
	P	P	P	P	P
ubóstwo	12,12	51,52	27,27	6,06	3,03
sieroctwo	3,45	6,90	44,83	20,69	24,14
bezdomność	0,00	3,45	24,14	17,24	55,17
bezrobocie	25,81	45,16	16,13	6,45	6,45
niepełnosprawność	76,47	20,59	2,94	0,00	0,00
długotrwała lub ciężka choroba	48,48	39,39	9,09	0,00	3,03
przemoc w rodzinie	6,45	16,13	38,71	16,13	22,58
problemy w rodzinach wielodzietnych lub niepełnych	9,68	32,26	25,81	16,13	16,13
problemy młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	0,00	0,00	12,90	22,58	64,52
problemy osób opuszczających zakłady karne	0,00	3,23	6,45	12,90	77,42
problemy uchodźców	0,00	0,00	0,00	6,67	93,33
alkoholizm	3,13	37,50	28,13	15,63	15,63
narkomania	0,00	0,00	12,90	12,90	74,19
problemy związane z podeszłym wiekiem	9,38	31,25	21,88	12,50	25,00

problemy wywołane zdarzeniami losowymi lub sytuacją kryzysową	3,03	33,33	30,30	18,18	15,15
problemy wywołane przez klęskę żywiołową lub ekologiczną	0,00	0,00	16,13	12,90	70,97

Instytucje pomocy i integracji społecznej, które tworzą kategorię *pomoc całodobowa*, dostrzegają stosunkowo najmniej problemów społecznych na swoim obszarze działania w stopniu bardzo dużym. Do tych obecnych należą: niepełnosprawność (80,00%), długotrwała lub ciężka choroba (66,67%), starość (50,00%), alkoholizm (23,08%). Natomiast w dużym stopniu, według tej kategorii instytucji, zauważane są dodatkowo problemy związane z ubóstwem (46,15%), zdarzeniami losowymi i sytuacją kryzysową (35,71%) czy bezrobociem (25,00%) (tab. 11).

Tabela 11. Rozkład procentowy (P) dla stopnia występowania problemów społecznych w obszarze działania instytucji z kategorii *pomoc całodobowa*

Kategoria badanych: Pomoc całodobowa	w bardzo dużym	w dużym	w małym	w bardzo małym	brak
	P	P	P	P	P
ubóstwo	7,69	46,15	23,08	7,69	15,38
sieroctwo	0,00	16,67	50,00	16,67	16,67
bezdomność	7,69	15,38	23,08	46,15	7,69
bezrobocie	0,00	25,00	8,33	16,67	50,00
niepełnosprawność	80,00	20,00	0,00	0,00	0,00
długotrwała lub ciężka choroba	66,67	20,00	13,33	0,00	0,00
przemoc w rodzinie	0,00	21,43	21,43	28,57	28,57
problemy w rodzinach wielodzietnych lub niepełnych	7,69	15,38	0,00	15,38	61,54
problemy młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	0,00	7,69	15,38	7,69	69,23
problemy osób opuszczających zakłady karne	0,00	0,00	15,38	30,77	53,85
problemy uchodźców	7,69	15,38	0,00	0,00	76,92
alkoholizm	23,08	38,46	0,00	7,69	30,77

narkomania	0,00	0,00	15,38	15,38	69,23
problemy związane z podeszłym wiekiem	50,00	35,71	7,14	7,14	0,00
problemy wywołane zdarzeniami losowymi lub sytuacją kryzysową	7,14	35,71	35,71	21,43	0,00
problemy wywołane przez klęskę żywiołową lub ekologiczną	0,00	0,00	16,67	25,00	58,33

Zdecydowanie większe wartości procentowe pojawiają się, kiedy badane instytucje z kategorii *pomoc całodobowa* mówią, jakie problemy w obszarze ich działania nie występują. Należą do nich: uchodźstwo (76,92%), narkomania (69,23%), rodziny wielodzietne lub niepełne (61,54%), klęski żywiołowe lub ekologiczne (58,33%), osoby opuszczające zakłady karne (53,85%). W bardzo małym stopniu zauważana jest dodatkowo bezdomność (46,15%) i przemoc w rodzinie (28,57%) (tab. 11).

4. Formy wsparcia realizowane przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej oraz ocena ich skuteczności

Ciekawych informacji dostarczają dane mówiące o realizowanych przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej formach wsparcia wobec konkretnych kategorii usługobiorców. Wśród instytucji tworzących kategorię *administracja* zauważono bardzo silną tendencję do dominacji przede wszystkim pomocy finansowej i rzeczowej wobec takich świadczeniobiorców, jak: osoby niepełnosprawne, uchodźcy, sieroty i rodziny zastępcze, rodziny wielodzietne i niepełne, bezrobotni, bezdomni, opuszczający zakłady karne, dożywianie dzieci. Dodatkowo pojawiają się także stosunkowo często usługi specjalistyczne, opiekuńcze oraz poradnictwo specjalistyczne. W ocenie badanych instytucji z kategorii *administracja* podejmowane formy wsparcia mają zdecydowanie dużą i bardzo dużą skuteczność (tab. 12).

Tabela 12. Rozkład procentowy (P) dla występowania wsparcia i oceny jego skuteczności (1 – nieskuteczne, 5 – bardzo skuteczne) dostarczanego przez placówki z kategorii *administracja*

Kategoria badanych: Administracja (N=79)								
Świadczeniobiorcy	Forma wsparcia	Występowanie wsparcia		Skuteczność wsparcia				
		NIE	TAK	1	2	3	4	5
		P	P	P	P	P	P	P
osoby niepełnosprawne	pomoc finansowa	16,46	83,54	0,00	3,03	21,21	59,09	16,67
	pomoc rzeczowa	30,38	69,62	0,00	9,09	12,73	52,73	25,45
	poradnictwo specjalistyczne	39,24	60,76	0,00	4,17	27,08	47,92	20,83
	rehabilitacja zawodowa	78,48	21,52	0,00	17,65	23,53	41,18	17,65
	rehabilitacja społeczna	49,37	50,63	0,00	2,50	25,00	57,50	15,00
	usługi opiekuńcze	25,32	74,68	1,69	5,08	10,17	37,29	45,76
uchodźcy	pomoc finansowa	86,08	13,92	0,00	18,18	36,36	27,27	18,18
	pomoc rzeczowa (w tym zapewnienie mieszkań chronionych)	94,94	5,06	0,00	25,00	25,00	0,00	50,00
	poradnictwo specjalistyczne	91,14	8,86	0,00	14,29	28,57	14,29	42,86
	pomoc usługowa (np. nauka języka)	94,94	5,06	0,00	0,00	0,00	25,00	75,00
sieroctwo, rodziny zastępcze	pomoc finansowa	43,04	56,96	2,22	4,44	22,22	48,89	22,22
	pomoc rzeczowa	53,16	46,84	0,00	5,41	21,62	40,54	32,43
	organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych	96,20	3,80	33,33	0,00	0,00	33,33	33,33

	organizowanie opieki w rodzinach zastępczych	82,28	17,72	0,00	0,00	14,29	57,14	28,57
rodziny wielodzietne, rodziny niepełne, ochrona macierzyństwa	pomoc finansowa	17,72	82,28	0,00	0,00	15,38	53,85	30,77
	pomoc rzeczowa	20,25	79,75	0,00	0,00	11,11	52,38	36,51
	poradnictwo specjalistyczne	37,97	62,03	0,00	8,16	24,49	44,90	22,45
	organizowanie i prowadzenie domów/ schronisk samotnej matki	94,94	5,06	25,00	0,00	0,00	25,00	50,00
	poradnictwo/ szkolenie zawodowe	54,43	45,57	0,00	2,78	22,22	50,00	25,00
	organizowanie opieki nad dziećmi	84,81	15,19	0,00	7,69	15,38	38,46	38,46
	organizowanie zajęć dla dzieci wspierających ich rozwój, umiejętności i zainteresowania	75,95	24,05	0,00	0,00	5,26	57,89	36,84
bezrobotni	pomoc finansowa	21,52	78,48	1,61	1,61	12,90	56,45	27,42
	pomoc rzeczowa	25,32	74,68	0,00	0,00	16,95	54,24	28,81
	poradnictwo specjalistyczne	46,84	53,16	0,00	2,38	33,33	33,33	30,95
	doradztwo zawodowe	65,82	34,18	3,70	3,70	18,52	48,15	25,93
	pomoc usługowa (np. w załatwianiu spraw urzędowych)	39,24	60,76	0,00	2,08	16,67	41,67	39,58
	aktywizacja zawodowa	36,71	63,29	0,00	4,00	26,00	46,00	24,00

	pośrednictwo pracy i inne formy wspierające podejmowanie pracy	58,23	41,77	0,00	9,09	48,48	27,27	15,15
bezdomni	pomoc finansowa	60,76	39,24	0,00	9,68	22,58	32,26	35,48
	pomoc rzeczowa	63,29	36,71	0,00	10,34	6,90	37,93	44,83
	organizowanie schronisk, noclegowni, jadłodajni	81,01	18,99	0,00	13,33	13,33	33,33	40,00
	działania o charakterze aktywizującym	77,22	22,78	0,00	16,67	33,33	33,33	16,67
osoby opuszczające zakłady karne	pomoc finansowa	29,11	70,89	1,79	10,71	32,14	37,50	17,86
	pomoc rzeczowa	45,57	54,43	2,33	6,98	30,23	34,88	25,58
	poradnictwo specjalistyczne	56,96	43,04	0,00	8,82	26,47	44,12	20,59
	aktywizacja zawodowa	74,68	25,32	0,00	20,00	30,00	25,00	25,00
osoby uzależnione	poradnictwo specjalistyczne	39,24	60,76	2,04	8,16	28,57	38,78	22,45
	praca socjalna z osobami uzależnionymi i ich rodzinami	17,72	82,28	1,54	6,15	35,38	40,00	16,92
	przekazywanie informacji na temat sposobów i miejsc leczenia	7,59	92,41	1,37	5,48	24,66	28,77	39,73
prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej		83,54	16,46	0,00	0,00	15,38	46,15	38,46
prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej		89,87	10,13	0,00	0,00	0,00	37,50	62,50

prowadzenie środowiskowych domów samopomocy i innych ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi	83,54	16,46	0,00	0,00	0,00	7,69	92,31
dożywanie dzieci	16,46	83,54	0,00	0,00	1,52	15,15	83,33
tworzenie i realizacja projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej	13,92	86,08	0,00	2,94	7,35	39,71	50,00

Analizując formy wsparcia realizowane przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej tworzące kategorię *pomoc dzienna*, zauważa się zdecydowaną polaryzację grup świadczeniobiorców, wobec których są one proponowane. Badane instytucje z tej kategorii nie świadczą żadnych form wsparcia uchodźcom, natomiast sierotom i rodzinom zastępczym, rodzinom wielodzietnym i niepełnym, bezrobotnym, bezdomnym, opuszczającym zakłady karne oraz osobom uzależnionym dostarczają wsparcia w niewielkim stopniu. Zdecydowanie największymi beneficjentami tych instytucji są osoby niepełnosprawne, wobec których prowadzą one poradnictwo specjalistyczne, rehabilitację społeczną i zawodową oraz usługi opiekuńcze. Podobny zakres wsparcia proponowany jest też tym w niewielkim stopniu wspomaganym innym świadczeniobiorcom (tab. 13).

Warto też zauważyć, że jeżeli już wsparcie wobec określonej grupy świadczeniobiorców jest realizowane przez instytucje z kategorii *pomoc dzienna*, to jego skuteczność jest przez nie oceniana przeważnie jako wysoka lub bardzo wysoka (tab. 13).

Tabela 13. Rozkład procentowy (P) dla występowania wsparcia i oceny jego skuteczności (1 – nieskuteczne, 5 – bardzo skuteczne) dostarczanego przez placówki z kategorii *pomoc dzienna*

Kategoria badanych: Pomoc dzienna (N=34)								
Świadczeniobiorcy	Forma wsparcia	Występowanie wsparcia		Skuteczność wsparcia				
		NIE	TAK	1	2	3	4	5
		P	P	P	P	P	P	P
osoby niepełnosprawne	pomoc finansowa	88,24	11,76	0,00	0,00	0,00	75,00	25,00
	pomoc rzeczowa	55,88	44,12	0,00	6,67	33,33	60,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	17,65	82,35	0,00	3,57	17,86	39,29	39,29
	rehabilitacja zawodowa	14,71	85,29	0,00	0,00	37,93	27,59	34,48
	rehabilitacja społeczna	2,94	97,06	0,00	0,00	6,06	30,30	63,64
	usługi opiekuńcze	50,00	50,00	0,00	0,00	5,88	64,71	29,41
uchodźcy	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa (w tym zapewnienie mieszkań chronionych)	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc usługowa (np. nauka języka)	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
sieroctwo, rodziny zastępcze	pomoc finansowa	97,06	2,94	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
	pomoc rzeczowa	88,24	11,76	0,00	25,00	50,00	25,00	0,00
	organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00

	organizowanie opieki w rodzinach zastępczych	94,12	5,88	0,00	50,00	0,00	50,00	0,00
rodziny wielodzietne, rodziny niepełne, ochrona macierzyństwa	pomoc finansowa	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	91,18	8,82	0,00	0,00	33,33	66,67	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	91,18	8,82	0,00	0,00	0,00	66,67	33,33
	organizowanie i prowadzenie domów/schronisk samotnej matki	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo/szkolenie zawodowe	91,18	8,82	0,00	0,00	33,33	33,33	33,33
	organizowanie opieki nad dziećmi	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	organizowanie zajęć dla dzieci wspierających ich rozwój, umiejętności i zainteresowania	94,12	5,88	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
bezrobotni	pomoc finansowa	94,12	5,88	0,00	0,00	50,00	0,00	50,00
	pomoc rzeczowa	88,24	11,76	0,00	0,00	25,00	50,00	25,00
	poradnictwo specjalistyczne	76,47	23,53	0,00	0,00	37,50	25,00	37,50
	doradztwo zawodowe	79,41	20,59	0,00	0,00	28,57	42,86	28,57
	pomoc usługowa (np. w załatwianiu spraw urzędowych)	64,71	35,29	0,00	0,00	16,67	66,67	16,67
	aktywizacja zawodowa	64,71	35,29	0,00	16,67	25,00	41,67	16,67

	pośrednictwo pracy i inne formy wspierające podejmowanie pracy	82,35	17,65	0,00	0,00	16,67	33,33	50,00
bezdomni	pomoc finansowa	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	88,24	11,76	0,00	0,00	25,00	50,00	25,00
	organizowanie schronisk, noclegowni, jadłodajni	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	działania o charakterze aktywizującym	88,24	11,76	0,00	0,00	0,00	75,00	25,00
osoby opuszczające zakłady karne	pomoc finansowa	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	97,06	2,94	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	94,12	5,88	0,00	0,00	0,00	50,00	50,00
	aktywizacja zawodowa	94,12	5,88	0,00	50,00	0,00	50,00	0,00
osoby uzależnione	poradnictwo specjalistyczne	76,47	23,53	0,00	0,00	37,50	50,00	12,50
	praca socjalna z osobami uzależnionymi i ich rodzinami	73,53	26,47	0,00	0,00	11,11	88,89	0,00
	przekazywanie informacji na temat sposobów i miejsc leczenia	61,76	38,24	0,00	0,00	15,38	69,23	15,38
prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej		94,12	5,88	0,00	0,00	50,00	0,00	50,00
prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej		91,18	8,82	0,00	0,00	0,00	33,33	66,67

prowadzenie środowiskowych domów samopomocy i innych ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi	61,76	38,24	0,00	0,00	0,00	15,38	84,62
dożywanie dzieci	94,12	5,88	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
tworzenie i realizacja projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej	73,53	26,47	0,00	11,11	22,22	55,56	11,11

Zawężenie kręgu świadczeniobiorców, którym wsparcia udzielają badane instytucje pomocy i integracji społecznej tworzące kategorię *pomoc całodobowa*, jest jeszcze bardziej widoczne. Właściwie dotyczy ono jedynie osób niepełnosprawnych, rodzin wielodzietnych i niepełnych, osób uzależnionych oraz osób z zaburzeniami psychicznymi. Wsparcie to skupia się na zabezpieczeniu potrzeb mieszkaniowych i bytowych, czasami zostaje uzupełniane o specjalistyczne dla danej grupy świadczeniobiorców poradnictwo, rehabilitację (społeczną i zawodową) czy terapię. Jeżeli jest już ono realizowane, to instytucje prowadzące te działania ich skuteczność oceniają stosunkowo dobrze i bardzo dobrze (tab. 14).

Tabela 14. Rozkład procentowy (P) dla występowania wsparcia i oceny jego skuteczności (1 – nieskuteczne, 5 – bardzo skuteczne) dostarczanego przez placówki z kategorii *pomoc całodobowa*

Kategoria badanych: Pomoc całodobowa (N=16)								
Świadczeniobiorcy	Forma wsparcia	Występowanie wsparcia		Skuteczność wsparcia				
		NIE	TAK	1	2	3	4	5
		P	P	P	P	P	P	P
osoby niepełnosprawne	pomoc finansowa	81,25	18,75	0,00	66,67	33,33	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	62,50	37,50	0,00	16,67	16,67	33,33	33,33
	poradnictwo specjalistyczne	56,25	43,75	0,00	0,00	28,57	42,86	28,57
	rehabilitacja zawodowa	81,25	18,75	0,00	0,00	0,00	33,33	66,67
	rehabilitacja społeczna	31,25	68,75	0,00	0,00	36,36	45,45	18,18

	usługi opiekuńcze	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	25,00	75,00
uchodźcy	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa (w tym zapewnienie mieszkań chronionych)	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc usługowa (np. nauka języka)	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
sieroctwo, rodziny zastępcze	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	organizowanie opieki w rodzinach zastępczych	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
rodziny wielodzietne, rodziny niepełne, ochrona macierzyństwa	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	93,75	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
	poradnictwo specjalistyczne	87,50	12,50	0,00	0,00	50,00	50,00	0,00
	organizowanie i prowadzenie domów/ schronisk samotnej matki	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo/ szkolenie zawodowe	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	organizowanie opieki nad dziećmi	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

	organizowanie zajęć dla dzieci wspierających ich rozwój, umiejętności i zainteresowania	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
bezrobotni	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	doradztwo zawodowe	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc usługowa (np. w załatwianiu spraw urzędowych)	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	aktywizacja zawodowa	81,25	18,75	0,00	0,00	0,00	66,67	33,33
	pośrednictwo pracy i inne formy wspierające podejmowanie pracy	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
bezdomni	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	93,75	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
	organizowanie schronisk, noclegowni, jadłodajni	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	działania o charakterze aktywizującym	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
osoby opuszczające zakłady karne	pomoc finansowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	pomoc rzeczowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	poradnictwo specjalistyczne	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

	aktywizacja zawodowa	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
osoby uzależnione	poradnictwo specjalistyczne	87,50	12,50	0,00	50,00	50,00	0,00	0,00
	praca socjalna z osobami uzależnionymi i ich rodzinami	75,00	25,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
	przekazywanie informacji na temat sposobów i miejsc leczenia	75,00	25,00	0,00	25,00	50,00	0,00	25,00
prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej		100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej		31,25	68,75	0,00	0,00	0,00	18,18	81,82
prowadzenie środowiskowych domów samopomocy i innych ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi		81,25	18,75	0,00	0,00	0,00	33,33	66,67
dożywianie dzieci		93,75	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
tworzenie i realizacja projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej		75,00	25,00	0,00	25,00	25,00	50,00	0,00

5. Źródła finansowania działań podejmowanych przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej

Analiza źródeł finansowania działań prowadzonych przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej nie pozostawia żadnych złudzeń. W każdej z wyróżnionych kategorii instytucji ich działalność opiera się w zdecydowanej przewadze na funduszach publicznych (rządowych i samorządowych). Jedynie w kategorii *pomoc dzienna* zaznacza się znaczący udział środków finansowych z funduszy celowych, takich jak PFRON czy Fundusz Pracy. Pozostałe źródła finansowania stanowią minimalny udział w ogólnych budżetach tych instytucji (tab. 15).

Tabela 15. Średni procent (P) dla źródeł finansowania działań instytucji pomocy i integracji społecznej

Rodzaj finansowania	Administracja (N=76)				Pomoc dzienna (N=34)				Pomoc całodobowa (N=16)			
	Średnia	Minimum	Maksimum	Odczylenie standardowe	Średnia	Minimum	Maksimum	Odczylenie standardowe	Średnia	Minimum	Maksimum	Odczylenie standardowe
fundusze publiczne (rządowe, samorządowe)	85,16	10,00	100,00	20,69	51,83	0,00	100,00	42,64	88,62	32,00	100,00	19,22
fundusze celowe (PFRON, fundusz pracy)	4,85	0,00	100,00	10,51	45,09	0,00	95,00	42,87	2,44	0,00	20,00	5,39
fundusze unijne	5,26	0,00	30,00	6,50	1,09	0,00	30,00	5,25	0,00	0,00	0,00	0,00
fundusze własne	5,51	0,00	80,00	15,53	4,30	0,00	65,00	13,98	7,50	0,00	68,00	18,08
darowizny	0,01	0,00	0,50	0,06	0,15	0,00	2,00	0,42	1,13	0,00	10,00	2,70
odpis z 1%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,24	0,00	4,00	0,85	0,00	0,00	0,00	0,00
inne	0,07	0,00	5,00	0,59	0,00	0,00	0,00	0,00	2,50	0,00	40,00	10,00

6. Napotymane trudności przy realizacji zadań przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej

Prowadzenie rozległego wsparcia dla licznej grupy świadczeniobiorców nie jest działalnością łatwą. Nierzadko instytucje pomocy i integracji społecznej napotykać wiele różnorodnych trudności. Pytając badane instytucje,

jakie trudności dostrzegają, uzyskaliśmy ciekawy obraz sytuacji, w jakiej muszą one działać.

Instytucje pomocy i integracji społecznej zgrupowane w kategorii *administracja* wśród najsilniej doskwierających im problemów widzą: obwarowania biurowe (81,01%), brak gotowości współpracy ze strony klientów (79,75%), ograniczenia w działaniu wynikające z przepisów prawnych (77,22%), niski prestiż wykonywanego zawodu (72,15%), braki kadrowe (63,29%) (tab.16).

Z kolei te instytucje, które tworzą kategorię *pomoc dzienna*, najczęściej jako trudność spozstrzegają: obwarowania biurowe i niewystarczające środki finansowe (każde przez 64,71% instytucji), wypalenie zawodowe (55,88%), niski prestiż zawodu (52,94%), ograniczenia w działaniu wynikające z przepisów prawnych (50,00%) oraz trudne warunki lokalowe (41,18%) (tab.16).

Trudności zgłaszane przez instytucje pomocy i integracji społecznej z kategorii *pomoc całodobowa* są podobne do tych opisanych już dla kategorii *administracja* i *pomoc dzienna*. Kolejność wśród pięciu najczęściej występujących problemów jest następująca: niewystarczające środki finansowe (93,75%), wypalenie zawodowe (75,00%), niski prestiż wykonywanego zawodu i obwarowania biurowe (każde wybrane przez 50,00% instytucji), ograniczenia w działaniu wynikające z przepisów prawnych (37,50%), braki kadrowe (31,25%) (tab. 16).

Tabela 16. Rozkład procentowy (P) dla trudności doświadczanych przy realizacji zadań przez instytucje pomocy i integracji społecznej zgrupowane w poszczególnych kategoriach

Trudności	Administracja	Pomoc dzienna	Pomoc całodobowa
trudne warunki lokalowe	45,57%	41,18%	6,25%
ograniczenia w działaniu wynikające z przepisów prawnych	77,22%	50,00%	37,50%
braki kadrowe	63,29%	38,24%	31,25%
brak odpowiedniego wyposażenia	15,19%	20,59%	25,00%
niewystarczające środki finansowe	53,16%	64,71%	93,75%
uboga oferta świadczonych usług	36,71%	8,82%	12,50%

brak przychylności społeczności lokalnej (sąsiedztwa)	31,65%	17,65%	6,25%
brak gotowości współpracy ze strony klientów	79,75%	32,35%	25,00%
obwarowania biurokratyczne	81,01%	64,71%	50,00%
słaba komunikacja z innymi instytucjami	26,58%	35,29%	0,00%
niski prestiż wykonywanego zawodu	72,15%	52,94%	50,00%
wypalenie zawodowe pracowników	58,23%	55,88%	75,00%

IV. POTRZEBY BADANYCH INSTYTUCJI POMOCY I INTEGRACJI

1. Potrzeby szkoleniowe

Badane instytucje pomocy i integracji społecznej zapytano o zakres tematyczny szkoleń dla pracowników, jakie powinny być ich zdaniem prowadzone. Ponieważ pytanie miało charakter otwarty, uzyskaliśmy w każdej z kategorii badanych instytucji bardzo liczne odpowiedzi, które następnie zostały pogrupowane według kryterium tematycznego. Otrzymaliśmy w ten sposób cztery grupy tematyczne szkoleń: I – tematy związane z efektywnym funkcjonowaniem pracowników w trakcie wykonywania czynności zawodowych (radzenie sobie z wypaleniem zawodowym, stresem w pracy, umiejętności dobrej komunikacji, pracy zespołowej, kontakt z mediami, etyka pracy, itp.); II – grupująca tematy z obszaru prawno-finansowego funkcjonowania placówek, realizacji konkretnych działań i pozyskiwania funduszy unijnych; III – tematyka dotycząca pracy terapeutycznej z klientem zaburzonym (uzależnienie, choroba psychiczna, demencja), niepełnosprawnym, rodzinami patologicznymi, zagrożonymi rozbiciem, ofiarami przemocy; IV – nowoczesne techniki pracy socjalnej z różnym klientem i środowiskiem.

Rozkład grup tematycznych oczekiwanych szkoleń dla pracowników w poszczególnych kategoriach instytucji pomocy i integracji społecznej jest dość równomierny – w każdej kategorii dominuje bowiem inna grupa tematyczna. W kategorii *administracja* dominującą jest I grupa tematyczna (35,33%), zaś pozostałe trzy reprezentowane są w zbliżonym odsetku około 20%. W kategorii *pomoc dzienna* dominuje IV grupa tematyczna, a pozostałe trzy również reprezentowane są równomiernie, w odsetku około 20%. Natomiast w kategorii *pomoc całodobowa* dominującą jest także I grupa tematyczna, grupy III i IV obecne są w ponad 25%, a grupa II w mniej niż 10% (tab. 17).

Tabela 17. Liczebność (f) i procent (P) dla zapotrzebowania na określoną tematykę szkoleń

Grupa tematyczna szkoleń	Administracja		Pomoc dzienna		Pomoc całodobowa	
	f	P	f	P	f	P
I	53	35,33%	9	21,43%	16	38,10%
II	34	22,67%	10	23,81%	4	9,52%
III	30	20,00%	9	21,43%	11	26,19%
IV	33	22,00%	14	33,33%	11	26,19%
Razem	150	100,00%	42	100,00%	42	100,00%

2. Efektywne i nieefektywne działania wspierające podejmowane przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej

Autorefleksja co do efektywności podejmowanych działań wspierających lub jej braku dokonana przez badane instytucje pomocy i integracji społecznej stanowi bardzo istotne źródło danych, na których można opierać planowanie zmian w sposobach realizacji zadań. Efekty tej samooceny są przedstawione poniżej osobno dla każdej z wyróżnionych kategorii instytucji.

Pytanie miało charakter otwarty, co spowodowało, iż otrzymano bardzo różne kategorie działań uznanych za efektywne lub nie. W toku analiz jakościowych, dbając o lepszą czytelność prezentacji wyników, przyporządkowano je do szerszych kategorii grupujących poszczególne działania wspierające.

Wśród najbardziej efektywnych działań wspierających instytucje pomocy i integracji społecznej skupione w kategorii *administracja* w zdecydowanej większości wskazały aktywizację zawodową usługobiorców (38,69%) oraz różne formy oddziaływania terapeutycznego i doradczego (27,74%). Tylko około 13% z nich uważa, że efektywne jest także wsparcie finansowe, a 8,03% – że działania socjalizujące świadczeniobiorców (tab. 18).

Tabela 18. Liczebność (f) i procent (P) dla najbardziej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *administracja*

Kategoria działań wspierających	f	P
aktywność zawodowa	53	38,69%
terapia/doradztwo	38	27,74%
wsparcie finansowe	18	13,03%
socjalizacja	11	8,03%
wsparcie rzeczowe	6	4,38%
rozwój kompetencji	5	3,65%
usługi opiekuńcze	3	2,19%
sprzęt rehabilitacyjny	3	2,19%
Razem	137	100,00%

Ze wskazaniem działań najbardziej efektywnych koresponduje mocno wskazanie przez instytucje z kategorii *administracja* działań o najmniejszej efektywności. Najwięcej z nich za najmniej efektywne uznaje bezpośrednie wsparcie finansowe (41,20%) oraz terapię/doradztwo (39,70%). Trzeba tu zaznaczyć, że głównie chodziło o terapię osób uzależnionych od alkoholu. Niektóre z instytucji dotychczas proponowane formy wsparcia aktywności zawodowej również uważają za mało efektywne (13,23%). W kategorii tej wspomina się także o niskiej efektywności wsparcia rzeczowego (5,88%) (tab. 19).

Tabela 19. Liczebność (f) i procent (P) dla najmniej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *administracja*

Kategoria działań wspierających	f	P
wsparcie finansowe	28	41,20%
terapia/doradztwo	27	39,70%
aktywizacja zawodowa	9	13,23%
wsparcie rzeczowe	4	5,88%
Razem	68	100,00%

Kolejna z wyróżnionych kategorii instytucji pomocy i integracji społecznej – *pomoc dzienna* – za najbardziej efektywne uznała: aktywizację zawodową (26,09%), działania umożliwiające socjalizację (26,09%), działania podnoszące kompetencje świadczeniobiorców (24,64%), różne formy terapii (17,39%), rehabilitację leczniczą (2,90%) oraz propozycje opieki całodobowej (2,90%) (tab. 20).

Tabela 20. Liczebność (f) i procent (P) dla najbardziej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *pomoc dzienna*

Kategoria działań wspierających	f	P
aktywizacja zawodowa	18	26,09%
działania socjalizacyjne	18	26,09%
działania podnoszące kompetencje	17	24,64%
różne formy terapii	12	17,39%
opieka całodobowa	2	2,90%
rehabilitacja lecznicza	2	2,90%
Razem	69	100,00%

Wśród działań wspierających podejmowanych przez instytucje z kategorii *pomoc dzienna*, które w ich opinii nie są efektywne, znajdujemy przede wszystkim

aktywizację zawodową (56,56%) oraz w niskim odsetku: działania umożliwiające socjalizację (11,11%), terapię osób uzależnionych (11,11%), działania edukacyjne (7,41%), podnoszące poziom kompetencji (7,41%), rehabilitację leczniczą ze względu na braki sprzętowe (7,41%) (tab. 21).

Tabela 21. Liczebność (f) i procent (P) dla najmniej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *pomoc dzienna*

Kategoria działań wspierających	f	P
aktywizacja zawodowa	15	56,56%
działania socjalizacyjne	3	11,11%
różne formy terapii	3	11,11%
różne formy edukacji	2	7,41%
działania podnoszące kompetencje	2	7,41%
rehabilitacja lecznicza	2	7,41%
Razem	27	100,00%

Instytucje pomocy i integracji społecznej zgrupowane w kategorii *pomoc całodobowa*, w porównaniu z dwoma opisanymi wyżej kategoriami, stosunkowo najmniej wskazały działań wspierających ocenianych przez nie jako efektywne i nieefektywne. Wśród tych pierwszych najliczniej pojawiają się działania socjalizujące (44,44%), a następnie te zabezpieczające potrzeby rehabilitacji leczniczej (18,52%), podnoszące poziom kompetencji świadczeniobiorców (14,81%), aktywizujące zawodowo (11,11%) czy opieka całodobowa (11,11%) (tab. 22).

Tabela 22. Liczebność (f) i procent (P) dla najbardziej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *pomoc całodobowa*

Kategoria działań wspierających	f	P
działania socjalizacyjne	12	44,44%
rehabilitacja lecznicza	5	18,52%
działania podnoszące kompetencje	4	14,81%
aktywizacja zawodowa	3	11,11%
opieka całodobowa	3	11,11%
Razem	27	100,00%

Natomiast wśród tych wskazanych jako najmniej efektywne działania wspierające instytucje z kategorii *pomoc całodobowa* wymieniły jedynie aktywizację zawodową (57,14%), działania integrujące w społeczności (28,57%) oraz rehabilitację leczniczą (14,29%) (tab. 23).

Tabela 23. Liczebność (f) i procent (P) dla najmniej efektywnych działań wspierających prowadzonych przez instytucje z kategorii *pomoc całodobowa*

Kategoria działań wspierających	f	P
aktywizacja zawodowa	4	57,14%
działania integrujące w społeczności	2	28,57%
rehabilitacja lecznicza	1	14,29%
Razem	7	100,00%

3. Potrzeba zmian w działaniu instytucji pomocy i integracji społecznej oraz jej otoczeniu

Prezentowana powyżej ocena instytucji pomocy i integracji społecznej dotycząca efektywności podejmowanych przez nie działań wspierających w sposób naturalny prowadzi do konieczności opisu potrzebnych zmian w działaniu tych instytucji i ich otoczenia.

Instytucje z kategorii *administracja* najczęściej zauważają następujące potrzeby: potrzebę zwiększenia nakładów finansowych na pensje dla pracowników (72,73%), zminimalizowania stopnia biurokracji (66,23%), zatrudnienia większej liczby pracowników (59,74%), zwiększenia prestiżu zawodu (57,14%), a także zmniejszenia zakresu obowiązków przypadających na jednego pracownika (38,96%) (tab. 24).

Tabela 24. Liczebność (f) i procent (P) dla potrzeb zmian w instytucji i jej otoczeniu w ocenie instytucji z kategorii *administracja*

Potrzeby zmian (N=77)	f	P
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na pensje dla pracowników	56	72,73
zminimalizowanie stopnia biurokratyzacji	51	66,23
zatrudnienie większej liczby pracowników	46	59,74
zwiększenie prestiżu zawodu	44	57,14
zmniejszenie zakresu obowiązków przypadających na jednego pracownika	30	38,96
rozszerzenie oferty form wsparcia	29	37,66
podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników	28	36,36
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na realizację zadań	27	35,06
poprawa jakości komunikacji/współpracy z innymi instytucjami zaangażowanymi w rozwiązywanie problemów	26	33,77
wykorzystywanie w większym stopniu funduszy unijnych	19	24,68
zmiany organizacyjne w strukturze/podziale pracy	11	14,29

poszerzenie zakresu samodzielności/odpowiedzialności/kompetencji pracowników	10	12,99
modernizacja wyposażenia	8	10,39
poprawa jakości komunikacji/współpracy pomiędzy pracownikami	6	7,79
Ogół	77	100,00

Instytucje pomocy i integracji społecznej przynależące do kategorii *pomoc dzienna* w bardziej zgodny sposób niż te z kategorii *administracja* wskazały najpilniejsze w ich ocenie potrzeby zmian. Należą do nich, podobnie jak wyżej: podniesienie nakładów finansowych na pensje dla pracowników (90,91%), zwiększenie nakładów finansowych na realizację zadań (78,79%), podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez pracowników (54,55%), rozszerzenie oferty form wsparcia (45,45%), zminimalizowanie stopnia biurokracji i zwiększenie prestiżu zawodu (39,39%) (tab. 25).

Tabela 25. Liczebność (f) i procent (P) dla potrzeb zmian w instytucji i jej otoczeniu w ocenie instytucji z kategorii *pomoc dzienna*

Potrzeby zmian (N=33)	f	P
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na pensje dla pracowników	30	90,91
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na realizację zadań	26	78,79
podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników	18	54,55
rozszerzenie oferty form wsparcia	15	45,45
zminimalizowanie stopnia biurokratyzacji	13	39,39
zwiększenie prestiżu zawodu	13	39,39
poprawa jakości komunikacji/współpracy z innymi instytucjami zaangażowanymi w rozwiązywanie problemów	12	36,36
wykorzystywanie w większym stopniu funduszy unijnych	12	36,36
zatrudnienie większej liczby pracowników	11	33,33
modernizacja wyposażenia	6	18,18

poprawa jakości komunikacji/współpracy pomiędzy pracownikami	6	18,18
poszerzenie zakresu samodzielności/odpowiedzialności/kompetencji pracowników	4	12,12
zmniejszenie zakresu obowiązków przypadających na jednego pracownika	1	3,03
Ogół	33	100,00

Najbardziej zgodne w swoim spojrzeniu na potrzeby zmian okazały się być instytucje przynależące do kategorii *pomoc całodobowa*. 100% z nich uważa, że potrzebne jest zwiększenie nakładów finansowych na realizację zadań, 93,75% twierdzi, że należy też zwiększyć środki finansowe przeznaczone na pensje dla pracowników. Trzy czwarte zauważa potrzebę podnoszenie kwalifikacji przez pracowników, 56,25% – modernizację wyposażenia, a 43,75% chciałoby zwiększenia prestiżu zawodu (tab. 26).

Tabela 26. Liczebność (f) i procent (P) dla potrzeb zmian w instytucji i jej otoczeniu w ocenie instytucji z kategorii *pomoc całodobowa*

Potrzeby zmian (N=13)	f	P
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na realizację zadań	16	100,00
zwiększenie nakładów finansowych przeznaczonych na pensje dla pracowników	15	93,75
podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników	12	75,00
modernizacja wyposażenia	9	56,25
zwiększenie prestiżu zawodu	7	43,75
wykorzystywanie w większym stopniu funduszy unijnych	6	37,50
zatrudnienie większej liczby pracowników	5	31,25
poprawa jakości komunikacji/współpracy pomiędzy pracownikami	5	31,25
zminimalizowanie stopnia biurokratyzacji	3	18,75
zmniejszenie zakresu obowiązków przypadających na jednego pracownika	2	12,50

poprawa jakości komunikacji/współpracy z innymi instytucjami zaangażowanymi w rozwiązywanie problemów	1	6,25
rozszerzenie oferty form wsparcia	1	6,25
Ogół	16	100,00

V. KIERUNKI ROZWOJU BADANYCH INSTYTUCJI POMOCY I INTEGRACJI

Kierunki rozwoju badanych instytucji pomocy i integracji społecznej przedstawione zostaną w oparciu o informacje dotyczące niezaspokojonych dotychczas potrzeb osób objętych oddziaływaniem badanych instytucji oraz o zestawienie form wsparcia dla świadczeniobiorców, które zdaniem tych instytucji powinny być wprowadzone.

1. Niezaspokojone dotychczas potrzeby osób objętych oddziaływaniem badanych instytucji

Instytucje pomocy i integracji społecznej tworzące kategorię *administracja* w grupie swoich świadczeniobiorców zauważają szereg niezaspokojonych dotychczas potrzeb. Do tych, które wskazywane są najczęściej, należą: potrzeba zwiększenia usług opiekuńczych (zarówno tych o charakterze instytucjonalnym, jak również domowych) (18,84%), podejmowanie działań szczególnie wspierających seniorów (13,04%), zwiększenie dostępu świadczeniobiorców do kontaktu z specjalistami (prawnikami, psychologami, pedagogami, psychiatrami) (13,04%), pojawienia się w terenie działania innych podmiotów gotowych świadczyć wsparcie jego mieszkańcom (11,59%), nowe formy organizacyjne (np. świetlice środowiskowe) (11,59%) (tab. 27).

Tabela 27. Liczebność (f) i procent (P) dla niezaspokojonych potrzeb świadczeniobiorców objętych oddziaływaniem instytucji z kategorii *administracja*

Niezaspokojone potrzeby świadczeniobiorców w zakresie	f	P
usługi opiekuńcze	13	18,84
wsparcie dla seniorów	9	13,04
działania podejmowane przez specjalistów	9	13,04
obecność w terenie działania innych podmiotów świadczących wsparcie	8	11,59
świetlice środowiskowe	8	11,59
mieszkania socjalne/chronione	7	10,14
terapia osób uzależnionych	7	10,14
aktywizacja zawodowa	6	8,70
rehabilitacja lecznicza	2	2,90
Razem	69	100,00

Z kolei instytucje pomocy i integracji społecznej świadczące wsparcie w formie działań o charakterze dziennym jako wyraźnie pilną zauważają potrzebę rozwinięcia aktywizacji zawodowej świadczeniobiorców (35,71%), poszerzenia oferty działań wspierających zapewniających ciągłość i kompleksowość działań pomocowych (21,43%), dostępu do mieszkań socjalnych i chronionych (14,29%) oraz rozwinięcia całodobowych i domowych działań opiekuńczych (14,29%) (tab. 28).

Tabela 28. Liczebność (f) i procent (P) dla niezaspokojonych potrzeb świadczeniobiorców objętych oddziaływaniem instytucji z kategorii *pomoc dzienna*

Niezaspokojone potrzeby świadczeniobiorców w zakresie	f	P
aktywizacja zawodowa	10	35,71
rozbudowa oferty wsparcia	6	21,43
mieszkania socjalne/chronione	4	14,29

usługi opiekuńcze	4	14,29
działania integrujące/socjalizujące	2	7,14
współpraca między instytucjami	2	7,14
Razem	28	100,00

Najmniej niezaspokojonych potrzeb u swoich świadczeniobiorców zgłosiły instytucje pomocy i integracji społecznej z kategorii *pomoc całodobowa*. Wśród tych zauważonych na pierwszym miejscu jest niski poziom dofinansowywania bieżącej ich działalności z funduszy pozabudżetowych (projekty unijne) (60,00%), brak możliwości wsparcia seniorów w placówkach dziennego pobytu (20,00%) oraz potrzeba lepszej opieki medycznej (20,00%) (tab. 29).

Tabela 29. Liczebność (f) i procent (P) dla niezaspokojonych potrzeb świadczeniobiorców objętych oddziaływaniem instytucji z kategorii *pomoc całodobowa*

Niezaspokojone potrzeby świadczeniobiorców w zakresie	f	P
finansowanie ze środków pozabudżetowych	3	60
wsparcie dla seniorów	1	20
lepsza pomoc medyczna	1	20
Razem	5	100,00

2. Nowe formy wsparcia dla świadczeniobiorców, które zdaniem badanych instytucji powinny być wprowadzone

Analiza danych dotyczących nowych form wsparcia, jakich potrzebę wprowadzenia widzą badane instytucje pomocy i integracji społecznej, jest różna liczbowo w zależności od kategorii, do której instytucje te zostały włączone. Najwięcej nowych form wsparcia zostało zaproponowanych przez instytucje z kategorii *administracja*, najmniej zaś – z kategorii *pomoc całodobowa*.

Zapoznając się z wynikami tych analiz, można odnieść początkowo wrażenie, że mówią one o działaniach, które wcześniej opisywane były jako aktualnie podejmowane przez badane instytucje. Jest to jednak mylące. Zupełnie inne wrażenie z tej samej treści odniesie się, biorąc pod uwagę fakt dużego rozproszenie w regionie badanych instytucji i nierównomiernego rozłożenia podejmowanych przez nie form wsparcia. Dlatego też mamy do czynienia z sytuacją, kiedy to działanie wspierające prowadzone już w jednej ze społeczności dla innej jest nadal niedoścignionym marzeniem (nową proponowaną formą wsparcia).

Instytucje pomocy i integracji społecznej z kategorii *administracja* stosunkowo często (41,79%) postulowały wprowadzenie nowych form wsparcia opartych na zdecydowanie większym zaangażowaniu różnego rodzaju specjalistów (psychologów, prawników, mediatorów rodzinnych, pedagogów) oraz zwiększeniu dostępu do ich usług. Ponad 20% z nich postulowało działania wspierające poszerzenie spektrum aktywności zawodowej świadczeniobiorców. Zasygnalizowano między innymi wprowadzenie możliwości odpracowywania przez świadczeniobiorców otrzymywanych świadczeń socjalnych, np. poprzez usługi opiekuńcze dla osób starszych. Około 12% instytucji postulowało także wprowadzenie usług asystenta, szczególnie dla rodzin niewydolnych. Poniżej 10% z instytucji tej kategorii wspominało o konieczności organizacji form wsparcia dla seniorów, szczególnie dziennych; konieczności zróżnicowania wsparcia finansowego tak, aby bardziej plastycznie odpowiadało ono bieżącym potrzebom świadczeniobiorców; uruchomienia mieszkań socjalnych i chronionych oraz zmiany prawa, np. dotyczącego przyznawania zasiłków okresowych (tab. 30).

Tabela 30. Liczebność (f) i procent (P) dla propozycji nowych form wsparcia zgłoszonych przez instytucje z kategorii *administracja*

Nowa forma wsparcia	f	P
większe zaangażowanie specjalistów	28	41,79
aktywizacja zawodowa	15	22,39
asystent osoby/rodziny	8	11,94
wsparcie dla seniorów	5	7,46
zróżnicowanie źródeł finansowania	5	7,46
mieszkania socjalne/chronione	3	4,48

zmiany w prawie	3	4,48
Razem	67	100,00

Instytucje pomocy i integracji społecznej skupione w kategorii *pomoc dzienna* zdecydowanie (50,00%) postulowały zwiększenie oferty działań wspierających aktywność zawodową świadczeniobiorców – szczególnie skupiano się tutaj na osobach niepełnosprawnych i to tych w stopniu umiarkowanym i znacznym, które są najbardziej pozostawione same sobie. Poniżej 20% z tych instytucji wskazywało na konieczność rozbudowy wspierania mieszkalnictwa socjalnego czy chronionego, które byłoby dostępne dla świadczeniobiorców i jednocześnie pozwalałoby na rzeczywistą socjalizację. Podobny procent proponował zmiany w organizacji już prowadzonych działań w celu bardziej adekwatnego zabezpieczenia potrzeb usługobiorców, np. poprzez zebranie społeczności placówki i dyskusję na temat bieżących problemów czy organizację pracowni komputerowej. Pojedyncze instytucje wspominały o potrzebie integracji dostarczanych usług, wprowadzenia asystenta osoby, konieczności większego dostępu do działań wspierających przez specjalistów oraz wprowadzeniu niezbędnych zmian w prawie (tab. 31).

Tabela 31. Liczebność (f) i procent (P) dla propozycji nowych form wsparcia zgłoszonych przez instytucje z kategorii *pomoc dzienna*

Nowa forma wsparcia	f	P
aktywizacja zawodowa	14	50,00
mieszkania socjalne/chronione	5	18,86
zmiana w organizacji usług	5	18,86
asystent osoby	1	3,57
integracja usług	1	3,57
zmiany w prawie	1	3,57
zwiększenie udziału specjalistów	1	3,57
Razem	28	100,00

Analiza form wsparcia zaproponowanych przez instytucje pomocy i integracji społecznej z kategorii *pomoc całodobowa* wskazuje na silne (55,56%) powiązanie wszelkich nowych rozwiązań z czynnikiem finansowym, a także na upatrywanie przyczyn blokowania możliwych zmian w działaniach wspierających świadczeniobiorców w nieprawidłowym sposobie finansowania działania placówek typu DPS (22,22%). Pojedyncze wypowiedzi dotyczą propozycji organizacji biura zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych czy udziału wolontariuszy w pracach placówki (tab. 32).

Tabela 32. Liczebność (f) i procent (P) dla propozycji nowych form wsparcia zgłoszonych przez instytucje z kategorii *pomoc całodobowa*

Nowa forma wsparcia	f	P
zmiana finansowania	5	55,56
zmiana prawa	2	22,22
aktywność zawodowa	1	13,58
wolontariat	1	13,58
Razem	9	100,00

VI. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Spośród 129 instytucji pomocy i integracji społecznej regionu lubelskiego, które odesłały wypełnioną kompletnie lub niekompletnie ankietę pocztową, aż 50% stanowiły OPS. Znając specyfikę pracy tych instytucji, można powiedzieć, że są one najbliżej problemów społecznych, jakie pojawiają się na ich terenie działania. Są także najbliżej osób ujawniających różnego rodzaju potrzeby wsparcia. Gdy weźmiemy jednocześnie pod uwagę fakt, że aż 61% badanych instytucji ze względu na charakter prowadzonej działalności i zadań, jakie wykonują, zaliczona została do kategorii *administracja*, to może pojawić się wrażenie, że obraz stopnia zabezpieczonych potrzeb w zakresie pomocy i integracji społecznej mieszkańców naszego województwa jest niepełny. Pojawia się oczywiście sugestia dalszych badań i analiz, szczególnie wśród tych instytucji, które nie wzięły udziału w raportowanych badaniach.

Jak wykazano w opisie, zatrudnienie w badanych instytucjach odzwierciedla specyfikę zadań, jakie zgodnie z regulacjami prawnymi są im przypisane. Warto jednak na tę kwestię spojrzeć w kontekście zgłaszanych trudności w realizacji zadań. W każdej z wyróżnionych kategorii znalazł się duży odsetek instytucji, które jako problemy w realizacji zadań zgłaszały braki kadrowe, wypalenie zawodowe czy niski prestiż wykonywanego zawodu. Można to potraktować jako wołanie o zwrócenie większej uwagi organów nadrzędnych nad instytucjami pomocy i integracji społecznej na stan kadrowy podległych im instytucji i jego kondycję. Konieczność zdecydowanej poprawy sytuacji pracy personelu tych instytucji uwidacznia się także w kategorii *administracja* i *pomoc dzienna* na pierwszym miejscu, a w kategorii *pomoc całodobowa* na drugim miejscu wśród najczęściej zgłaszanych potrzeb zmian w formie sugestii dotyczących zwiększenia nakładów na pensje dla pracowników. Nie chodzi tu tylko o to, że źle wynagradzany, sfrustrowany i wypalony pracownik instytucji pomocy i integracji społecznej nie może być efektywny w swoim działaniu. Istotny jest tu przede wszystkim fakt, że z grona pracowników tych instytucji często uciekają specjaliści posiadający wysokie kwalifikacje merytoryczne i umiejętności praktyczne, którzy nie godzą się na proponowane im warunki pracy i płacy. Skutkiem braku specjalistów (prawników, lekarzy psychiatrów, psychologów, pedagogów, mediatorów) jest w szczególności mniejsza

adekwatność oferowanego wsparcia do potrzeb świadczeniobiorców i gorsza jego skuteczność. Wszystko to zdecydowanie zmniejsza szansę na zahamowanie procesu ekkluzji społecznej tych osób i środowisk.

Realizacja zadań z zakresu pomocy i integracji społecznej w sposób efektywny wymusza na badanych instytucjach współpracę ze wszystkimi lokalnie dostępnymi partnerami. Bardzo niepokojące jest zjawisko znikomej współpracy badanych instytucji z partnerami z obszaru aktywizacji zawodowej świadczeniobiorców. Jeżeli ona się pojawiała, to nie było oceniana zbyt pozytywnie. Miarą skuteczności nowoczesnie prowadzonych działań pomocowych jest przywracanie świadczeniobiorcom zdolności do samopomocy. Obszarem kluczowym dla jej odzyskiwania jest bez wątpienia możliwość pracy i zarabkowania. Brak widocznej i szerokiej zakresowo współpracy wszystkich lokalnie dostępnych instytucji w tym temacie to duża słabość systemu i luka wymagająca natychmiastowej zmiany.

Bardzo niepokojące są informacje o źródłach finansowania działań wspierających prowadzonych przez badane instytucje. W zdecydowanej większości są to środki budżetowe (rządowe lub samorządowe), czasami środki z funduszy celowych (PFRON, Fundusz Pracy). Praktycznie niewidoczny jest tu udział innych źródeł finansowania. Bazowanie tylko na środkach budżetowych w dużym stopniu „krępuje” i „usztynia” działania wspierające. Często też uniemożliwia szybkie reagowanie na zmieniające się potrzeby świadczeniobiorców. Większe zaangażowanie dostępnych obecnie dla różnych instytucji działających w obszarze pomocy i integracji społecznej środków z funduszy europejskich zdecydowanie polepszyłoby jakość i rozbudowało ofertę pomocową. Jest to oczywiście związane z koniecznością dodatkowego zaangażowania się pracowników tych instytucji w przygotowanie aplikacji projektowych.

Instytucje w każdej z wyróżnionych kategorii zauważają problemy społeczne, jakich doświadczają mieszkańcy z terenu objętego ich działaniem. Wyraźnie widać tutaj związek różnorodności tych problemów ze złożonością zadań przypisanych instytucjom z danej kategorii. Adekwatnie do zauważanych problemów pojawiają się formy wsparcia realizowane przez instytucje pomocy i integracji społecznej.

Ewidentnie widać, że podstawową formą wsparcia, które najczęściej jest oferowane wobec większości świadczeniobiorców przez instytucje z kategorii *administracja*, jest wsparcie finansowe i/lub rzeczowe. Pozostałe formy wsparcia w zależności od specyfiki świadczeniobiorcy pojawiają się z mniejszym

nasileniem. Ocena skuteczności wszystkich form wsparcia realizowanego przez badane instytucje jest zazwyczaj wysoka lub bardzo wysoka. Stoi to w sprzeczności z danymi mówiącymi o najbardziej i najmniej efektywnych formach wsparcia. Wśród tych najmniej efektywnych najczęściej wymienia się w każdej z wyróżnionych kategorii instytucji wsparcie finansowe. Jest to niewątpliwie najprostsza forma wsparcia i jednocześnie przez wielu specjalistów najgorzej oceniana, jeżeli jest jedyną z dostępnych. Kiedy pojawia się „w pakiecie” działań wspierających, zabezpieczających potrzeby społeczne, może mieć pozytywne znaczenie.

Badane instytucje pomocy i integracji społecznej wymieniały cały szereg niezaspokojonych potrzeb widzianych u tych, dla których świadczą swoje usługi. Można powiedzieć, że świadomość tych potrzeb stanowi najlepszą podstawę do budowania planów rozwoju działań wspierających. Do najczęściej zgłaszanych potrzeb i idących za tym propozycji nowych form wsparcia należą: rozwój usług opiekuńczych zarówno tych w domu świadczeniobiorcy, jak też mających charakter instytucjonalny (DPS); organizacja i dalszy rozwój różnych form wsparcia zabezpieczających potrzeby seniorów (świetlice, pomoc w domach, socjalizacja); tworzenie lub rozwój już istniejących miejsc umożliwiających aktywizację zawodową, szczególnie grupy osób umiarkowanie i znacznie niepełnosprawnych; rozwój usług specjalistycznych (terapii, doradztwa, poradnictwa) prowadzonych przez prawników, psychologów, pedagogów, lekarzy, mediatorów; rozwój mieszkalnictwa socjalnego i mieszkań chronionych; rozwój usług asystenta osoby, dających możliwość pełniejszej socjalizacji.

Konrad Konefał

Raport
z badań osób długotrwale
bezrobotnych
w województwie lubelskim

I. CEL BADAŃ, METODA I CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ

Osoby długotrwale bezrobotne ujmowane są w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy nieprzypadkowo jako osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Ta szczególna sytuacja z jednej strony wynika z faktu pozostawania bez pracy dłużej niż dwanaście miesięcy w ciągu kolejnych dwudziestu czterech, z drugiej natomiast polega na specyficznej sytuacji psychospołecznej, w jakiej znajdują się te osoby. W literaturze przedmiotu wielokrotnie wskazywano na różnice w funkcjonowaniu osób długotrwale pozostających bez zatrudnienia względem innych osób bezrobotnych. Na ich specyficzną sytuację składają się m.in. liczne napięcia psychiczne, postawa rezygnacji i alienacji społecznej, nieumiejętność planowania i strukturalizacji czasu, poczucie bycia niepotrzebnym (Jahoda, 1982), zjawisko wyuczonej bezradności, osłabienie koncentracji uwagi i orientacji w rzeczywistości (Bańka, 2000) oraz pogorszenie zdrowia (dobrostanu) psychicznego (Czapiński, 1994). Ezzy (1993) zwraca jednak uwagę, że wystąpienie negatywnych skutków psychicznych wywołanych bezrobociem nie jest związane z samą utratą bądź pozostawaniem bez pracy, ale z utratą korzyści, jakie brak pracy powoduje.

Osobom pozostającym w szczególnej sytuacji na rynku pracy dedykowane są różnorodne formy wsparcia. Niektóre z nich dostępne są tylko dla tych osób, w przypadku innych mają one pierwszeństwo w korzystaniu z nich. Udział bezrobotnego w określonej formie wsparcia nie zawsze kończy się znalezieniem pracy. Można jednak wskazać na inne korzyści z tego tytułu wynikające. Cenny jest bowiem już sam fakt podjęcia aktywności i niepozostawania biernym w domu.

W związku z powyższym celem badań, na podstawie których opracowano niniejszy raport, było udzielenie odpowiedzi na pytanie o bariery, na jakie napotykać długotrwale bezrobotni na rynku pracy oraz o najbardziej efektywne działania na rzecz tej kategorii osób pozwalające na ich integrację zawodową i społeczną.

Bariery (przeszkody), na jakie napotykać długotrwale bezrobotni w poszukiwaniu pracy, podzielono na dwie grupy: osobiste i sytuacyjne (wewnętrzne i zewnętrzne).

Do pierwszych zaliczono:

- ✓ kwalifikacje zawodowe,
- ✓ umiejętności i aktywność w poszukiwaniu pracy,
- ✓ cechy osobowości,
- ✓ oczekiwania wobec przyszłej pracy,
- ✓ uzależnienia.

Do czynników sytuacyjnych zaliczono:

- ✓ uwarunkowania rodzinne,
- ✓ sytuację na rynku pracy,
- ✓ miejsce zamieszkania,
- ✓ niechęć pracodawców,
- ✓ dochody z innych źródeł.

Badaniu zostały poddane następujące formy wsparcia:

- ✓ staż lub przygotowanie zawodowe,
- ✓ prace interwencyjne,
- ✓ roboty publiczne,
- ✓ szkolenia zawodowe,
- ✓ szkolenia umiejętności miękkich,
- ✓ dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej,
- ✓ pośrednictwo pracy,
- ✓ doradztwo zawodowe,
- ✓ klub pracy,
- ✓ sfinansowanie lub zorganizowanie opieki nad dziećmi, niepełnosprawnymi lub osobami starszymi,
- ✓ pomoc (porada) psychologiczna,
- ✓ psychoterapia grupowa lub indywidualna.

Informacje dotyczące wyżej wymienionych aspektów pozyskane zostały za pomocą pocztowych badań kwestionariuszowych. Kwestionariusz badawczy liczył 6 stron, na których oprócz instrukcji znalazły się 24 zamknięte pytania, niektóre z nich dość rozbudowane i wieloaspektowe. Podzielone zostały one na osiem części:

- ✓ ocena rynku pracy, cechy osobowości,
- ✓ oczekiwania wobec przyszłej pracy,
- ✓ ocena form wsparcia,

- ✓ aktywność na rynku pracy i trudności z tym związane,
- ✓ kompetencje zawodowe,
- ✓ sytuacja rodzinna i ekonomiczna,
- ✓ metryczka zawierająca dane demograficzne.

Kwestionariusz wysłano do 3000 osób długotrwale bezrobotnych zarejestrowanych we wszystkich powiatowych urzędach pracy województwa lubelskiego. Otrzymano 701 ankiet zwrotnych, co stanowi 23,36% wysyłek. Dobór próby został przeprowadzony metodą losowania systematycznego według stałego, innego dla każdego urzędu pracy, interwału z zachowaniem proporcjonalności względem liczby zarejestrowanych w poszczególnych powiatowych urzędach pracy według stanu na koniec października 2009 roku. Kwestionariusze zostały wysłane w grudniu 2009 i styczniu 2010 roku. Skład próby badawczej złożonej z osób, do których wysłano kwestionariusz, oraz które udzieliły zwrotnych odpowiedzi, przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1. Skład prób badawczych: wysyłkowej i zwrotnej

Siedziba powiatowego urzędu pracy	Liczba osób w próbie wysyłkowej	Liczba osób w próbie zwrotnej	% z próby wysyłkowej	% z próby zwrotnej	Różnica procentowa pomiędzy próbą wysyłkową a zwrotną
Biała Podlaska	267	79	8,90	11,29	21
Biłgoraj	71	28	2,37	4,00	41
Chełm	244	58	8,13	8,29	2
Hrubieszów	152	47	5,07	6,71	25
Janów Lubelski	99	12	3,30	1,71	92
Krasnystaw	130	37	4,33	5,29	18
Kraśnik	183	35	6,10	5,00	22
Lubartów	162	36	5,40	5,14	5
Lublin PUP	109	20	3,63	2,86	27
Lublin MUP	364	58	12,13	8,29	46
Łączna	57	19	1,90	2,71	30

Łuków	85	20	2,83	2,86	1
Opole Lubelskie	162	29	5,40	4,14	30
Parczew	57	12	1,90	1,71	11
Puławy	94	27	3,13	3,86	19
Radzyń Podlaski	96	24	3,20	3,43	7
Ryki	51	12	1,70	1,71	1
Świdnik	96	18	3,20	2,57	24
Tomaszów Lubelski	159	48	5,30	6,86	23
Włodawa	95	21	3,17	3,00	6
Zamość	267	60	8,90	8,57	4
SUMA	3 000	700	100	100	---

Różnice pomiędzy próbą wysyłkową a zwrotną w poszczególnych powiatach charakteryzują się dużą zmiennością. Do powiatów, w których udział procentowy osób badanych jest niemal identyczny w próbie wysyłkowej i zwrotnej, należą chełmski (razem grodzki i ziemski), łukowski i rycki. Największe dysproporcje natomiast zaobserwowano w przypadku powiatu janowskiego, biłgorajskiego i miasta Lublin. Dość duże różnice w przypadku niektórych powiatów nie pozwalają na uznanie otrzymanej próby za reprezentatywną dla województwa lubelskiego ze względu na podział geograficzny. Z punktu widzenia celu badań nie jest to jednak istotne, gdyż analiza porównawcza pomiędzy poszczególnymi powiatami nie jest ich przedmiotem. Nie zachodzi również uzasadnione przypuszczenie, że badane osoby pochodzące z różnych powiatów istotnie się od siebie różnią w zakresie analizowanych zmiennych, które dotyczą cech psychospołecznych i korzyści uzyskiwanych z form wsparcia, którymi byli objęci.

Bardziej istotne jest zbadanie struktury demograficznej uzyskanej próby badawczej i odniesienie jej do populacji. Tego typu cechy mogą mieć znaczenie dla uzyskanych wyników badań. Niestety Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie publikuje dane dotyczące jedynie struktury płci w grupie osób długotrwale bezrobotnych. Z informacji sygnałnej za miesiąc październik 2009 roku wynika, iż w omawianej kategorii osób kobiety stanowiły 60,12%. W uzyskanej próbie badawczej odsetek pań wynosi natomiast 62,2%. Można zatem śmiało powiedzieć,

że próba jest reprezentatywna dla populacji pod względem płci. Niestety dane dotyczące np. wykształcenia czy miejsca zamieszkania osób z populacji długotrwale bezrobotnych nie są publikowane.

W próbie badawczej znalazły się osoby posiadające każdy poziom wykształcenia. Najliczniejszą podgrupę stanowią respondenci legitymujący się dyplomem ukończenia zasadniczej szkoły zawodowej, zaś najmniej licznie reprezentowani są absolwenci studiów zawodowych – inżynierskich bądź licencjackich (patrz tab. 2).

Tabela 2. Struktura próby badawczej ze względu na wykształcenie

Wykształcenie	Liczba osób	Odsetek w próbie
podstawowe lub niepełne	97	13,89
zasadnicze zawodowe	204	29,22
średnie zawodowe	176	25,21
średnie ogólne	101	14,46
wyższe zawodowe	48	6,87
wyższe magisterskie	72	10,31

Zdecydowana większość badanych pochodzi ze wsi bądź małych miasteczek (do 10 tys. mieszkańców). Mieszkańcy miast średnich to kolejna pod względem liczności podgrupa badanych. Ostatnią, najmniej liczną stanowią bezrobotni zarejestrowani w Miejskim Urzędzie Pracy w Lublinie (patrz tab. 3).

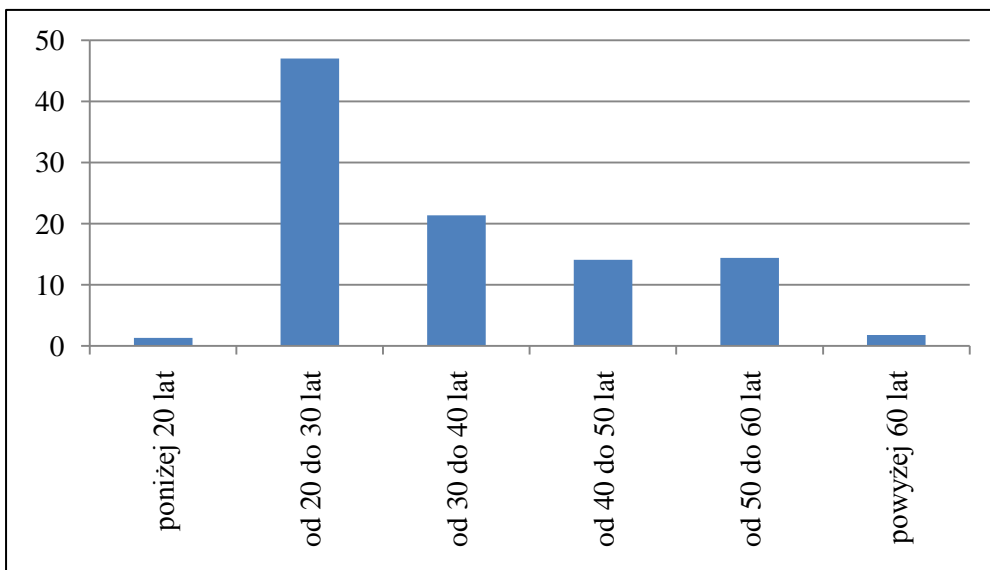
Tabela 3. Struktura próby badawczej ze względu na miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania	Liczba osób	Odsetek w próbie	Odsetek skumulowany
wieś	409	59,70	59,70
miasto do 10 tys. mieszkańców	62	9,05	68,75
miasto od 10 do 50 tys. mieszkańców	115	16,78	85,54
miasto od 50 do 100 tys. mieszkańców	51	7,44	92,99
miasto pow. 100 tys. mieszkańców	48	7,00	100

Mimo że badani mogli wybrać 5 kategorii miejscowości zamieszkania, w dalszej części raportu posłużono się podziałem na trzy podgrupy. Do kategorii miast powyżej 100 tys. mieszkańców należy tylko Lublin i jako stolica województwa został osobno wyodrębniony. Drugą grupę stanowią miasta od 10 do 50 tys. mieszkańców (miasta średnie). W grupie tej znajdują się wszystkie miasta powiatowe (w tym grodzkie) oraz Dęblin i Międzyrzec Podlaski. W grupie trzeciej (wsie i małe miasteczka) znajdują się pozostałe miejscowości. Podział na te trzy podgrupy wydaje się uzasadniony ze względu na wyraźnie różny stopień uprzemysłowienia oraz dostępności komunikacyjnej pomiędzy nimi. Są to dwie charakterystyki, które w sposób bardzo istotny mogą wpływać na percepcję swojej sytuacji wśród osób długotrwale bezrobotnych.

Osoby, które wzięły udział w badaniu, są stosunkowo młode (rys. 1). Połowa respondentów nie ukończyła 25. roku życia, zaś co czwarty miał w chwili badania 25 lat lub mniej. Średnia wieku w badanej próbie wynosiła ok. 35 lat. Najliczniej reprezentowani w próbie są 26-latkowie, których było czterdziestu trzech, co stanowi ok. 6% ogółu. Należą oni także do najbardziej licznego przedziału wiekowego (patrz wykres 1).

Wykres 1. Struktura próby badawczej ze względu na wiek

II. SYTUACYJNE I OSOBOWOŚCIOWE UWARUNKOWANIA AKTYWNOŚCI NA RYNKU PRACY

Zachowanie człowieka, czyli podejmowane przez niego działania, także na rynku pracy, są wynikiem interakcji dwóch grup czynników, które jednocześnie na te działania wpływają. Zasoby osobowościowe niejako predysponują do podejmowania określonych zachowań, a czynniki sytuacyjne sprawiają, że dane zachowanie zostaje zmodyfikowane, ujawnione lub w ogóle nie zachodzi. Odnosząc się bezpośrednio do rynku pracy, jako przykład można podać sytuację, w której zmotywowana i ambitna osoba bezrobotna nie podejmuje działań zmierzających do znalezienia pracy ze względu na negatywną ocenę szans jej uzyskania wynikającą z nienajlepszej sytuacji gospodarczej na rynku pracy. Należy przy tym zauważyć, że podstawowe znaczenie ma tutaj nie tyle obiektywna charakterystyka sytuacji, co jej subiektywna ocena dokonywana przez decydenta. Ponadto ocena ta jest uwarunkowana indywidualnymi czynnikami, do których m.in. można zaliczyć szeroko rozumiane własne umiejętności i kompetencje. W odniesieniu do rynku pracy mogą to być umiejętności zawodowe czy formalne uprawnienia do wykonywania określonego zawodu.

W niniejszych badaniach analizę trudności i potrzeb w zakresie podejmowanych przez respondentów działań na rzecz uzyskania zatrudnienia oraz efektywności różnorodnych form wsparcia poprzedzono zatem próbą krótkiej charakterystyki spostrzeganej przez bezrobotnych sytuacji na rynku pracy oraz ich zasobów osobowościowych. Charakterystyka taka pozwoli pełniej zrozumieć uwarunkowania i czynniki wpływające na uzyskane w dalszej części badań wyniki.

1. Ocena sytuacji na rynku pracy

Badanych poproszono, aby na pięciostopniowej skali ocenili atrakcyjność rynku pracy w powiecie, w którym zamieszkują. Uzyskano rozpiętość wyników od 1,50 w przypadku powiatu parczewskiego do 2,18 w przypadku obszaru Białej Podlaskiej (powiat ziemski i grodzki). Zdziwiająco nisko atrakcyjność swojego

rynku pracy ocenili mieszkańcy Lublina. Wynik 1,66 jest jednym z najniższych wskazanych przez respondentów pochodzących ze wszystkich powiatów województwa lubelskiego (tab. 3).

Tabela 4. Ocena atrakcyjności rynku pracy w swoim powiecie zamieszkania (skala 1-5)

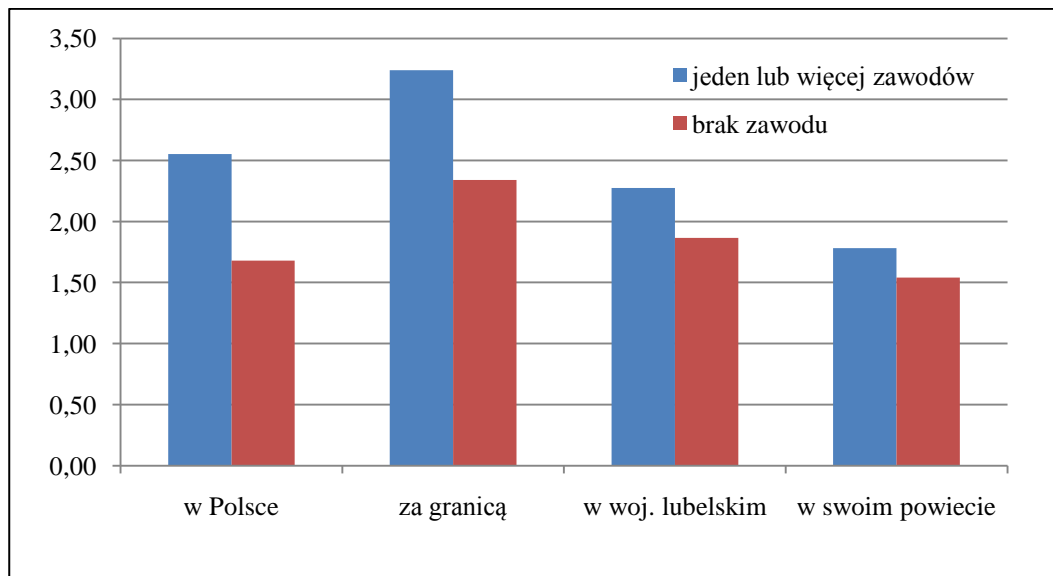
Powiat¹	Średnia ocena	Liczba respondentów
Parczew	1,50	12
Tomaszów Lubelski	1,54	41
Lublin	1,67	54
Włodawa	1,68	19
Lubartów	1,70	33
Świdnik	1,76	17
Puławy	1,77	26
Chełm	1,77	52
Zamość	1,83	54
Opole Lubelskie	1,84	25
Hrubieszów	1,90	42
Kraśnik	1,91	32
Krasnystaw	1,97	32
Biłgoraj	2,00	22
Lublin-ziemski	2,00	17
Łuków	2,00	19
Radzyń Podlaski	2,05	22
Łączna	2,05	19
Ryki	2,09	11
Janów Lubelski	2,17	12
Biała Podlaska	2,18	72

¹ Powiaty grodzkie i przylegające do nich ziemskie w całym raporcie traktowane są jako jeden obszar.

Warto zwrócić uwagę, że każdy z wyników znajduje się poniżej środka skali, co oznacza, że badani oceniają atrakcyjność analizowanych rynków pracy dość nisko i negatywnie. Żaden wynik nie osiągnął nawet poziomu teoretycznej średniej (środku skali), który w tym przypadku oznaczony był wartością 3. Uzyskane wyniki nie różnią się między sobą statystycznie istotnie, więc nie możemy mówić o tym, że w ocenie badanych niektóre rynki są bardziej atrakcyjne a inne mniej. Wpływu na uzyskane wyniki nie mają także poziom wykształcenia i miejsce zamieszkania respondentów, choć można było się spodziewać, że mieszkańcy wsi i małych miasteczek będą bardziej negatywnie oceniać rynek pracy w swoim powiecie niż osoby zamieszkujące stolice tych powiatów. Brak zróżnicowania ocen pomiędzy poszczególnymi powiatami pomimo istotnych różnic w ich poziomie rozwoju gospodarczego może świadczyć o bardzo dużej jednorodności w spostrzeganiu przez respondentów swojej sytuacji, której główną charakterystyką i czynnikiem kształtującym owo spostrzeganie jest fakt długotrwałego pozostawania na bezrobociu.

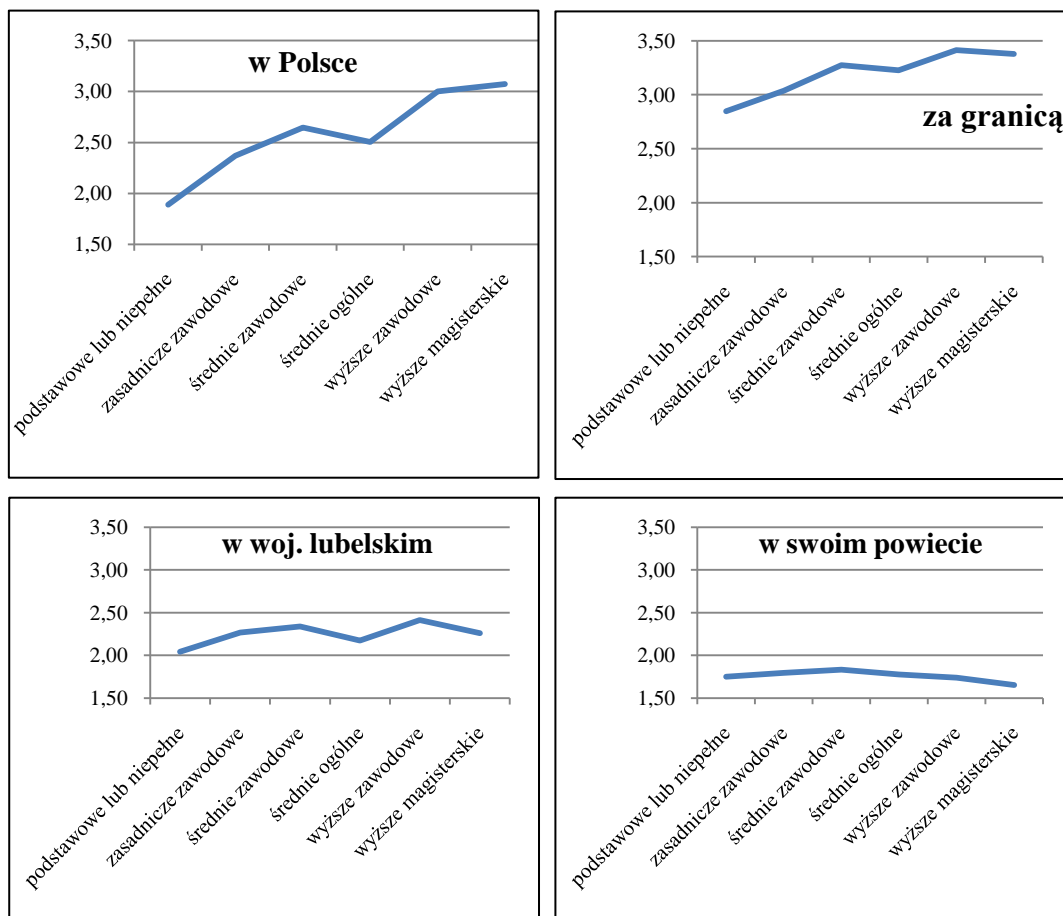
Również na skali 5-cio stopniowej respondenci mieli za zadanie ocenić obecne zapotrzebowanie na pracowników z kwalifikacjami takimi samymi, jakie aktualnie posiadają. Ocena dotyczyła czterech obszarów geograficznych. Respondenci twierdzą, że jedynie za granicą zapotrzebowanie na pracowników takich jak oni jest większe aniżeli mniejsze. W przypadku obszaru całej Polski, województwa lubelskiego i powiatu zamieszkania uzyskane wyniki są niższe niż środek skali, co oznacza, że respondenci uważają, że popyt na posiadane przez nich kwalifikacje jest niski. Bardziej negatywnie ($p < 0,05$) sytuację spostrzegają osoby, które nie posiadają żadnych formalnych potwierdzeń swoich umiejętności zawodowych (w postaci certyfikatu czy dyplomu) i jednocześnie deklarujący, że nie potrafią wykonywać żadnego konkretnego zawodu. Wprawdzie odsetek tego typu osób w całej próbie wynosi niespełna 9%, to jednak uzyskany wynik pokazuje, że badani zdają sobie sprawę, że szansa na uzyskanie zatrudnienia zależy od posiadanych kwalifikacji.

Wykres 2. Ocena zapotrzebowania na pracowników z posiadanymi przez siebie kwalifikacjami w zależności od umiejętności wykonywania choćby jednego zawodu (skala 1-5)

Jak już zaznaczono powyżej, osoby niepotrafiące wykonywać żadnego zawodu stanowią w próbie badawczej niewielki odsetek. Nieco więcej (18%) jest osób, które nie posiadają żadnego wyuczonego zawodu potwierzonego w formalny sposób. Oni również, podobnie jak to przedstawiono na wykresie 2, oceniają niżej popyt na swoją pracę od tych, którzy posiadają odpowiednie dyplomy, certyfikaty bądź uprawnienia. Warto przy tym zauważyć, iż większe różnice w ocenie popytu na własne kwalifikacje zaobserwowano w przypadku odpowiedzi dotyczących Polski i zagranicy ($p < 0,001$) niż w odniesieniu do województwa lubelskiego i własnego powiatu ($p < 0,05$). Może to oznaczać, że negatywna ocena lokalnego i regionalnego rynku pracy sprawia, iż fakt posiadania formalnie potwierdzonych kwalifikacji zawodowych i umiejętność posługiwania się nimi stanowi w rozumieniu badanych raczej niewielki atut. Badani uważają, że liczą się one na rynku ogólnopolskim i zagranicznym, a blisko swojego miejsca zamieszkania nie mają znaczenia. Potwierdzenia dla tego wniosku dostarcza także analiza tej kwestii ze względu na stopień wykształcenia (wykres 3).

Wykres 3. Ocena zapotrzebowania na pracowników z posiadanymi przez siebie kwalifikacjami w zależności od stopnia wykształcenia (skala 1-5)

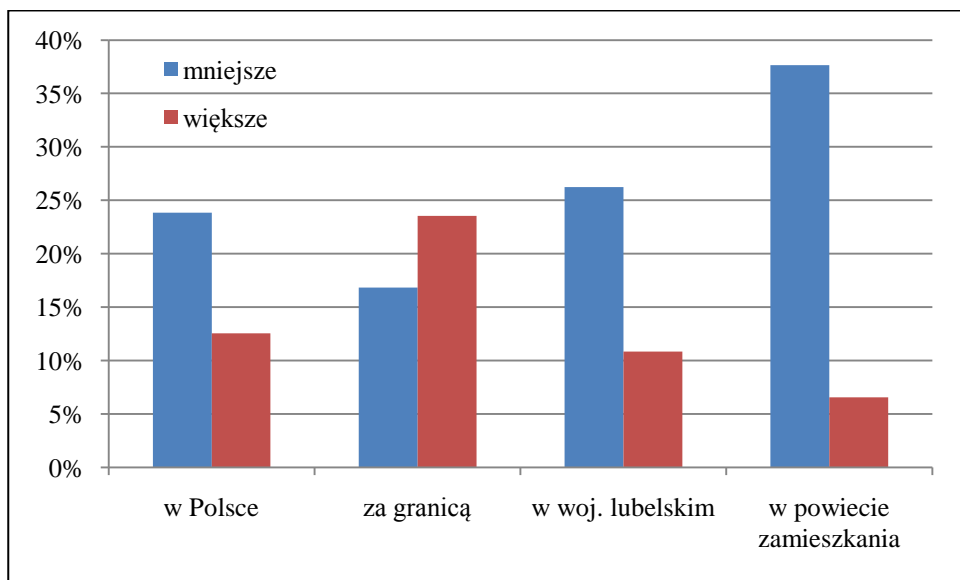
Wpływ stopnia wykształcenia na spostrzegane zapotrzebowanie na pracowników „takich jak ja” jest wyraźny w odniesieniu do obszaru Polski i zagranicy (ANOVA, $p < 0,02$). Wpływu takiego nie obserwujemy natomiast w przypadku rynku pracy regionalnego i lokalnego. Na wyższe zapotrzebowanie na posiadane przez siebie kwalifikacje wskazują osoby z wykształceniem wyższym i średnim zawodowym aniżeli pozostałe. Szczególnie nisko ten aspekt oceniają badani, którzy nie ukończyli żadnej szkoły średniej. Wydaje się jednak, że poziom wykształcenia przestaje mieć znaczenie w przypadku oceny rynku pracy blisko swojego miejsca zamieszkania. W odniesieniu do powiatowego i wojewódzkiego rynku pracy wyższe wykształcenie przestaje być realnym atutem.

Obie powyższe analizy wskazują na to, że spostrzeganie swojej sytuacji na rynku pracy w pobliżu miejsca zamieszkania zdeterminowane jest bardziej

przez ocenę sytuacji gospodarczej aniżeli przez własne zasoby dotyczące kwalifikacji zawodowych i wykształcenia.

Jak już wspomniano powyżej, zachowanie się człowieka jest m.in. wypadkową zmiennych sytuacyjnych. W tym miejscu należy zaznaczyć, iż zmienne te dotyczą nie tylko stanu obecnego (teraźniejszości), ale także przeszłego i przyszłego. W niniejszych badaniach zwrócono szczególną uwagę na antycypację przyszłości, uznając, że spodziewana czy przewidywana przez respondentów sytuacja na rynku pracy również będzie wpływać na podejmowane przez nich działania. W związku z tym pytano o przewidywany popyt na posiadane przez siebie kwalifikacje (analogicznie jak w poprzednio omawianym zagadnieniu) za 3 lata. Podobnie jak powyżej zaobserwowano brak wpływu czynników związanych z zawodem i wykształceniem w odniesieniu do obszaru województwa i powiatu. W przypadku każdego z czterech obszarów geograficznych, do których mieli odnieść się respondenci, około połowa z nich twierdziła, że zapotrzebowanie na pracowników „takich jak oni” za 3 lata nie zmieni się. Różnice pomiędzy badanymi ujawiły się natomiast w zakresie odpowiedzi zmniejszy się – zwiększy się (wykres 4).

Wykres 4. Ocena zapotrzebowania na pracowników z posiadanymi przez siebie kwalifikacjami za 3 lata (odsetek odpowiedzi)

Jedynie w przypadku zagranicy odpowiedzi optymistyczne przeważają nad pesymistycznymi. W przypadku krajowych rynków pracy przekonanie o tym, że będzie gorzej, dominuje jednak nad przeciwnym. Wyraźnie widać także, że odsetek odpowiedzi negatywnych wyrażających przekonanie o zmniejszającym się zapotrzebowaniu na pracowników z posiadanymi przez siebie kwalifikacjami jest tym wyższy, im bliżej miejsca zamieszkania respondenta leży oceniany obszar.

Podsumowując analizy o spostrzeganej przez badanych sytuacji na rynku pracy, można, nieco uogólniając, stwierdzić, iż sformułowanie „jest źle, a będzie tak samo lub gorzej” adekwatnie odzwierciedla poglądy respondentów. Jedynie zagraniczny rynek pracy jawi się w umiarkowanie optymistycznych barwach.

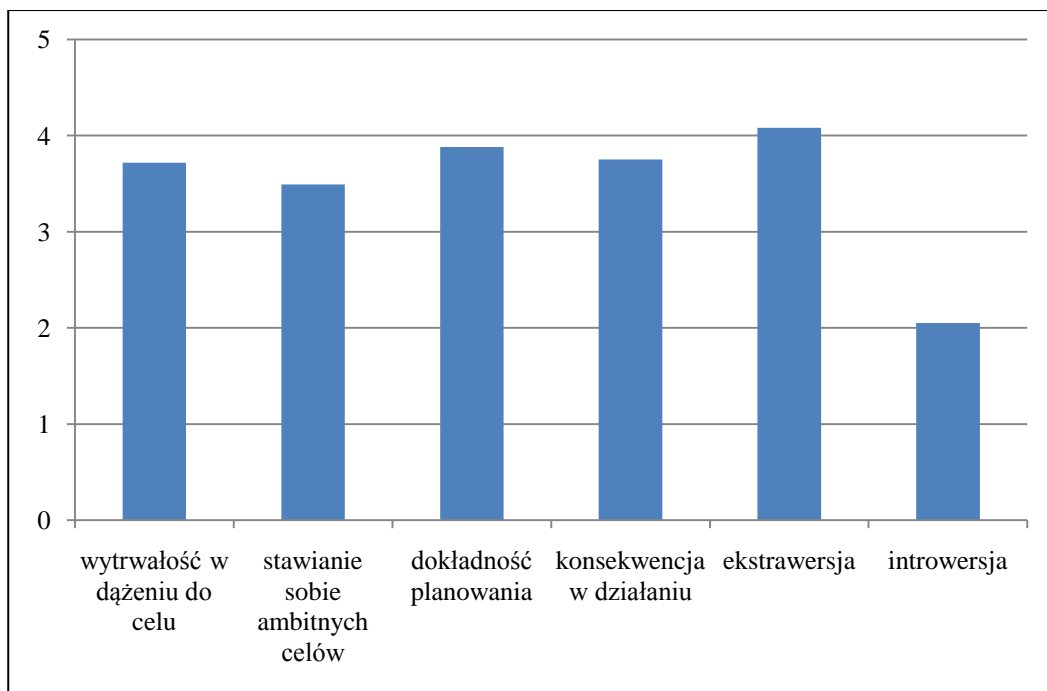
2. Zasoby osobowościowe

W dość uproszczony sposób, bo za pomocą sześciu twierdzeń, do których badani mieli za zadanie się ustosunkować, podjęto próbę opisu ich cech osobowościowych w pięciu aspektach:

- ✓ Wytrwałość w dążeniu do celu
- ✓ Stawianie sobie ambitnych celów
- ✓ Dokładność planowania
- ✓ Konsekwencja w działaniu
- ✓ Ekstra – introwersja

Zdecydowana większość respondentów uznaje siebie za raczej lub zdecydowanie wytrwałych w dążeniu do wcześniej postawionych sobie celów, twierdzi, że stawia sobie ambitne cele, dokładnie planuje zanim rozpocznie jakieś działania, a następnie konsekwentnie je realizuje, rzadko zmieniając swoje plany. Badani twierdzą także, że spotykają się z wieloma znajomymi, sprawia im przyjemność przebywanie z innymi ludźmi i nie lubią pozostawać sami ze sobą (wykres 5).

Wykres 5. Natężenie poszczególnych cech osobowościowych według opinii badanych o sobie samych (skala 1-5)

Tak wysokie wyniki świadczą o bardzo pozytywnym obrazie własnym respondentów. Gdyby uznać, że jest on prawdziwy, należałoby stwierdzić, iż mamy do czynienia z wysoce zorganizowanymi, energicznymi i zmotywowanymi osobami, które nie mogą znaleźć pracy ze względu na zewnętrzne bariery na rynku pracy. Wyniki badań pokazują, że prawdopodobnie właśnie taki jest wizerunek długotrwale bezrobotnych w oczach ich samych. Literatura przedmiotu w zakresie psychologii pracy oraz doświadczenia pracowników służb zatrudnienia dowodzą jednak, że nie jest to wizerunek prawdziwy. Wspólną cechą większości osób należących do kategorii długotrwale pozostających bez pracy jest niska umiejętność planowania, niewielka wytrwałość i konsekwencja w działaniu. Przejawia się to m.in. w odkładaniu „na później” poszukiwania pracy i częstym jej porzucaniu już po podjęciu zatrudnienia. Związane jest to z diametralną zmianą sposobu organizacji czasu, jaka dokonuje się w psychice człowieka pozostającego bez pracy przez długi czas. Powoduje to trudności w adaptacji do środowiska pracy wymagającego systematyczności i dokładności.

Pomimo stwierdzenia prawdopodobnej nieadekwatności obrazu siebie do rzeczywistości, obraz ten wpływa na spostrzeganie sytuacji na rynku pracy. O ile poziom wykształcenia i kwalifikacje zawodowe nie wpływały na przewidywanie sytuacji na powiatowym rynku pracy, to cechy osobowości mają tu istotne znaczenie. Okazuje się, że osoby, które przewidują wzrost popytu na posiadane przez siebie kwalifikacje za 3 lata, oceniają siebie jako bardziej wytrwałe w dążeniu do celu, stawiające sobie bardziej ambitne cele, dokładniej planujące i konsekwentne w działaniu aniżeli ci, którzy spodziewają się tendencji odwrotnej (t-Studenta, $p < 0,01$). Podobna zależność, choć nie w zakresie wszystkich wyżej wymienionych czterech cech osobowościowych, dotyczy przewidywania sytuacji na rynku pracy wojewódzkim, krajowym i zagranicznym. Wpływu na spostrzeganie tej sytuacji nie ma natomiast cecha intro-ekstrawersja. Opisywana zależność dotyczy spodziewanej sytuacji, natomiast różnice w obrazie siebie nie wpływają na zróżnicowanie ocen obecnej atrakcyjności rynku pracy w swoim powiecie.

Przewidywania poprawy sytuacji na rynku pracy w połączeniu z obfitymi zasobami osobowościowymi są pożądaną konstelacją, gdyż naturalną konsekwencją takiego postrzegania siebie i otaczającego świata powinna być chęć do działania i zwiększona aktywność w kierunku podnoszenia kwalifikacji i poszukiwania pracy. Obawy budzi jednak adekwatność tego spostrzegania do rzeczywistości, szczególnie w zakresie obrazu siebie. Niemniej jednak, skoro wysokie natężenie wymienionych cech jest związane z optymistycznymi prognozami, warto cechy te u osób bezrobotnych kształtować. Należy przy tym zwracać uwagę, aby nie ograniczyć się do kształtowania obrazu siebie w zakresie tych cech, ale dążyć do rzeczywistego ich wzrostu.

Respondenci negatywnie oceniają aktualną i przyszłą sytuację na krajowym, wojewódzkim i powiatowym rynku pracy. Jedyne rynki zagraniczny jawi im się jako umiarkowanie atrakcyjny w przyszłości. Wpływ na spostrzeganie tej sytuacji ma posiadany obraz siebie. Im bardziej pozytywnie badani oceniają siebie, tym bardziej przewidują poprawę sytuacji na rynku pracy w przyszłości. Poziom wykształcenia i kwalifikacje zawodowe również wpływają na spostrzeganie rynku pracy, ale jedynie w odniesieniu do obszaru całej Polski i zagranicy. Rynki regionalny i powiatowe oceniane są zdecydowanie negatywnie niezależnie od posiadanego wykształcenia i zawodu. Badani mając bardzo pozytywny obraz siebie, twierdzą poniekąd, że dysponują wystarczającymi zasobami osobowościowymi do znalezienia i utrzymania zatrudnienia. Wydaje się jednak, że winą za pozostawanie na bezrobociu obarczają niezależną od nich

sytuację gospodarczą. Będzie to miało istotne implikacje dla podejmowanych przez nich działań i ocen proponowanych im form wsparcia, o czym mowa będzie w dalszej części raportu.

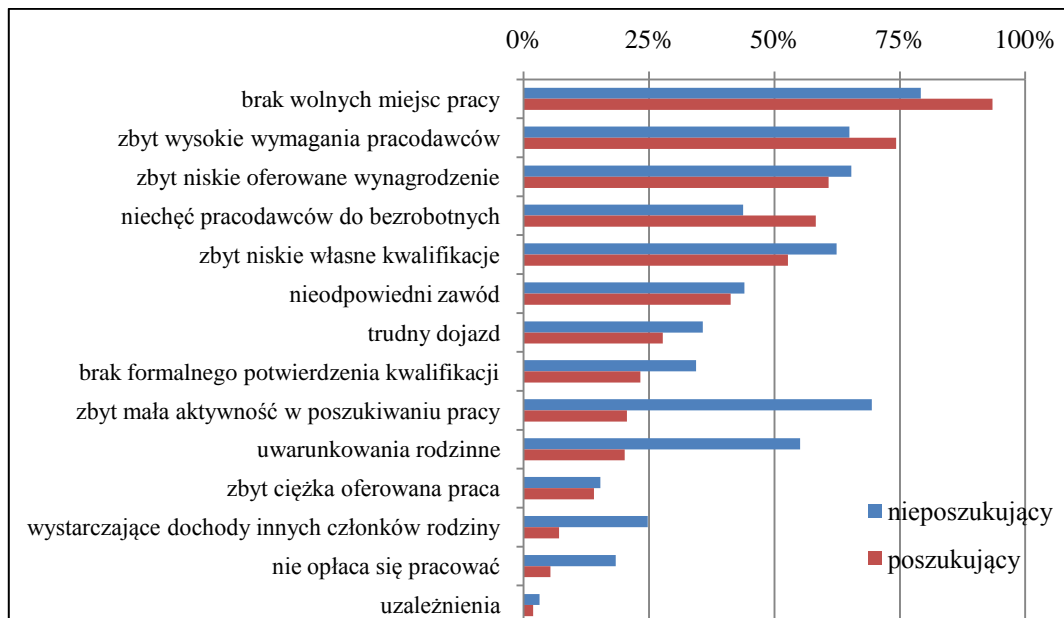
III. AKTYWNOŚĆ NA RYNKU PRACY

Przedmiotem analiz w tej części pracy będzie charakterystyka działań podejmowanych przez bezrobotnych na rzecz poszukiwania zatrudnienia oraz związanych z tym trudności. Podjęta zostanie próba diagnozy najważniejszych przeszkód utrudniających bądź uniemożliwiających znalezienie pracy.

1. Trudności w poszukiwaniu pracy

Niemal wszyscy badani chcieliby wykonywać legalną pracę. Spośród 682 osób, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie, jedynie 5 twierdziło, że legalna praca ich nie interesuje. Należy zatem postawić pytanie, dlaczego respondenci nie pracują. W przypadku 16% z nich odpowiedź jest z pozoru prosta. Nie pracują, gdyż pracy nie poszukują. 108 badanych przyznało się do bierności w tym zakresie w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Okazuje się, że fakt poszukiwania pracy bądź zaniechania tej czynności różnicuje badanych w zakresie podawanych przez nich przyczyn pozostawania na bezrobociu (wykres 6). Osoby poszukujące pracy główną „winą” za swoje niepowodzenia obarczają panującą sytuację na rynku pracy, która sprawia, że brakuje wolnych miejsc pracy. Powód ten, jako przyczynę pozostawania na bezrobociu, podaje niemal każdy, kto w ciągu ostatnich 6 miesięcy poszukiwał zatrudnienia.

Wykres 6. Odsetek respondentów uznających poniższe okoliczności za powody swojego pozostawania bez pracy w podziale na poszukujących i nieposzukujących pracy w ciągu ostatnich 6 miesięcy

W drugiej grupie przyczyn znajdują się aspekty dotyczące pracodawców. Na zbyt wysokie ich wymagania, niechęć do bezrobotnych i zbyt niskie oferowane wynagrodzenie wskazuje od 60% do 75% ankietowanych aktywnie poszukujących pracy. Dopiero na trzecim miejscu (około połowy wskazań) znajdują się przyczyny osobiste związane z nieodpowiednim zawodem i niskimi kwalifikacjami. Na pozostałe aspekty wskazuje mniej niż jedna czwarta badanych. Wydaje się zatem, że badani lokują przyczyny swojej bierności zawodowej w zdecydowanej większości na zewnątrz siebie. Twierdzą, że wolnych miejsc pracy po prostu nie ma, a jeśli już są, to wymagania stawiane przez pracodawców są nie do spełnienia. Czynniki osobiste przez około połowę respondentów w ogóle nie są brane pod uwagę.

Nieco inaczej sprawa wygląda w przypadku osób, które w ciągu ostatnich 6 miesięcy pracy nie poszukiwały. Niemal na równi z przyczynami leżącymi po stronie pracodawców i rynku pracy badani wymieniają powody dotyczące ich samych. Należą do nich zbyt niskie kwalifikacje, mała aktywność w poszukiwaniu pracy i uwarunkowania rodzinne. Ciekawym wydaje się być fakt, że w grupie nieposzukujących pracy w ciągu ostatniego pół roku niskiej

aktywności własnej jako przyczyny braku pracy nie wskazało aż 30% osób. Do trzech powyższych powodów można dodać jeszcze jeden. Okazuje się, że im lepsza sytuacja materialna swojego gospodarstwa domowego, tym mniej osób poszukuje pracy. O ile wśród osób twierdzących, że ich budżet domowy znajduje się w sytuacji bardzo zły lub raczej zły odsetek nieposzukujących pracy wynosi odpowiednio prawie 10% i 15%, to w gronie osób charakteryzujących się raczej dobrą sytuacją finansową pracy nie poszukuje już 3 na 10 osób.

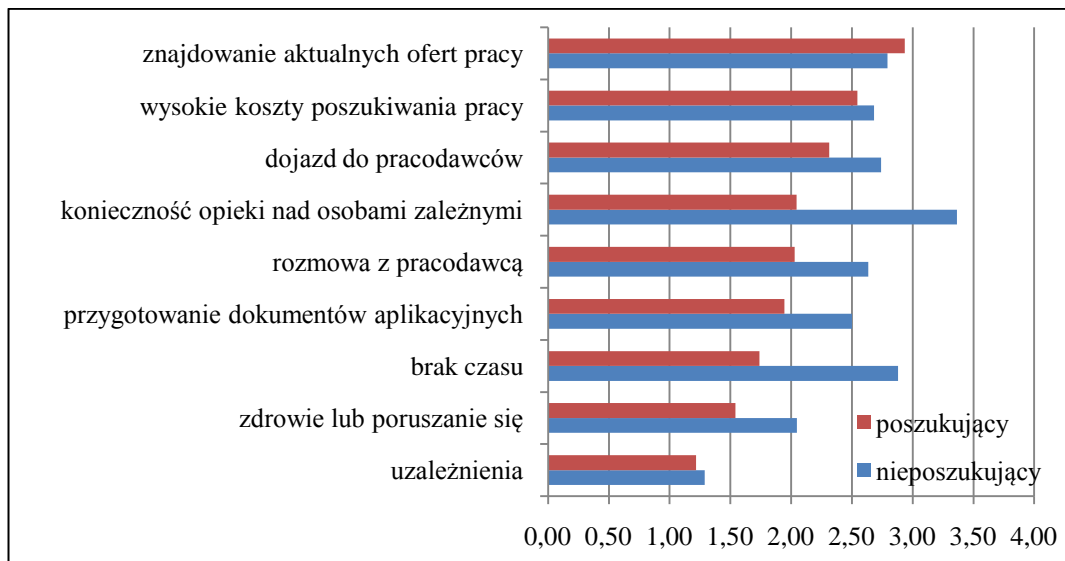
Przyjrzyjmy się bliżej dwóm omawianym wcześniej przyczynom: niskim kwalifikacjom i uwarunkowaniom rodzinnym. Niemal wszyscy badani, poszukujący i nieposzukujący pracy, którzy nie posiadają żadnego formalnego potwierdzenia umiejętności zawodowych (nie posiadają wyuczonego zawodu), twierdzą, iż jest to jedną z przyczyn pozostawania bez pracy. Podobnie jest z tymi, którzy pracy nie poszukują i nie potrafią wykonywać zawodów, do których formalnych uprawnień nie muszą posiadać. Co więcej, około 60% badanych nieposzukujących pracy i twierdzących, że niskie kwalifikacje wpływają na pozostawanie przez nich na bezrobociu, posiada przynajmniej jeden wyuczony i formalnie potwierdzony zawód i/lub potrafi wykonywać przynajmniej jeden, w przypadku którego dyplomem ani certyfikatem nie dysponuje. Wśród osób, które pracy poszukują aktywnie, odsetek ten przekracza 75%. Należy zatem zauważyć, że ci, którzy mają niskie kwalifikacje zawodowe, zdają sobie sprawę, że jest to barierą w znalezieniu zatrudnienia. Wśród osób tego świadomych znajduje się także większość tych, którzy jakiś zawód posiadają, lecz prawdopodobnie ich umiejętności są niskie lub zdezaktualizowane. Przekonanie o swoich niskich kwalifikacjach cechuje głównie osoby z wykształceniem podstawowym (90% z nich zdaje sobie z tego sprawę). Odwrotnie jest natomiast w przypadku osób z wykształceniem wyższym zawodowym bądź magisterskim. W ich gronie osób przyznających się do za niskich kwalifikacji jest niecałe 10%. Świadomość zbyt niskich kwalifikacji zarówno wśród osób posiadających, jak i nieposiadających wyuczonego zawodu jest dobrym punktem wyjścia do pracy z tymi osobami w kierunku podwyższania ich kwalifikacji. Warto jednak pamiętać, że mówimy o około połowie próby badawczej, a połowa ta niemal nie zawiera osób z wykształceniem wyższym. Pozostali uznają, że ich kwalifikacje są wystarczające albo niski ich poziom nie jest przyczyną pozostawania bez pracy (nie badano, który z tych sposobów myślenia jest respondentom bliższy). Niepokoić może zaufanie do swoich kwalifikacji u osób legitymujących się dyplomem ukończenia wyższej uczelni. Pozostaje mieć nadzieję, że zaufanie to znajduje poparcie w rzeczywistości, choć

fakt długotrwałego pozostawiania tych osób na bezrobociu nadzieję tę zdecydowanie osłabia.

Jeśli chodzi o uwarunkowania rodzinne, to wyraźnie widać, iż dotyczą one liczby dzieci pozostających na utrzymaniu. Osoby nieposzukujące pracy i jako przyczynę jej braku podające uwarunkowania rodzinne, posiadają średnio o prawie jedno dziecko więcej niż osoby nieuważające tego za powód pozostawiania na bezrobociu. Nieco ponad 60% rodzin, z których pochodził badany nieposzukujący pracy i wskazujący na trudności rodzinne, wychowuje jedno lub dwójkę dzieci, podczas gdy 73% rodzin niedeklarujących takich trudności posiada nie więcej niż jedno dziecko. Szczególne znaczenie ma tutaj wychowywanie dzieci wymagających ciągłej opieki (np. niemowlęta). 70% osób zwracających uwagę na swoje trudności rodzinne ma przynajmniej jedno takie dziecko. W grupie niedeklarujących trudności rodzinnych odsetek ten wynosi niespełna 10%. Na uwarunkowania rodzinne jako przyczynę braku pracy wskazują trzy na cztery nieposzukujące pracy kobiety, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosi zaledwie 13%. Nie należy jednak sądzić, że jeśli kobieta posiada dwójkę dzieci, to znaczy, że nie poszukuje pracy z powodu uwarunkowań rodzinnych. Wręcz przeciwnie, większość osób obojga płci z każdą liczbą dzieci twierdzi, iż uwarunkowania rodzinne nie są przyczyną pozostawiania przez nich bez pracy. Natomiast wśród osób nieposzukujących pracy, szczególnie w przypadku kobiet, powód ten jest podawany dość często. Warto jednak podkreślić, że osoby, które w ciągu ostatnich sześciu miesięcy poczyniły starania o uzyskanie zatrudnienia, a takich jest zdecydowana większość, w przeważającej liczbie nie uznają trudności rodzinnych za powód pozostawiania bez pracy.

Badano także trudności związane z samym procesem i czynnościami podejmowanymi w ramach poszukiwania pracy. Okazuje się, że deklarowana przez badanych średnia wartość stopnia trudności w przypadku każdego badanego aspektu (z wyjątkiem jednego) nie przekracza środka pięciostopniowej skali (wykres 7). Większe trudności mają osoby, które w ciągu ostatnich sześciu miesięcy nie poszukiwały pracy niż te, które taką aktywność wykazywały. Może to świadczyć o ich negatywnym doświadczeniu wynikającym z wcześniej podejmowanych prób lub o antycypowaniu trudności. Różnice pomiędzy poszukującymi a nieposzukującymi pracy, choć istotne statystycznie, nie są jednak na tyle duże, aby uprawniały do pewnych interpretacji.

Wykres 7. Stopień trudności w poszukiwaniu pracy wynikający z poniższych okoliczności w podziale na poszukujących i nieposzukujących pracy w ciągu ostatnich 6 miesięcy (skala 1-5)

Warto w tym przypadku zauważyć, że jedyna wartość, która przekroczyła środek skali, dotyczy konieczności opieki nad osobami zależnymi, co potwierdza wcześniej opisywane wyniki dotyczące uwarunkowań rodzinnych jako powodu pozostawania bez pracy.

Uzyskane wyniki świadczą o tym, że nie same czynności związane z poszukiwaniem pracy stanowią dla bezrobotnych przeszkody w uzyskaniu zatrudnienia, ale ich sytuacja osobista związana z kwalifikacjami i uwarunkowaniami rodzinnymi oraz ogólny brak wolnych miejsc pracy i wysokie wymagania pracodawców. Jedynie jeden z tych czynników zależy od działań samych bezrobotnych. Mogą oni mianowicie podwyższać swoje kwalifikacje. W zakresie uwarunkowań rodzinnych wsparcie dla tych osób powinno polegać na pokazaniu różnych możliwości organizowania opieki nad dzieckiem i nauczycielom ich wykorzystywania w miarę posiadanych możliwości. Należy jednak zdawać sobie sprawę, iż w wielu przypadkach posiadanie dzieci jest rzeczywistą przeszkodą do poszukiwania i podjęcia zatrudnienia. W zakresie spostrzegania przez bezrobotnych sytuacji na rynku pracy jako negatywnej, zaś pracodawców jako osób nieprzychylnych i stawiających zbyt wygórowane wymagania wydaje się, że niewiele można zrobić. Jedyne, co mogłoby zmienić ten obraz, to przykład

innych osób, podobnych do respondentów, którym udało się uzyskać zatrudnienie dzięki własnym staraniom. Biorąc jednak pod uwagę, iż mamy do czynienia z rzeczywistością trudną sytuacją na rynku pracy oraz z osobami, które w wyniku długotrwałego bezrobocia w dużej mierze utraciły zdolność do wykonywania pracy zawodowej, o przykład taki może być niezwykle trudno.

2. Oczekiwania wobec przyszłej pracy

Istotną barierą w uzyskaniu zatrudnienia mogą być zbyt wygórowane oczekiwania co do poszukiwanej pracy. Osoba, której oczekiwania nie są spełnione, będzie odrzucać kolejne oferty pracy, następnie przestanie na nie odpowiadać, w końcu nie podejmie prób ich znalezienia, trwając w przekonaniu, że i tak zadowalającej oferty nie znajdzie. W niniejszych badaniach postanowiono sprawdzić, czy w przypadku osób długotrwale bezrobotnych możemy mówić o takim zjawisku.

Podstawową korzyścią, jakiej oczekuje pracownik w związku ze świadczeniem pracy, jest wynagrodzenie. Wyniki badań pokazują, że mężczyźni mają wyższe oczekiwania płacowe niż kobiety, choć są grupą bardziej od nich pod tym względem zróżnicowaną. Średnia oczekiwana płaca miesięczna netto w przypadku mężczyzn wynosi ok. 1630 zł. Deklaracje 68% badanych (jedno odchylenie standardowe) oscylują pomiędzy 1055 zł a 2205 zł. Kobiety natomiast oczekują płacy niższej. Średnia wynosi ok. 1245 zł, a 68% wyników mieści się pomiędzy 870 zł a 1620 zł. Podane kwoty dotyczą najniższego akceptowanego wynagrodzenia, za jakie badani zgodziliby się podjąć pracę.

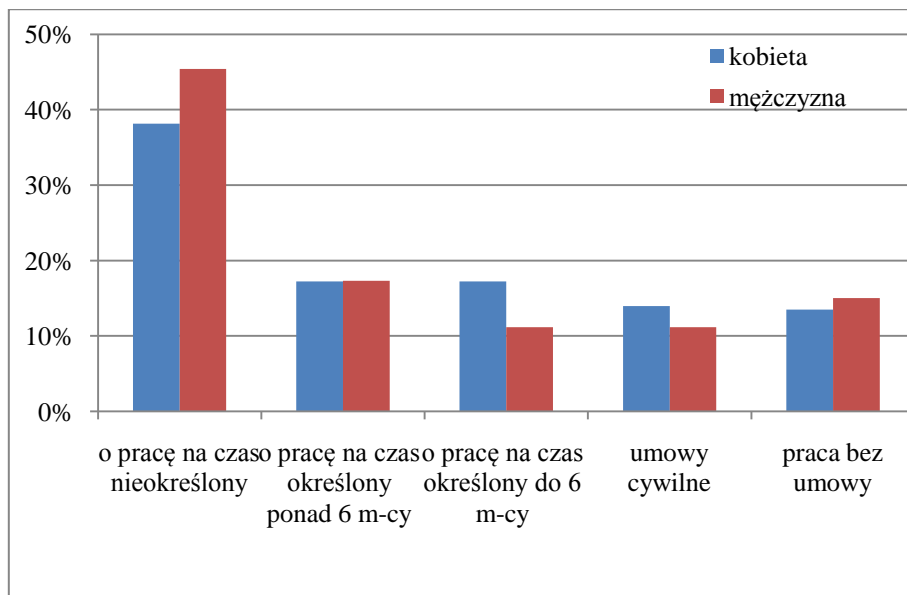
W roku 2010 obowiązuje stawka płacy minimalnej w wysokości 1317 zł (ok. 984 zł netto), natomiast według Ogólnopolskiego Badania Wynagrodzeń prowadzonego przez firmę Sedlak i Sedlak mediana wynagrodzeń w województwie lubelskim w roku 2009 wyniosła 2800 zł (ok. 2017 zł netto). Odnosząc się do tych wartości, warto zauważyć, że mężczyźni oczekują średnio płacy niemal dwukrotnie wyższej niż płaca minimalna, a ok. 40% z nich chciałoby zarabiać więcej niż połowa pracowników w województwie. Wydaje się, że są to oczekiwania mocno zawyżone. Nie można oprzeć się wrażeniu, że po tak długim okresie przebywania „na bezrobociu” badani powinni godzić się na niższe stawki.

Bardziej realistyczne wymagania mają w tym względzie kobiety. Średnia akceptowana przez nie płaca jest tylko o 300 zł wyższa od minimalnej, a ok. 40%

z nich godziłyby się na świadczenie pracy za płacę niższą niż minimalna. Tylko nieznaczny odsetek pań poziom swojej akceptacji płacowej sytuuje w górnej połowie wynagrodzeń otrzymywanych przez pracowników w województwie lubelskim w roku 2009. Można zatem sądzić, iż kobietom łatwiej niż mężczyznom będzie znaleźć ofertę pracy, która spełni ich oczekiwania płacowe.

Kobiety są nieco bardziej elastyczne od mężczyzn, jeśli chodzi o akceptowalne formy umowy o pracę (wykres 8). Mniej spośród nich przywiązuje wagę do umowy o pracę na czas nieokreślony, godząc się na czas określony lub umowy cywilne. Nieco więcej mężczyzn z kolei godzi się na pracę bez umowy („na czarno”).

Wykres 8. Odsetek osób, dla których poniższe formy świadczenia pracy są minimalnie akceptowalne

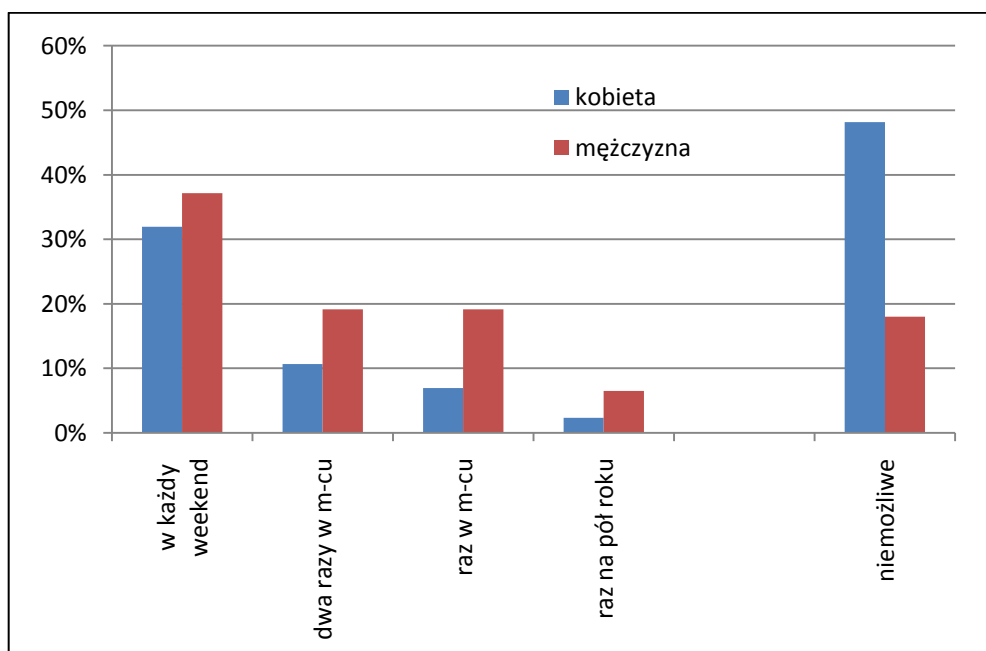
Niemal połowa badanych, jako najmniej korzystną formę umowy, na jaką jest gotowa się zgodzić, podaje umowę o pracę na czas nieokreślony, czyli de facto formę najbardziej korzystną. Oznacza to, że nie przyjmą oni propozycji pracy, jeśli pracodawca zaproponuje umowę na czas określony, umowę cywilną lub pracę bez umowy. Wydaje się, że może to stanowić istotną barierę w znalezieniu zatrudnienia, gdyż rzadko zdarza się, aby nowy pracownik „na starcie” otrzymywał umowę o pracę na czas nieokreślony. Zazwyczaj dominują krótsze

formy związania pracobiorcy z pracodawcą, ze szczególnym uwzględnieniem umowy o pracę na okres próbny.

W zakresie maksymalnego akceptowanego czasu dotarcia z domu do pracy kobiety i mężczyźni nie różnią się między sobą. Nieco ponad połowa badanych zgodziłaby się na dojazdy trwające nie dłużej niż godzinę w jedną stronę. Na dojazdy dwugodzinne godzi się już zaledwie kilka procent respondentów. Około 36% ankietowanych deklaruje, iż najdłuższym możliwym czasem dotarcia do pracy, na jaki zgodziliby się, jest zaledwie pół godziny. Uderzające jest, że nawet wśród mieszkańców Lublina mamy do czynienia z taką samą skalą tego typu deklaracji, podczas gdy w godzinach porannego i popołudniowego szczytu przemieszczenie się pomiędzy obrzeżami miasta zajmuje więcej niż pół godziny. Oznacza to, że ponad jedna trzecia badanych mieszkańców Lublina nie przyjęłaby oferty pracy pochodzącej z tego samego miasta, w którym mieszkają.

Ostatnim badanym aspektem w tej tematyce była skłonność respondentów do podjęcia pracy na tyle daleko od miejsca stałego zamieszkania, że uniemożliwiałoby to codzienne powroty do domu. Takiego rozwiązania nie bierze w ogóle pod uwagę niemal połowa kobiet, podczas gdy wyklucza je tylko 18% mężczyzn (wykres 9.).

Wykres 9. Minimalna akceptowana częstotliwość pobytu w domu w przypadku konieczności świadczenia pracy bardzo daleko od miejsca zamieszkania

Wśród tych, którzy ten sposób zarobkowania dopuszczają, ponad połowa deklaruje, iż zgodziłaby się podjąć taką pracę pod warunkiem możliwości powrotu do domu w każdy weekend. Bardziej skłonni do długotrwałych wyjazdów są mieszkańcy wsi i małych miasteczek niż osoby zamieszkujące w Lublinie. Możliwość taką dopuszcza odpowiednio 66% i 51% badanych.

Podsumowując, należy podkreślić, iż oczekiwania wobec przyszłej pracy w przypadku części respondentów są zbyt wygórowane i mogą stanowić przeszkodę w uzyskaniu zatrudnienia. W szczególności dotyczy to ponad połowy mężczyzn w aspekcie wysokości wynagrodzenia, niemal połowy osób w kwestii umowy o pracę i jednej trzeciej mieszkańców Lublina w zakresie czasu dojazdu do pracy. Niechęć kobiet do podejmowania zatrudnienia bardzo daleko od domu, chociaż niewątpliwie stanowi barierę w uzyskaniu zatrudnienia, jest raczej zrozumiała i nie należy zapisywać tego po stronie ujemnych cech badanych pań.

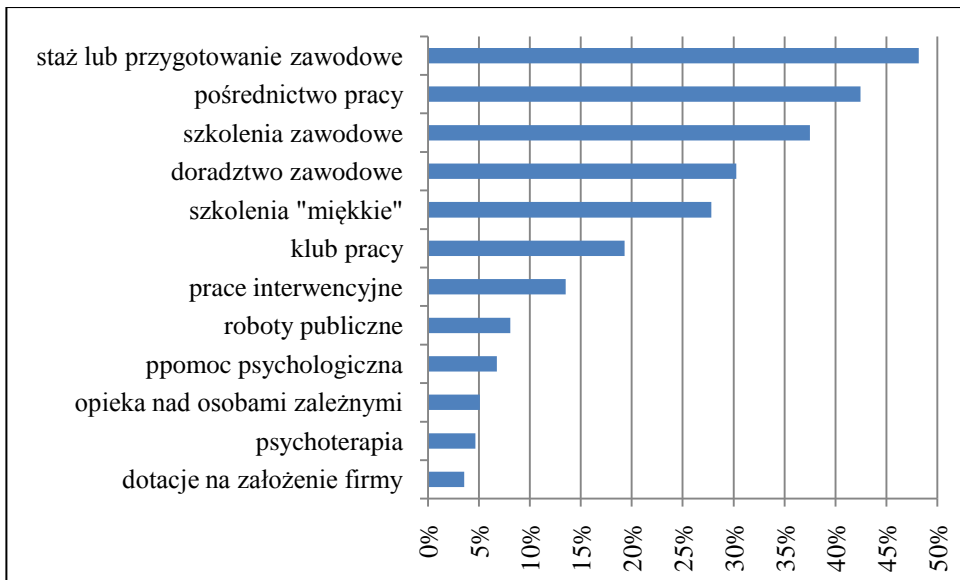
IV. FORMY WSPARCIA W POSZUKIWANIU ZATRUDNIENIA

Próbując udzielić odpowiedzi na pytanie o najbardziej skuteczne formy wsparcia bezrobotnych zmierzające do uzyskania pracy, analizie poddano dwanaście z nich. Są to formy w większości przypadków świadczone przez urzędy pracy, ale mogą być także organizowane przez inne instytucje rynku pracy, w szczególności w ramach projektów współfinansowanych ze środków EFS. Badania dotyczyły korzystania z tych form, oceny ich jakości oraz benefitów uzyskanych w wyniku skorzystania z nich. Pytanie o odniesione korzyści jedynie osób, które nadal pozostają bez pracy, ma jednak swoje słabe strony. O skuteczności wsparcia świadczy przede wszystkim fakt uzyskania pracy przez osobę, która z niego skorzystała. Osoba taka jednak nie figuruje już w rejestrze bezrobotnych, a co za tym idzie, w ramach założeń niniejszego projektu nie mogła być objęta badaniem. W niniejszym opracowaniu analizie poddano zatem odpowiedzi osób, w stosunku do których, z założenia, określone formy pracy nie poskutkowały uzyskaniem zatrudnienia. Do wyjątków będą należeć sytuacje, w których osoba aktualnie bezrobotna uzyskała pracę dzięki danej formie wsparcia, a następnie ją utraciła i z tego powodu mogła być objęta badaniem. Niemniej jednak potencjalnych korzyści wynikających z udzielonego wsparcia jest więcej niż tylko uzyskanie zatrudnienia, co w badaniach zostało uwzględnione.

1. Korzystanie z różnorodnych form wsparcia

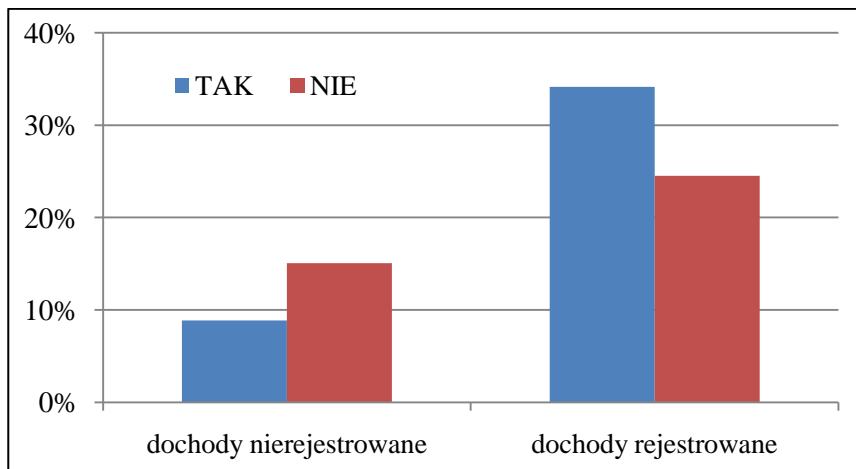
Najbardziej popularną formą wsparcia, z której skorzystali kiedykolwiek badani, był staż lub przygotowanie zawodowe (wykres 10). Tego typu aktywizacją została objęta prawie połowa badanych. Dość wysoką popularnością cieszą się także pośrednictwo pracy i szkolenia zawodowe.

Wykres 10. Odsetek osób korzystających kiedykolwiek z różnorodnych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej

Do form wsparcia, z których skorzystało najmniej osób, należą: dotacja na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, psychoterapia indywidualna bądź grupowa oraz sfinansowanie lub zorganizowanie opieki nad osobami zależnymi (np. nad dziećmi). Ciekawy i zaskakujący jest fakt, iż 15,5% badanych osób nie skorzystało nigdy z żadnej z dwunastu wymienionych form wsparcia. Bardziej szczegółowa analiza ujawnia, iż osób niekorzystających z żadnej formy wsparcia jest zdecydowanie więcej w gronie badanych z wykształceniem podstawowym, zasadniczym i średnim zawodowym (odpowiednio od 25% do 15%) niż w grupie respondentów legitymujących się wykształceniem średnim ogólnym i wyższym (2-8%). Pewne światło na przyczyny niekorzystania z form aktywizacji zawodowej rzuca analiza struktury dochodów gospodarstw domowych osób korzystających i niekorzystających z tychże form (wykres 11). Okazuje się, że osoby bierne w tym zakresie w większym stopniu zasilają swój budżet domowy dochodami nierejestrowanymi (z handlu przygranicznego bądź pracy „na czarno”) aniżeli osoby aktywne. Natomiast w przypadku dochodów rejestrowanych (z pracy bądź działalności gospodarczej) sytuacja jest odwrotna.

Wykres 11. Struktura procentowa dochodów do budżetu domowego osób korzystających (TAK) i niekorzystających (NIE) kiedykolwiek z form aktywizacji zawodowej

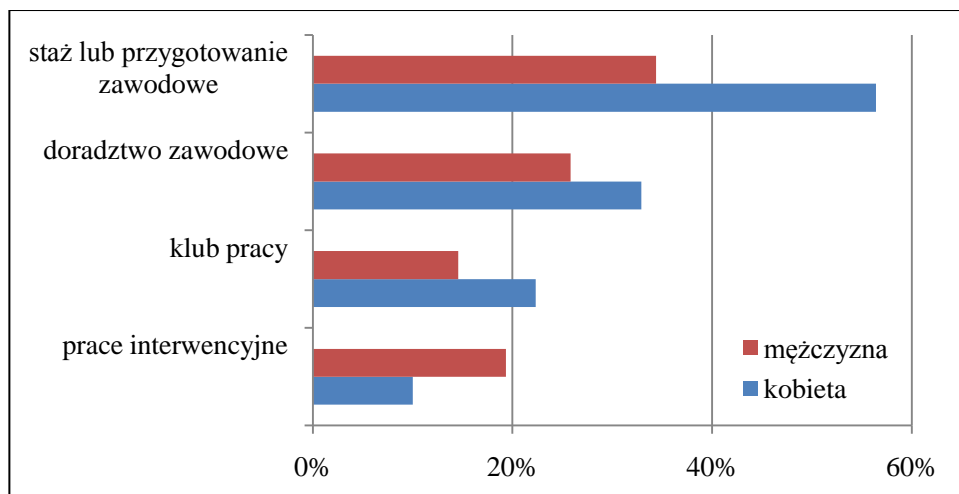

Można zatem pokusić się o wniosek, iż część osób nie korzysta z form aktywizacji zawodowej, gdyż tak naprawdę są aktywne zawodowo. Ich aktywność przejawia się jednak w tzw. „szarej strefie”.

Siedem spośród dwunastu poddanych badaniom form aktywizacji zawodowej, w których wzięło udział więcej niż 10% badanych, poddano analizie ze względu na zmienne demograficzne.

Pomiędzy kobietami i mężczyznami zachodzą wyraźne różnice w zakresie korzystania ze stażu lub przygotowania zawodowego, doradztwa zawodowego, klubu pracy i prac interwencyjnych. Trzy pierwsze formy cieszą się większym zainteresowaniem wśród pań, a ostatnia wśród panów.

Wykres 12. Odsetek osób korzystających kiedykolwiek z poniższych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej według płci

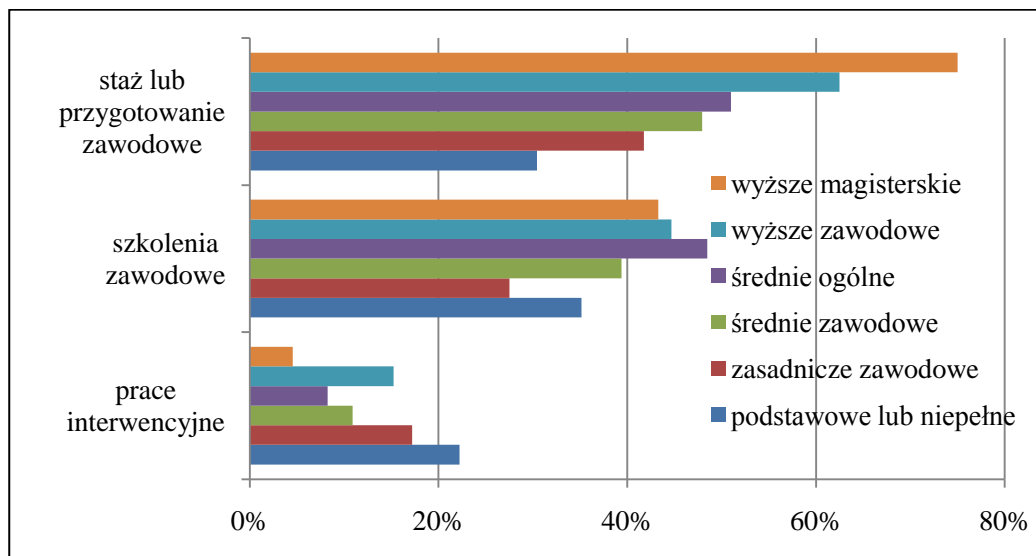

Poszukując wyjaśnień tego zróżnicowania, warto zauważyć, że doradztwo zawodowe i klub pracy są formami w odczuciu wielu bezrobotnych mało konkretnymi i nastawionymi głównie na wsparcie psychologiczno-doradcze polegające w głównej mierze na rozmowie. Wydaje się, że przeważającej liczbie kobiet większą przyjemność sprawia tego typu wsparcie niż mężczyznom nastawionym raczej na konkret i szybki efekt. Korzystanie ze stażu przez mniejszą liczbę mężczyzn niż kobiet może wynikać z opisywanych wcześniej oczekiwań płacowych. Tego typu forma wsparcia wiąże się z pracą na pełen etat w zamian za stypendium niższe niż płaca minimalna. Mężczyźni oczekujący znacznie wyższego wynagrodzenia niż kobiety, być może z tego powodu, mniej chętnie uczestniczą w tej formie aktywizacji. Dysproporcje w ramach prac interwencyjnych trudno wyjaśnić. Być może jest tak, że w ramach tej formy aktywizacji oferowane są głównie prace polegające na wysiłku fizycznym, pomimo iż może ona dotyczyć wszelkiego rodzaju prac.

Analizując wyniki w podziale na kategorie wykształcenia (wykres 13), zauważyć można, iż niemal osiem na dziesięć osób z wykształceniem wyższym magisterskim korzystała ze stażu lub przygotowania zawodowego, podczas gdy w grupie osób z wykształceniem podstawowym była to zaledwie co trzecia osoba. Widoczna jest zależność polegająca na tym, że im niższy poziom wykształcenia, tym mniej osób korzysta z tej formy aktywizacji. Związane jest to prawdopodobnie z faktem, iż staże w praktyce dotyczą głównie prac

administracyjno-biurowych, w których wykształcenie wyższe bądź średnie jest wymagane.

Wykres 13. Odsetek osób korzystających kiedykolwiek z poniższych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej według wykształcenia

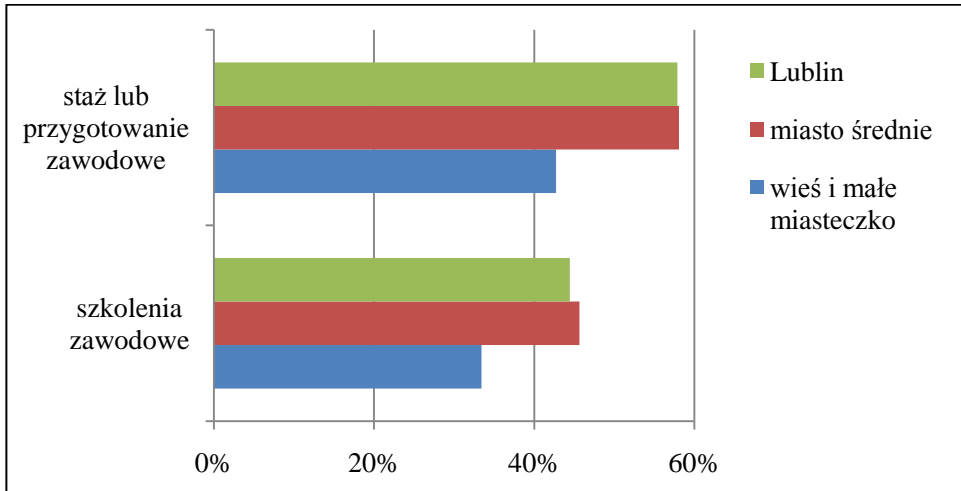

Niemal odwrotna zależność ujawniła się w przypadku prac interwencyjnych, co może potwierdzać wcześniejsze przypuszczenie o dominacji prostych prac fizycznych w ramach tej formy aktywizacji, a co za tym idzie, osoby z niższym wykształceniem lepiej się w nich odnajdują. Ze szkoleń zawodowych najczęściej korzystają osoby ze wykształceniem średnim ogólnym, a najrzadziej z zasadniczym zawodowym. Wydaje się to uzasadnione posiadanymi umiejętnościami zawodowymi, które wśród absolwentów liceów ogólnokształcących, w przeciwieństwie do ich kolegów z zasadniczych szkół zawodowych, są niskie lub wręcz żadne.

Analiza wyników w podziale na miejsce zamieszkania respondentów pokazuje, że z najpowszechniejszych form aktywizacji, jakimi są staże i szkolenia zawodowe, osoby zamieszkujące na terenach wiejskich i małomiasteczkowych korzystają rzadziej niż mieszkańcy miast średnich i Lublina (wykres 14). Może być to spowodowane trudnościami komunikacyjnymi. Mieszkańcom miast, w których usytuowane są urzędy pracy lub ich filie, łatwiej jest do nich dotrzeć,

by załatwić wszelkie formalności. Większość szkoleń również odbywa się w miastach, w których są siedziby urzędów pracy.

Wykres 14. Odsetek osób korzystających kiedykolwiek z poniższych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej według miejsca zamieszkania

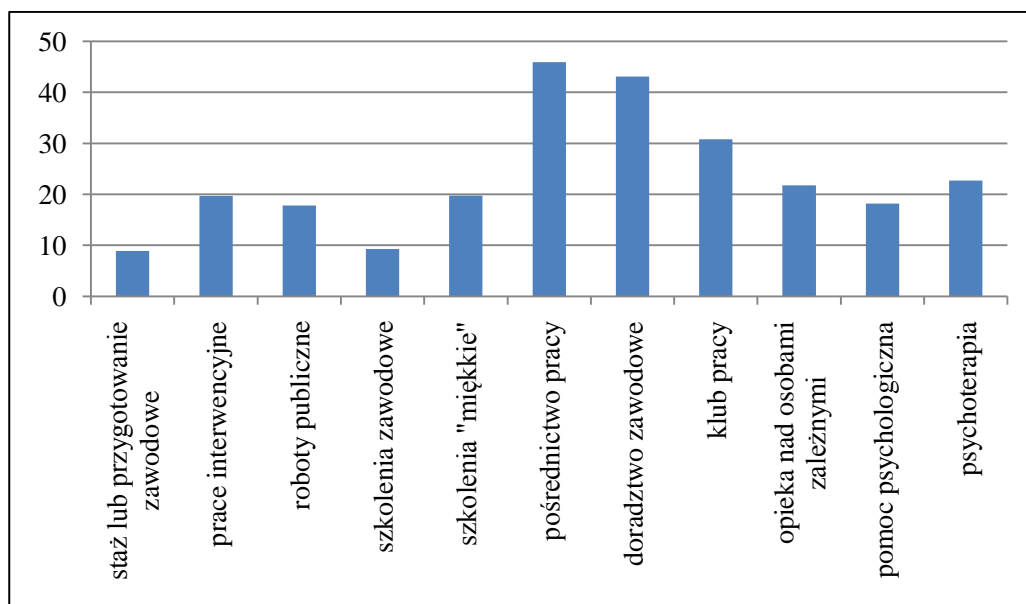
2. Ocena jakości uzyskanego wsparcia i korzyści z niego wynikające

Badanych poproszono o ocenę na skali 5–cio stopniowej jakości form aktywizacji zawodowej, w których uczestniczyli. Oceny w stosunku do każdej z tych form są zaskakująco podobne i oscylują pomiędzy 2,5 a 3,5 pkt. bez istotnych statystycznie różnic pomiędzy nimi. Wartości te koncentrują się wokół środka skali pomiarowej, co oznacza, że badani twierdzą, że jakość uzyskanego przez nich wsparcia była na poziomie przeciętnym. Najwyżej ocenione zostały szkolenia zawodowe (3,49 pkt.), a najniżej pośrednictwo pracy (2,52 pkt.). Nie są to jednak różnice na tyle duże, aby można było na tej podstawie wyciągać uprawnione wnioski. Oceny oscylujące wokół przeciętnych mogą świadczyć przynajmniej o dwóch sprawach. Po pierwsze, wsparcie oferowane bezrobotnym jest rzeczywiście nie najwyższej jakości, po drugie, wpływ na te oceny może mieć nadmierny krytycyzm respondentów wynikający z ich pozostawania na bezrobociu pomimo uzyskanego wsparcia. Tak czy inaczej, można sądzić, że umiarkowanie pozytywny/negatywny stosunek do różnych form aktywizacji

zawodowej będzie powodował niewielką chęć ponownego wzięcia w nich udziału, co może stanowić barierę w uzyskaniu zatrudnienia.

Oprócz oceny jakości dokonanej w stosunku do każdej formy wsparcia, badani mogli zaznaczyć dowolną ilość, spośród sześciu wymienionych, benefitów, jakie ich zdaniem osiągnęli w wyniku skorzystania z niej. Mogli również udzielić odpowiedzi oznaczającej, że pomimo uzyskanego wsparcia, nie odnieśli z tego tytułu żadnych korzyści. Do form, które respondenci uznali za najbardziej przydatne, należą staże lub przygotowanie zawodowe oraz szkolenia zawodowe (wykres 15). Ponad 90% badanych uznaje, iż osiągnęła w wyniku udziału w nich jakieś korzyści. Na przeciwnym biegunie znajduje się pośrednictwo pracy i doradztwo zawodowe. Około 45% respondentów twierdzi, że skorzystanie z tych usług nie przyniosło im żadnych korzyści.

Wykres 15. Odsetek respondentów twierdzących, że nie osiągnęli żadnych korzyści w wyniku skorzystania z poniższych form wsparcia

O ile wynik dotyczący pośrednictwa pracy jest dość oczywisty, gdyż główną korzyścią w tym przypadku powinno być znalezienie pracy, a mamy przecież do czynienia z osobami bezrobotnymi, to opinie na temat doradztwa zawodowego wydają się być niepokojące. Jest to jedna z podstawowych usług świadczonych przez publiczne służby zatrudnienia oraz bardzo często pojawiająca

się w projektach finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego. Można wprawdzie założyć, że bezrobotni nie są świadomi korzyści płynących ze spotkania z doradcą zawodowym, niemniej jednak w kontekście przeciętnej oceny jakości tej usługi i wysokiego odsetka osób przekonanych o braku korzyści z niej wynikających warto zastanowić się nad jej zasadnością.

W tabeli nr 5 przedstawiono odsetki osób uznających, że w wyniku skorzystania z wymienionych form wsparcia osiągnęły określone korzyści.

Tabela 5. Odsetek osób, które uzyskały różnorodne korzyści w wyniku uzyskanego wsparcia w ramach poniższych form aktywizacji zawodowej

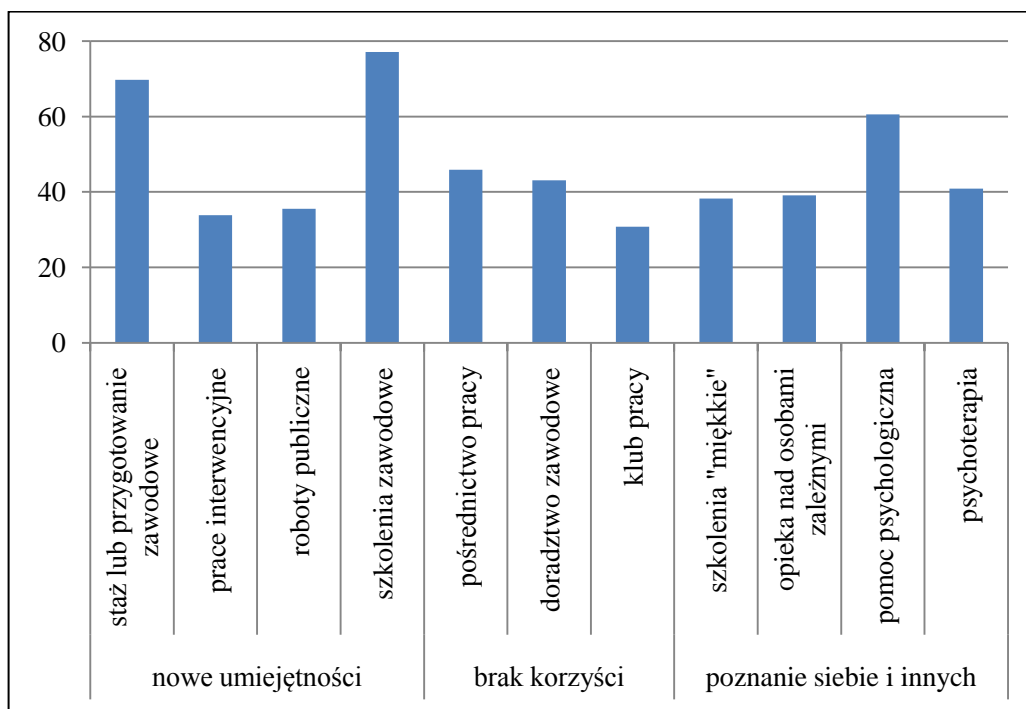
	brak korzyści	nowe umiejętności	podjęcie pracy	poznanie siebie i innych	przydatność w poszukiwaniu pracy	rozmowa kwalifikacyjna	inne korzyści
staż lub przygotowanie zawodowe	8,9	69,7	10,5	41,1	7,9	17,1	19,7
prace interwencyjne	19,7	33,8	19,7	26,8	8,5	15,5	8,5
roboty publiczne	17,8	35,6	6,7	26,7	4,4	6,7	15,6
szkolenia zawodowe	9,3	77,1	2,6	22,5	8,4	9,7	21,2
szkolenia „miękkie”	19,8	37,0	1,2	38,3	11,7	25,9	12,4
pośrednictwo pracy	45,9	15,0	3,7	14,2	12,2	23,2	8,5
doradztwo zawodowe	43,1	22,8	1,2	23,4	10,2	13,2	11,4
klub pracy	30,8	29,8	1,0	37,5	16,4	20,2	10,6
opieka nad osobami zależnymi	21,7	26,1	8,7	39,1	0,0	8,7	17,4
pomoc psychologiczna	18,2	27,3	0,0	60,6	6,1	0,0	21,2
psychoterapia	22,7	22,7	4,6	40,9	4,6	0,0	31,8

Niski udział osób, które jako korzyść podają podjęcie pracy, można wytłumaczyć faktem bezrobocia, o czym była mowa wcześniej. Z kolei korzyścią najbliższą podjęciu pracy jest odbycie rozmowy kwalifikacyjnej. Formami

najbardziej do tego przybliżającymi są szkolenia „miękkie”, pośrednictwo pracy i klub pracy. Od 20% do 25% badanych twierdzi, że porozmawiało z pracodawcą na temat zatrudnienia w wyniku uzyskanego wsparcia w ramach tych trzech form. Nie jest to jednak konstatacja napawająca dużym optymizmem, gdyż w przypadku dwóch ostatnich spośród powyżej wskazanych usług rynku pracy więcej respondentów twierdzi, że nie odniosła żadnych korzyści.

Analizując powyższą tabelę, można zauważyć, że spośród siedmiu możliwych do zakreslenia odpowiedzi dominują trzy: brak korzyści, nabycie nowych umiejętności oraz poznanie siebie i innych. Na wykresie 16 przedstawiono, których form one dotyczą oraz jaki odsetek badanych na nie wskazuje.

Wykres 16. Najczęściej uzyskane przez respondentów korzyści z udziału w różnych formach aktywizacji zawodowej

Nabycie nowych umiejętności jest korzyścią bardzo często wskazywaną przez uczestników stażu lub przygotowania zawodowego oraz szkoleń zawodowych. Jak już wspomniano wcześniej, formy te są w ogóle uznawane za najbardziej korzystne. Poznanie siebie i innych to z kolei korzyść najbardziej

cechująca pomoc psychologiczną. Należy przy tym pamiętać, że z pomocy takiej skorzystało kiedykolwiek zaledwie ok. 7% badanych. Brak korzyści najczęściej zakreślały osoby korzystające z pośrednictwa pracy, doradztwa zawodowego i klubu pracy.

Trudno jednoznacznie wskazać formę wsparcia cechującą się najwyższą efektywnością. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że badając tylko osoby bezrobotne, nie mamy możliwości ujęcia podstawowego kryterium efektywności, czyli podjęcia pracy. Niemniej jednak analizując inne korzyści, należy wskazać jako przynoszące najwięcej benefitów dwie formy: staż lub przygotowanie zawodowe oraz szkolenia zawodowe. Korzyści z nich wynikające dotyczą głównie nabycia przez bezrobotnych nowych umiejętności. Warto przy tym zauważyć, iż szkolenia zawodowe były formą, która uzyskała najwyższe oceny dotyczące jakości. Do odbycia rozmowy kwalifikacyjnej z kolei najbardziej „przybliżają” szkolenia z zakresu umiejętności psychospołecznych (tzw. „miękkie”), pośrednictwo pracy i klub pracy. Ocena ostatniej z nich jest jednak problematyczna, gdyż większość uczestników klubu pracy twierdzi, że nie osiągnęła z tego tytułu żadnych korzyści.

V. PODSUMOWANIE

Grupa osób długotrwale bezrobotnych nie stanowi jednolitej zbiorowości ani pod względem aktywności na rynku pracy, ani w zakresie uwarunkowań osobistych wpływających na pozostawanie bez pracy. Wynika stąd trudność udzielenia uniwersalnych dla całej badanej grupy odpowiedzi o napotykaną bariery i trudności na rynku pracy oraz o najbardziej efektywne formy wsparcia. Pewne prawidłowości można jednak na podstawie wyników badań zaobserwować.

Zgodność opinii dotyczy negatywnej oceny sytuacji na lokalnym i regionalnym rynku pracy aktualnie i w przyszłości. Sytuacja ta spostrzegana jest jako główny powód pozostawania bez pracy i w opinii badanych bezrobotnych, niezależnie od poziomu wykształcenia, płci i miejsca zamieszkania, stanowi główną barierę w uzyskaniu zatrudnienia. Pokrewne do niej są zbyt wysokie wymagania i niechętna postawa pracodawców. Niemal trzy czwarte respondentów to właśnie im przypisuje powody swojego bezrobocia.

Obraz siebie badanych osób wykazuje również duże podobieństwo. Niemal wszyscy twierdzą, iż są raczej lub zdecydowanie wytrwałymi w dążeniu do celu, stawiającymi sobie ambitne cele, dokładnie planującymi i konsekwentnymi w działaniu. Po stronie swoich cech osobowościowych nie upatrują zatem przeszkód w znalezieniu zatrudnienia. Podobnie jest z samym procesem poszukiwania pracy. Żaden z wymienionych w badaniu aspektów z nim związanych (np. rozmowa z pracodawcą czy przygotowanie dokumentów aplikacyjnych) nie został uznany za sprawiający istotną trudność.

Osoby badane zdają sobie z kolei sprawę, że ich niskie kwalifikacje zawodowe są jedną z przyczyn pozostawania bez pracy. Dotyczy to jednak głównie osób z wykształceniem podstawowym. Osoby legitymujące się dyplomem ukończenia szkoły wyższej w zdecydowanej większości nie uznają tego za powód swojego bezrobocia.

Ponad połowa spośród 16% osób nieposzukujących w ciągu ostatnich sześciu miesięcy zatrudnienia nie czyni tego z powodu uwarunkowań rodzinnych, na które składa się przede wszystkim konieczność opieki na dziećmi, które wymagają stałej obecności rodzica w domu.

Kolejną przeszkodą w znalezieniu pracy mogą być zbyt wygórowane oczekiwania co do ewentualnych warunków zatrudnienia. Mężczyźni mają dość wysokie wymagania płacowe, duża część badanych oczekuje od początku umowy

o pracę na czas nieokreślony, a co trzeci nie godzi się na dojazdy do pracy dłuższe niż pół godziny.

Najbardziej popularnymi, najlepiej ocenianymi i przynoszącymi badanym najwięcej korzyści formami wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej są staże bądź przygotowanie zawodowe oraz szkolenia zawodowe. Prawdopodobnie z powodu niedostępności komunikacyjnej korzysta z nich jednak mniej mieszkańców wsi i małych miasteczek niż zamieszkujących miasta średnie i Lublin. Respondenci cenią sobie, iż dzięki nim mogą nabyć wiele nowych umiejętności. Przydatne są także szkolenia w zakresie umiejętności psychospołecznych (tzw. „miękkie”), pośrednictwo pracy i zajęcia klubu pracy. Są to formy, w wyniku których respondenci najczęściej odbywali rozmowy kwalifikacyjne. Niestety dwie ostatnio wymienione usługi oraz doradztwo zawodowe oceniane jest przez większość badanych jako nieprzynoszące żadnych korzyści. Na poziomie przeciętnym badani oceniają także jakość udzielanego im wsparcia. Może to stanowić powód niskiej motywacji do ponownego z niego skorzystania, a co za tym idzie przeszkodę w znalezieniu zatrudnienia.

Warto podkreślić, iż w opinii respondentów to negatywna sytuacja na rynku pracy stanowi najpoważniejszą przeszkodę w uzyskaniu zatrudnienia. Wydaje się, iż mają oni zbyt pesymistyczny obraz tego rynku ukształtowany z pewnością przez pryzmat swojego bezrobocia.

Podstawą skutecznego wsparcia osoby długotrwale bezrobotnej powinno być rozpoznanie jej indywidualnej sytuacji zawodowej i rodzinnej. Informacje o umiejętnościach, kwalifikacjach, doświadczeniu, wykształceniu oraz o osobach zależnych pozostających pod opieką, strukturze dochodów gospodarstwa domowego i trudnościach komunikacyjnych związanych z dojazdem do miast powiatowych z pewnością są przydatne w pracy bezrobotnego z doradcą zawodowym nad Indywidualnym Planem Działania. Należy przy tym zadbać, aby usługa doradcza była zakończona jakimś konkretem, co ma szczególne znaczenie w przypadku mężczyzn. Pożądana jest współpraca doradcy zawodowego z pośrednikiem pracy, aby proponowane oferty pracy były w maksymalny sposób dostosowane do możliwości bezrobotnego. Z drugiej strony doradca zawodowy powinien zwrócić uwagę na konieczność wykazania przez poszukującego pracy większej elastyczności w zakresie oczekiwanej wysokości wynagrodzenia, formy umowy i czasu dojazdu z domu do ewentualnego miejsca pracy. Szczególnie tym dwóm usługom (doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy) należy poświęcić więcej starań, gdyż przez wielu bezrobotnych oceniane są jako bezużyteczne.

Należy także zwiększyć odsetek osób uczestniczących w stażach bądź przygotowaniu zawodowym oraz w szkoleniach zawodowych, szczególnie wśród mieszkańców wsi i małych miasteczek. Prawdopodobnie wsparcie w zakresie ułatwień komunikacyjnych i finansowanie dojazdów mogłoby zwiększyć liczbę osób uczestniczących w tego typu formach aktywizacji zawodowej.

Przeciętna ocena jakości różnych form aktywizacji zawodowej powinna skłaniać do bardziej uważnego monitorowania potrzeb osób bezrobotnych jako ich uczestników oczekujących określonych korzyści. Przydatne mogą być w tym zakresie badania ewaluacyjne oraz stałe podnoszenie jakości i dostosowywanie tych form do oczekiwań ich odbiorców.

W obliczu braku możliwości rychłej i zasadniczej zmiany sytuacji gospodarczej kluczem do aktywizacji osób bezrobotnych wydaje się być zmiana spostrzegania przez nich sytuacji na rynku pracy. Może się to dokonać m.in. poprzez pokazywanie pozytywnych przykładów osób, które w wyniku własnej aktywności wyrwały się z zakłętą kręgu bezrobocia i znalazły pracę bądź podjęły własną działalność gospodarczą. Wydaje się, że może być to ciekawym pomysłem na zajęcia klubu pracy czy doradztwo zawodowe. Widząc podobne do siebie osoby, którym udało się podjąć pracę, bezrobotnym łatwiej będzie nabrać przekonania, że jest to możliwe także w ich przypadku

BIBLIOGRAFIA

Bańka A. *Psychologia pracy*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Red. J. Strelau. T. 3. Gdańsk: GWP 2000.

Czapiński J. *Psychologia szczęścia*. Warszawa: PTP 1994.

Ezzy D. *Unemployment and its mental health: A critical review*. 'Social Science and Medicine' 1993 nr 37 ss. 41-52.

Jahoda M. *Employment and unemployment. A social-psychological analysis*. London: Cambridge University Press 1982.

Beata Romejko

Raport
z badań osób
niepełnosprawnych
bezrobotnych
województwa lubelskiego

WSTĘP

Badania osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy województwa lubelskiego zostały przeprowadzone w ramach projektu „Lubelskie obserwatorium problemów społecznych” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, POKL, Priorytetu VII – Promocja integracji społecznej, Poddziałania 7.2.1 – Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Badania zostały przeprowadzone przez EUROPEERSPEKTYWĘ w I kwartale 2010 roku.

Celem badania było zdiagnozowanie sytuacji osób niepełnosprawnych, co przyczyni się do tworzenia wysokiej jakości, efektywnych programów oraz projektów na rzecz integracji społecznej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Celem badań było określenie podstawowych barier, jakie napotykają osoby niepełnosprawne bezrobotne na rynku pracy, a także efektywnych działań na rzecz tej grupy osób pozwalających na ich integrację społeczną i zawodową. Wyniki badań pozwolą na opracowanie rekomendacji niezbędnych do przygotowania powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Badania skierowane zostały do wszystkich bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy województwa lubelskiego, w tym również do osób z zaburzeniami psychicznymi (3728). Na ankietę odpowiedziało 1218 osób. Zatem współczynnik zwrotności wynosi 32,7%. Jest to bardzo wysoki współczynnik, co świadczy o dużej potrzebie osób niepełnosprawnych podzielenia się swoimi problemami. Do ankiet badani często dołączali listy, w których szczegółowo opisywali swoją sytuację, a nawet wyniki badań lekarskich na potwierdzenie wiarygodności przekazanych listów.

Narzędzie badawcze, jakie zastosowano, to ankietę pocztową, składającą się z 4 części: pierwszej uwzględniającej dane metryczkowe oraz sytuację osób niepełnosprawnych, drugiej dotyczącej aktywnych form walki z bezrobociem, trzeciej dotyczącej poszukiwania pracy oraz czwartej koncentrującej się na niepełnosprawności.

Cztery części ankiety wyznaczają równocześnie części raportu badawczego, który składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia.

Tabela 1. Dobór próby według powiatów oraz zwroty ankiet przez respondentów

Powiat	Liczba wysłanych ankiet	Liczba zwrotów	Procent zwrotów
zamojski	429	138	32,2
Lublin	753	215	28,6
lubelski	97	50	51,5
biłgorajski	139	70	50,4
tomaszowski	132	58	43,9
hrubieszowski	129	58	45,0
lubartowski	104	44	42,3
włodawski	65	17	26,2
krasnostawski	142	61	43,0
rycki	73	34	46,6
świdnicki	87	29	33,3
puławski	146	66	45,2
łęczyński	118	19	16,1
parczewski	53	20	37,7
łukowski	199	52	26,1
opolski	102	33	32,4
bialski	257	87	33,9
janowski	53	9	17,0
kraśnicki	134	17	12,7
chełmski	436	112	25,7
radzyński	80	31	38,8
braki	-	12	-
Razem	3 728	1 218	32,7

Istnieje duża różnica pomiędzy poziomem zwrotów w poszczególnych powiatach: od 12,7% w kraśnickim, do 51,5% w lubelskim ziemskim.

Wyniki są reprezentatywne dla poszczególnych powiatów w województwie. Jednak tam, gdzie są niskie liczebności, spowodowane bądź niskim poziomem zwrotów, bądź w ogóle niewielką liczbą ogółu zarejestrowanych osób niepełnosprawnych jako bezrobotne, należy podchodzić z ostrożnością do wyników powiatowych i brać je pod uwagę równocześnie z wynikami wojewódzkimi dla większej poprawności. Do grupy tych powiatów należą: kraśnicki, janowski, łączyński i włodawski.

I. CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ

Większość osób objętych badaniem to mężczyźni (51,5%). Kobiety stanowią natomiast 48,5% próby badawczej.

Wśród ankietowanych dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, stanowiące ponad jedną trzecią respondentów. Licznie reprezentowane są również wykształcenie podstawowe lub niepełne podstawowe (23,6%) oraz średnie zawodowe lub policealne (22,2%). Natomiast wyższy poziom wykształcenia jest już znacznie mniej licznie reprezentowany przez badanych niepełnosprawnych.

Tabela 2. Rodzaj wykształcenia niepełnosprawnych ankietowanych

Rodzaj wykształcenia	Liczba	Procent
podstawowe lub niepełne podstawowe	288	23,6
zasadnicze zawodowe	458	37,6
średnie zawodowe lub policealne	270	22,2
średnie ogólne	104	8,5
wyższe zawodowe (studia licencjackie lub inżynierskie)	47	3,9
wyższe (magisterskie)	51	4,2
Razem	1 218	100

Respondenci to najczęściej osoby długotrwale bezrobotne. W sumie badani o stażu bezrobocia ponad 12 miesięcy stanowią 63% wszystkich ankietowanych. Najdłuższy staż bezrobocia, czyli ponad 36 miesięcy, dotyczy 41,6% ankietowanych.

Tabela 3. Staż bezrobocia respondentów

Staż bezrobocia	Liczba	Procent
do 3 miesięcy	150	12,3
od 3 do 6 miesięcy	119	9,8
od 6 do 12 miesięcy	181	14,9
od 12 do 24 miesięcy	174	14,3
od 24 do 36 miesięcy	86	7,1
powyżej 36 miesięcy	506	41,6

Jest to wskaźnik stażu bezrobocia liczony od ostatniej rejestracji. Sytuację pogarsza fakt, że większość respondentów rejestrowała się wielokrotnie w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna. Najczęściej rejestrowali się oni dwu-, trzykrotnie (44,6%). O większej ilości rejestracji (niż dwu lub trzykrotna) mówi częściej niż co trzeci respondent: 18,4% ankietowanych rejestrowało się cztero-, pięciokrotnie oraz 18,2% badanych rejestrowało się sześć i więcej razy.

Tabela 4. Liczba rejestracji ankietowanych w powiatowych urzędach pracy

Liczba rejestracji w urzędzie pracy	Liczba	Procent
1 raz	229	18,8
2-3 razy	542	44,6
4-5 razy	223	18,4
6 i więcej razy	221	18,2

Wśród respondentów dominują osoby z dwóch najstarszych kategorii wiekowych: 45-54 lata (33,9%) oraz 55 i więcej lat (22,8%). Najmniej jest ankietowanych z najmłodszej kategorii wiekowej: do 24 lat (8,5%).

Tabela 5. Wiek respondentów

Wiek	Liczba	Procent
do 24 lat	103	8,5
25-34 lata	230	18,9
35-44 lata	194	16,0
45-54 lata	412	33,9
55 i więcej lat	277	22,8

Najwięcej badanych mieszka na terenach wiejskich (42,2%) oraz w miastach od 10 do 50 tysięcy mieszkańców. W miastach największych, czyli powyżej 100 tysięcy mieszkańców, mieszka 13,8% respondentów.

Tabela 6. Miejsce zamieszkania respondentów

Miejsce zamieszkania	Liczba	Procent
na wsi	507	42,2
w mieście do 10 tys. mieszkańców	90	7,5
w mieście od 10 do 50 tys. mieszkańców	288	24,0
w mieście od 50 do 100 tys. mieszkańców	150	12,5
w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców	166	13,8

Wśród ankietowanych najczęściej osób pochodzi z miasta Lublin (17,7%), powiatu zamojskiego (11,2%), chełmskiego (9,1%), bialskiego (7,1%), biłgorajskiego (5,7%) oraz powiatu puławskiego (5,4%). Szczegółowa struktura powiatowa badanej próby przedstawia się następująco:

Tabela 7. Powiaty, w których ankietowani mieszkają

Powiat	Liczba	Procent
Lublin	215	17,7
lubelski	50	4,1
biłgorajski	70	5,7
tomaszowski	58	4,7
hrubieszowski	58	4,7
zamojski	138	11,2
lubartowski	44	3,6
włodawski	17	1,4
krasnostawski	61	5,0
rycki	34	2,8
świdnicki	29	2,4
puławski	66	5,4
łęczyński	19	1,5
parczewski	20	1,6
łukowski	52	4,2
opolski	33	2,7
białski	87	7,1
janowski	9	0,7
kraśnicki	17	1,4
chełmski	112	9,1
radzyński	31	2,5
braki	12	1,0

Zdecydowana większość badanych nie posiada prawa do zasiłku (88,9%). Prawo takie posiada natomiast 11,1% ankietowanych.

Większość badanych osób nie posiada dzieci (65,1%). Pozostali najczęściej mają na utrzymaniu jedno dziecko (17,2%), dwoje dzieci (11,7%) lub troje (4,4%). Rzadko występują przypadki posiadania na utrzymaniu więcej dzieci: czworo (0,7%), pięcioro (0,5%), sześcioro (0,1%), siedmioro (0,2%) oraz ósmioro (0,2%).

Ponad połowa ankietowanych osób niepełnosprawnych w swoich gospodarstwach domowych, najbliższych rodzinach posiada jeszcze inne osoby pozostające bez pracy (52,8%). Pozostali natomiast nie posiadają takich osób w swoich gospodarstwach domowych (47,2%).

Badani, mówiąc o środkach utrzymania swojego gospodarstwa domowego, najczęściej wymieniają następujące źródła: renta/emerytura kogoś z najbliższej rodziny (31,7%), praca zawodowa kogoś z najbliższej rodziny (28,0%) oraz zasiłek z pomocy społecznej (23,1%). Zasiłek dla bezrobotnych jest źródłem utrzymania gospodarstw domowych dla 6,4% ankietowanych. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia się następująco:

Tabela 8. Źródła utrzymania gospodarstw domowych respondentów

Źródło utrzymania	Liczba	Procent
praca zawodowa kogoś z najbliższej rodziny	333	28,0
renta/emerytura kogoś z najbliższej rodziny	378	31,7
zasiłek dla bezrobotnych	76	6,4
zasiłek opiekuńczy	25	2,1
zasiłek z pomocy społecznej	275	23,1
stypendium	10	0,8
dochód z gospodarstwa rolnego	24	2,0
inne źródła	70	5,9

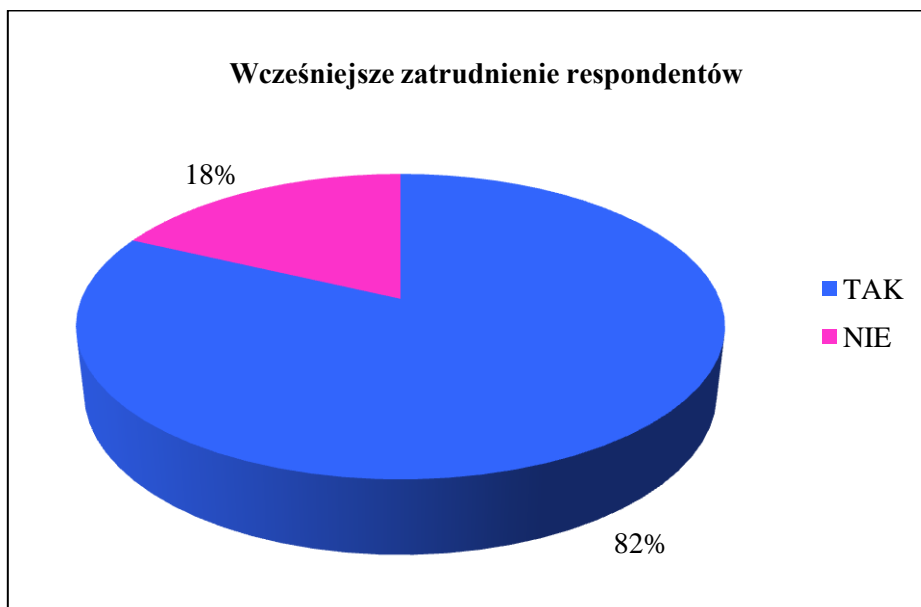
Jeśli chodzi o zawód wyuczony ankietowanych, to co piaty z nich stwierdził, że nie posiada żadnego zawodu wyuczonego (21,2%). Natomiast ci badani, którzy posiadają wyuczone zawody, najczęściej wskazywali na:

Tabela 9. Zawody wyuczone respondentów

Zawód	Liczba
technik ekonomista	38
ślusarz	30
kucharz	29
sprzedawca	25
technik mechanik	24
kierowca	24
ślusarz mechanik	23
krawcowa	22
rolnik	21
murarz	20
szwaczka	20
mechanik samochodowy	19
tokarz	19
pedagog	18
krawiec	17
stolarz	17
cukiernik	16
piekarz	15
ekonomista	13
ogrodnik	13
malarz	12
technik budowlany	12
elektromonter	12

spawacz	11
technik rolnik	10
malarz budowlany	10
mechanik	9
murarz tynkarz	9
technik elektryk	8
technik elektryk	8
hydraulik	8
technik odzieżowy	7
elektryk	7
kelner	7
górnik	7
pracownik socjalny	6
technik rolny	6
nauczyciel	6
obuwnik	6
technik ogrodnik	5
fryzjer	5
socjolog	5
technik handlowiec	5
technik informatyk	5
frezer	5
krawiec szwacz	5

Zdecydowana większość respondentów była wcześniej zatrudniona (82%). Pozostali ankietowani (18%) nigdy wcześniej nie pracowali.

Osoby, które wcześniej pracowały, najczęściej posiadają staż zatrudnienia dosyć długi: od 10 do 20 lat (31,1%) oraz od 20 do 30 lat (21,7%). Najmniej badanych posiada bądź najdłuższy staż pracy, czyli ponad 30 lat (5,9%), bądź najkrótszy, czyli do 1. roku (10,0%). Szczegółowo staż pracy badanych kształtuje się w sposób następujący:

Tabela 10. Staż pracy respondentów uprzednio pracujących

Staż pracy	Liczba	Procent
do 1. roku	102	10,0
1-5 lat	177	17,3
5-10 lat	144	14,1
10-20 lat	318	31,1
20-30 lat	222	21,7
powyżej 30 lat	60	5,9

Rodzaj niepełnosprawności, jaką posiadają najczęściej badani, to: choroby neurologiczne (34,1% ankietowanych), upośledzenia narządu ruchu (29,1%) oraz choroby układu oddechowego i krążenia (26,7%). Przy czym należy zaznaczyć, że niektórzy niepełnosprawni posiadają więcej niż jeden rodzaj niepełnosprawności, stąd więcej wymienionych rodzajów niepełnosprawności niż badanych.

Tabela 11. Rodzaj niepełnosprawności ankietowanych

Rodzaj niepełnosprawności	Liczba	Procent
upośledzenie umysłowe	47	4,6
epilepsja	71	6,9
choroby psychiczne	90	8,8
zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	100	9,7
choroby narządu wzroku	197	19,2
upośledzenie narządu ruchu	299	29,1
choroby układu oddechowego i krążenia	274	26,7
choroby układu pokarmowego	110	10,7
choroby układu moczowo-płciowego	62	6,0
choroby neurologiczne	351	34,1
Ogół	1 601	155,7

Jeśli chodzi o stopień niepełnosprawności ankietowanych, to większość z nich posiada stopień lekki (63,55%). Co trzeci respondent posiada stopień umiarkowany niepełnosprawności (31,1%). Najrzadziej badani posiadają stopień niepełnosprawności znaczny (3,8%) bądź nieustalony (1,7%).

Tabela 12. Stopień niepełnosprawności respondentów

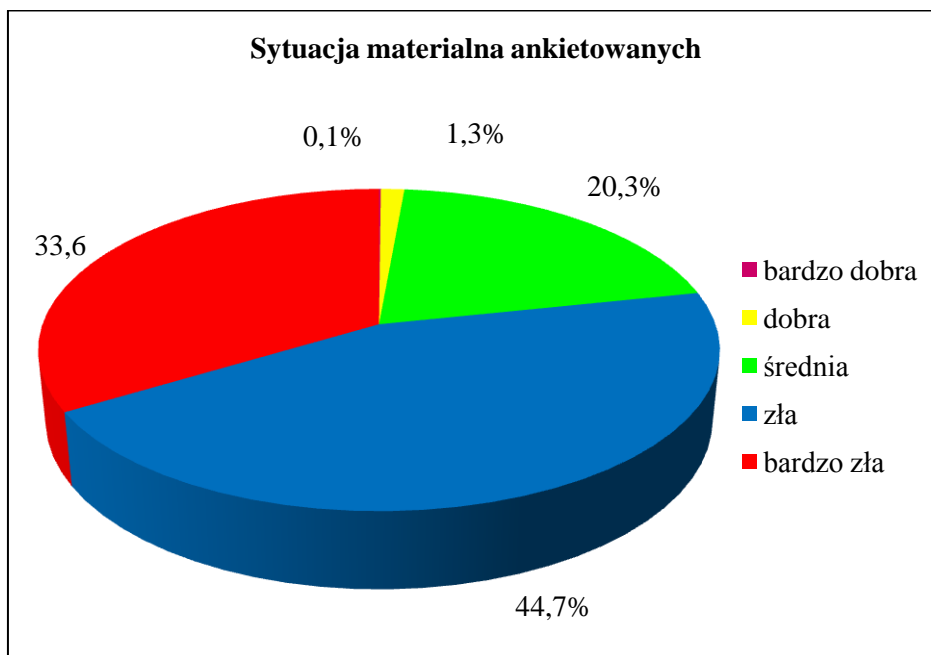
Stopień niepełnosprawności	Liczba	Procent
znaczny	45	3,8
umiarkowany	372	31,1
lekki	761	63,5
nieustalony	20	1,7

Respondenci najczęściej żyją z niepełnosprawnością od 2 do 5 lat (41,2%). Natomiast łącznie grupa osób, które borykają się z tym problemem do 5 lat, wynosi 58,5%.

Tabela 13. Okres życia respondentów z niepełnosprawnością

Okres	Liczba	Procent
do 1. roku	170	17,3
od 2 do 5 lat	404	41,2
od 6 do 10 lat	207	14,3
od 11 do 20 lat	162	16,3
od 21 do 30 lat	72	7,2
ponad 30 lat	34	3,2

Swoją sytuację materialną badani oceniają najczęściej jako złą (44,7%) i bardzo złą (33,6%). Łącznie w taki sposób swoją sytuację charakteryzuje 78,3% respondentów. O średniej sytuacji mówi co piąty ankietowany (20,3%). Natomiast ocena sytuacji jako dobra lub bardzo dobra występuje sporadycznie (odpowiednio 1,3% oraz 0,1%).

Ogólna ocena sytuacji materialnej przez badanych po wyliczeniu średniej arytmetycznej na skali od 1 do 5, gdzie 5 oznacza bardzo dobrą, a 1 bardzo złą – wynosi 0,9. Jeśli chodzi o zróżnicowanie w skali powiatów średniej oceny, to wynosi ona od 0,6 do 1,6. Najkorzystniejsze oceny odnotowano dla powiatów: janowskiego (1,6), łęczyńskiego (1,5), najmniej korzystne natomiast dla: tomaszowskiego (0,6) oraz włodawskiego (0,6).

Tabela 14. Ocena sytuacji materialnej przez respondentów z poszczególnych powiatów

Powiat	Średnia
zamojski	0,8
Lublin	0,9
lubelski	1,0
biłgorajski	0,9
tomaszowski	0,6
hrubieszowski	0,8

lubartowski	1,1
włodawski	0,6
krasnostawski	1,1
rycki	1,0
świdnicki	1,1
puławski	0,9
łęczyński	1,5
parczewski	0,7
łukowski	0,9
opolski	0,9
bialski	0,8
janowski	1,6
kraśnicki	1,1
chełmski	0,9
radzyński	1,1
Ogółem	0,9

II. AKTYWNE FORMY WALKI Z BEZROBOCIEM

Respondenci zostali poproszeni o dokonanie oceny poszczególnych form wsparcia oferowanego bezrobotnym przez urzędy pracy. Ocena została dokonana na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, natomiast 5 – najwyższą. Formy najkorzystniej ocenione przez badanych to: szkolenia zawodowe (3,1), staże (3,1), zajęcia w Klubie Pracy (2,8) oraz prace interwencyjne (2,7). Jednak nawet te formy, które są najwyżej oceniane, pozostają na poziomie średnich ocen. Ankietowani najslabiej ocenili takie formy, jak: refundacja kosztów opieki nad dzieckiem lub osobą zależną (1,7) oraz pomoc finansowa na podjęcie działalności gospodarczej (1,8). Szczegółowy wykaz ocen wszystkich form przedstawia się następująco:

Tabela 15. Ocena poszczególnych form wsparcia oferowanego przez urząd pracy, z których korzystali respondenci (na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza – ocenę najniższą, 5 – najwyższą)

Formy wsparcia	Średnia
zasiłek dla bezrobotnych	2,6
dodatek aktywizacyjny	2,2
stypendium dla bezrobotnych podejmujących naukę	2,5
refundacja kosztów opieki nad dzieckiem lub osobą zależną	1,7
pomoc finansowa na podjęcie działalności gospodarczej	1,8
pożyczka na sfinansowanie kosztów szkolenia	2,0
doradztwo zawodowe	2,6
szkolenia zawodowe	3,1
zajęcia w Klubie Pracy	2,8
staże	3,1
prace interwencyjne	2,7
roboty publiczne	2,4

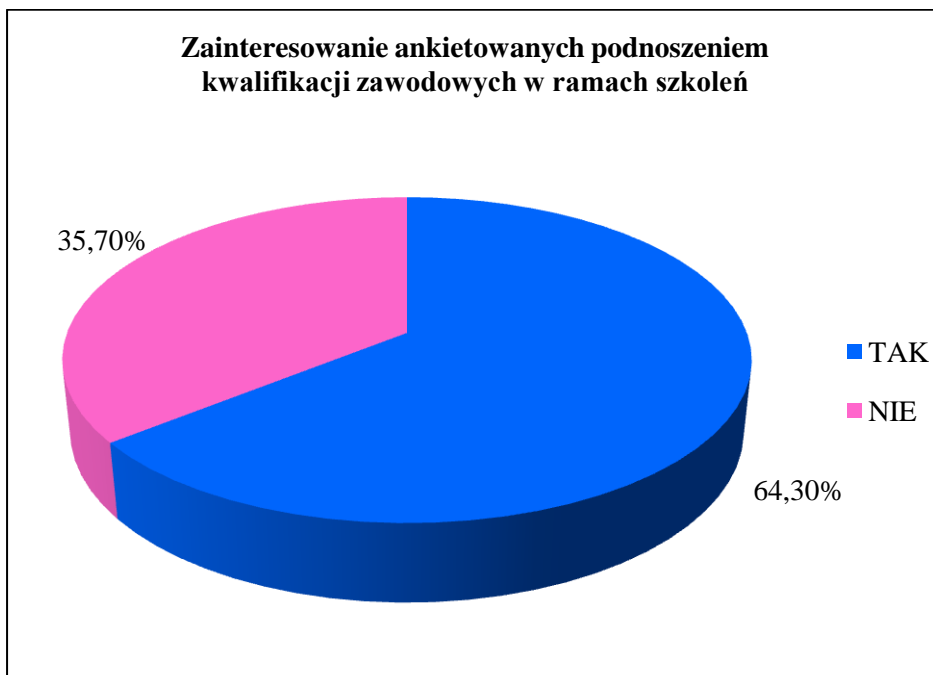
giełdy pracy organizowane w UP	2,3
pośrednictwo (oferta) pracy	2,2

Respondentów poproszono również o określenie na skali pięciopunktowej, z jakich form wsparcia oferowanego przez urzędy pracy chcieliby w przyszłości skorzystać. Największe zainteresowanie badani zgłosili w zakresie: pośrednictwa pracy (ofert pracy) – 4,3, zasiłku dla bezrobotnych (4,2), szkoleń zawodowych (4,1) oraz staży (3,9). Natomiast w najmniejszym stopniu zainteresowani są skorzystaniem z refundacji kosztów opieki nad dzieckiem lub osobą zależną (2,5) oraz robotami publicznymi (2,7).

Tabela 16. Ocena poszczególnych form wsparcia oferowanego przez urząd pracy, z których respondenci chcieliby w przyszłości skorzystać (na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza – ocenę najniższą, 5 – najwyższą)

Formy wsparcia	Średnia
zasiłek dla bezrobotnych	4,2
dodatek aktywizacyjny	3,1
stypendium dla bezrobotnych podejmujących naukę	3,0
refundacja kosztów opieki nad dzieckiem lub osobą zależną	2,5
pomoc finansowa na podjęcie działalności gospodarczej	3,5
pożyczka na sfinansowanie kosztów szkolenia	2,9
doradztwo zawodowe	3,6
szkolenia zawodowe	4,1
zajęcia w Klubie Pracy	3,0
staże	3,9
prace interwencyjne	3,4
roboty publiczne	2,7
giełdy pracy organizowane w UP	3,3
pośrednictwo (oferta) pracy	4,3

Większość badanych jest zainteresowana podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych w ramach szkoleń (64,3%). Pozostali respondenci nie wyrazili takiego zainteresowania (35,7%).

Szkolenia, w jakich najczęściej ankietowani chcieliby wziąć udział, to: kursy komputerowe, z zakresu obsługi kasy fiskalnej, księgowości, językowe, prawa jazdy, obsługa wózków widłowych, kucharskie, bukietarstwo, opieka nad osobami starszymi, z zakresu budownictwa oraz spawanie.

Tabela 17. Szkolenia, w jakich respondenci chcieliby wziąć udział

Kurs	Liczba
komputerowe	165
kasa fiskalna	66
księgowość	53
kursy językowe	52
prawo jazdy/kierowca	35

kurs na wózki widłowe	35
kucharz	23
florystyka, bukieciarstwo	22
opieka nad starszymi	19
budownictwo	18
spawacz	16
fryzjerstwo	11
kosmetyka	10
grafika komputerowa	10
księgowość komputerowa	10

Poniżej przedstawiono tabele z danymi dotyczącymi zainteresowania kursami przez respondentów z poszczególnych powiatowych urzędów pracy. Jednak zdecydowana większość wskazywanych typów szkoleń to szkolenia bardzo zróżnicowane, wskazywane przez pojedyncze osoby.

Tabela 18. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu zamojskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	18
budownictwo	9
kucharz	9
prawo jazdy/kierowca	5
kursy językowe	5
kasa fiskalna	4

Tabela 19. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu biłgorajskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	11
opieka nad starszymi lub dziećmi	9
wózek widłowy	6
kasa fiskalna	5
prawo jazdy/kierowca	4

Tabela 20. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu tomaszowskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	9
prawo jazdy/kierowca	5
wózek widłowy	4
kasa fiskalna	3

Tabela 21. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu hrubieszowskiego

Kurs	Liczba
kasa fiskalna	4
komputerowe	3
wózek widłowy	3

Tabela 22. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu lubartowskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	8
kursy językowe	4
kasa fiskalna	2

Tabela 23. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu włodawskiego

Kurs	Liczba
stolarz	2
ogrodnik	1
kelner	1
prawo jazdy/kierowca	1

Tabela 24. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu krasnostawskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	7
kasa fiskalna	7
prawo jazdy/kierowca	5
opieka nad starszymi lub dziećmi	4
wózek widłowy	2

Tabela 25. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu ryckiego

Kurs	Liczba
komputerowe	5
pracownik biurowy	5
kasa fiskalna	4

Tabela 26. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu świdnickiego

Kurs	Liczba
komputerowe	3
księgowość	5
kasa fiskalna	2

Tabela 27. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu puławskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	14
kasa fiskalna	6
wózki widłowe	5
praca biurowa	3

Tabela 28. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu łęczyńskiego

Kurs	Liczba
kursy językowe	2
księgowość	2
kosmetyczny	1
fryzjerski	1
marketing i PR	1

Tabela 29. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu parczewskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	5
językowe	2
kosmetyczny	2
fryzjerski	1
hotelarstwo	1

Tabela 30. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu łukowskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	11
kasa fiskalna	5
księgowość	2
językowy	2

Tabela 31. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu opolskiego

Kurs	Liczba
księgowość	3
komputerowe	2
kasa fiskalna	2
fryzjerstwo	2

Tabela 32. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu bialskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	14
językowy	8
praca biurowa	5
księgowość	4
wózek widłowy	3
kucharz	3
kasa fiskalna	2

Tabela 33. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu janowskiego

Kurs	Liczba
komputerowo-kasowy	1
pedagogiczny	1
język migowy	1

Tabela 34. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu kraśnickiego

Kurs	Liczba
komputerowe	3
praca biurowa	2
ogrodnictwo, florystyka	2
kasa fiskalna	2

Tabela 35. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu chełmskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	13
kasa fiskalna	7
praca biurowa	7
księgowość	4
wózki widłowe	4
fryzjerstwo	4
prawo jazdy	3

Tabela 36. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu radzyńskiego

Kurs	Liczba
komputerowe	4
opieka nad osobami starszymi, dziećmi	4
kasa fiskalna	4

księgowość	4
prawo jazdy	2

Tabela 37. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z powiatu lubelskiego ziemskiego

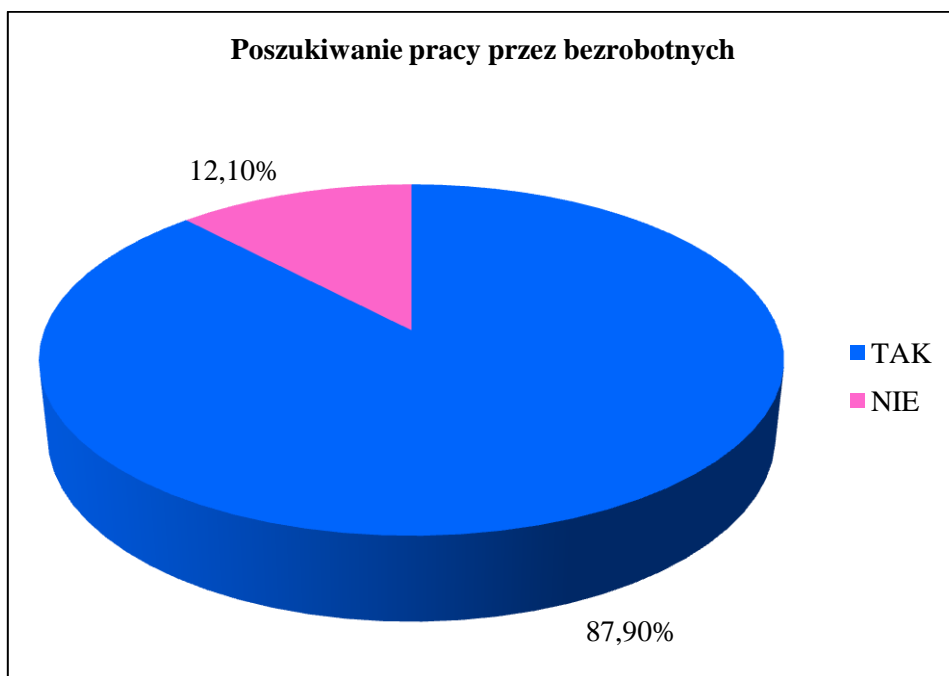
Kurs	Liczba
komputerowe	8
wózek widłowy	5
kasa fiskalna	5
prawo jazdy	5
fryzjerstwo	3
księgowość	3

Tabela 38. Zainteresowanie poszczególnymi kursami respondentów z MUP w Lublinie

Kurs	Liczba
komputerowe	42
księgowość	19
język obcy	14
kasa fiskalna	10
wózki widłowe	8
prawo jazdy	6
prace biurowe	7
fundusze europejskie	4

III. POSZUKIWANIE PRACY

Większość ankietowanych deklaruje poszukiwanie pracy podczas pozostawania bezrobotnymi (87,9%). Pozostali twierdzą, że nie poszukują pracy (12,1%).

Respondentów poproszono o wymienienie sposobów, w jaki poszukują pracy. Najczęściej wymieniali oni po kilka sposobów. Najczęściej deklarowane metody to: wizyty w urzędach pracy (86,5%), zwrócenie się o pomoc do znajomych, przyjaciół, rodziny (62,7%), poszukiwanie ogłoszeń w prasie, radiu, telewizji (59,8%), osobiste odwiedziny zakładów pracy (47,2%), poszukiwanie ofert w internecie (36,7%).

Tabela 39. Deklarowane sposoby poszukiwania pracy przez respondentów

Sposoby	Liczba	Procent
poszukuję ogłoszeń w prasie, radio, telewizji	667	59,8
odwiedzam urząd pracy	965	86,5
poszukuję ofert pracy w internecie	410	36,7
proszę o pomoc znajomych, przyjaciół, rodzinę	700	62,7
osobiście pytam w różnych zakładach pracy	527	47,2
telefonicznie pytam w różnych zakładach pracy	257	23,0
składam CV/podania w zakładach pracy, które mnie interesują	330	29,6
przygotowuję się do podjęcia własnej działalności gospodarczej	101	9,1
Ogół	3 957	354,6

Badani najczęściej deklarują, że poszukują pracy kilka razy w miesiącu (30,9%), kilka razy w tygodniu (24,7%), raz w tygodniu (15,6%) oraz raz w miesiącu (10,6%). Najrzadziej respondenci deklarują rzadkie poszukiwanie pracy: rzadziej niż raz na kwartał (2,9%), raz na kwartał (3,6%) oraz kilka razy w kwartale (4,4%). Natomiast co czternasty ankietowany twierdzi, że pracy poszukuje bardzo często – aż kilkanaście razy w tygodniu (7,3%).

Tabela 40. Częstotliwość poszukiwania pracy przez respondentów

Częstotliwość	Liczba	Procent
kilkanaście razy w tygodniu	80	7,3
kilka razy w tygodniu	269	24,7
raz w tygodniu	170	15,6
kilka razy w miesiącu	336	30,9
raz w miesiącu	115	10,6
kilka razy w kwartale	48	4,4

raz na kwartał	39	3,6
rzadziej niż raz na kwartał	32	2,9

Badanym w bardzo dużym stopniu zależy na podjęciu pracy. Ponad połowa ankietowanych stwierdziła, że zależy im w bardzo dużym stopniu na zatrudnieniu, a 26,9% – że w dużym stopniu. Najmniejsze grupy respondentów wskazują na całkowity brak zainteresowania pracą (3,0%) lub na mały stopień zainteresowania podjęciem zatrudnienia (3,6%). Co dziewiąty badany wyraził średni stopień zainteresowania uzyskaniem pracy (10,8%).

Tabela 41. Stopień, w jakim zależy respondentom na podjęciu pracy

Stopień	Liczba	Procent
w bardzo dużym	657	55,6
w dużym	318	26,9
w średnim	128	10,8
w małym	42	3,6
w ogóle nie zależy mi na podjęciu pracy	36	3,0

Stopień, w jakim ankietowanym zależy na podjęciu pracy, przeliczono na średnią arytmetyczną, wynosi ona dla całej próby badawczej 3,3 na skali pięciopunktowej, gdzie 5 oznacza najwyższy stopień, natomiast 1 – brak zainteresowania. Zróżnicowanie w skali powiatów wynosi od 3,0 do 3,6. Najkorzystniejsze wskaźniki odnotowano dla powiatów włodawskiego (3,6) i kraśnickiego (3,6), najniższe natomiast dla: świdnickiego (3,0), łączyńskiego (3,1), janowskiego (3,1) oraz chełmskiego (3,1).

Tabela 42. Stopień, w jakim zależy na podjęciu pracy badanym z poszczególnych powiatów

Powiat	Średnia
zamojski	3,2
Lublin	3,2
lubelski	3,4
biłgorajski	3,5
tomaszowski	3,4
hrubieszowski	3,3
lubartowski	3,5
włodawski	3,6
krasnostawski	3,4
rycki	3,2
świdnicki	3,0
puławski	3,3
łęczyński	3,1
parczewski	3,4
łukowski	3,2
opolski	3,3
białski	3,2
janowski	3,1
kraśnicki	3,6
chełmski	3,1
radzyński	3,3
Ogółem	3,3

Badani dokonali oceny siebie pod kątem cech związanych z podejmowaniem pracy. Ocena została dokonana na skali pięciopunktowej, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, natomiast 5 – najwyższą. Cechy, które respondenci najwyżej ocenili jako swoje mocne strony, to: uczciwość (4,6), pracowitość, zaangażowanie w pracę (4,4), umiejętność współpracy z innymi (4,1), umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi (4,0), dyspozycyjność (4,0) oraz motywacja do stałego rozwoju zawodowego (3,7). Najslabiej ankietowani ocenili siebie pod kątem następujących cech: stan zdrowia (2,8), optymizm życiowy (3,2), umiejętność radzenia sobie ze stresem (3,2) oraz kwalifikacje zawodowe (3,2).

Generalnie poszczególne cechy zostały ocenione przez badanych na poziomie średnim i wysokim. Tylko jedną cechę – stan zdrowia – badani ocenili na poziomie minimalnie poniżej średniej. A wszystkie inne cechy ocenione są na poziomie powyżej średniej oceny.

Tabela 43. Ocena własnych cech przez respondentów

Cecha	Średnia
stan zdrowia	2,8
optymizm życiowy	3,2
pewność siebie, wiara we własne siły	3,4
aktywność, dynamika życiowa	3,3
kreatywność, innowacyjność, pomysłowość	3,4
otwartość na nowe doświadczenia	3,6
zadowolenie z własnego wizerunku	3,3
umiejętność radzenia sobie ze stresem	3,2
umiejętność rozwiązywania problemów	3,4
umiejętność podejmowania decyzji	3,5
umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi	4,0
umiejętność współpracy z innymi	4,1
umiejętność prezentowania własnego zdania	3,6
uczciwość	4,6

kwalfikacje zawodowe	3,2
pracowitość, zaangażowanie w pracę	4,4
dyspozycyjność	4,0
motywacja do stałego rozwoju zawodowego	3,7

Ankietowanych poproszono o ocenę swoich umiejętności związanych z poszukiwaniem pracy. Ocena ta została dokonana w trzech poszczególnych aspektach (umiejętności przygotowania dokumentów aplikacyjnych, rozmowy kwalifikacyjnej, znajomości metod poszukiwania pracy). Na skali pięciopunktowej wszystkie te aspekty zostały ocenione na podobnym poziomie – nieco powyżej średniej ocen.

Tabela 44. Ocena własnych umiejętności badanych związanych z poszukiwaniem pracy

Umiejętności	Średnia
umiejętność napisania życiorysu i listu motywacyjnego	3,4
umiejętność uczestnictwa w rozmowie kwalifikacyjnej	3,3
znajomość metod poszukiwania pracy	3,2

Badani są przekonani, że najbardziej pomógłby im w znalezieniu pracy udział w szkoleniu (63,1%). Inne, wymieniane przez respondentów czynniki ułatwiające uzyskanie zatrudnienia, to: podniesienie umiejętności poszukiwania pracy (45,0%), podniesienie poziomu wykształcenia (33,1%), udział w warsztatach psychologicznych – w zakresie podnoszenia poczucia własnej wartości (33,1%) oraz bezzwrotna dotacja na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej (31,5%).

Tabela 45. Czynniki wymieniane przez respondentów jako ułatwiające znalezienie pracy

Czynniki	Liczba	Procent
udział w szkoleniu	634	63,1
podniesienie poziomu wykształcenia (ukończenie kolejnej szkoły)	333	33,1
podniesienie umiejętności poszukiwania pracy	452	45,0
bezzwrotna dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej	317	31,5
udział w warsztatach psychologicznych – w zakresie podnoszenia poczucia własnej wartości	333	33,1
Ogół	2 069	205,9

IV. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

Badanych poproszono o dokonanie oceny, w jakim stopniu niepełnosprawność przeszkadza im w poszczególnych segmentach życia zawodowego. Ocena została dokonana na skali pięciopunktowej, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, natomiast 5 – najwyższą. Z badań wynika, że wszystkie segmenty zostały ocenione na podobnym poziomie, bez znaczącego zróżnicowania. Równocześnie wpływ niepełnosprawności na wszystkie segmenty życia zawodowego został oceniony na poziomie średnim: od 2,5 do 2,9.

Tabela 46. Ocena przez respondentów stopnia, w jakim niepełnosprawność przeszkadza im w poszczególnych segmentach życia zawodowego

Segmenty	Średnia
możliwość poruszania się	2,8
możliwość wykonywania pracy w swoim zawodzie	2,7
możliwość poszukiwania pracy	2,8
możliwość wykonywania pracy fizycznej	2,9
możliwość wykonywania pracy biurowej	2,5
możliwość podnoszenia kwalifikacji	2,7

Na fakt pozostawania osobą bez zatrudnienia wpływa zdaniem respondentów ich niepełnosprawność. Częściej niż co czwarty badany stwierdza bardzo duży stopień tego wpływu (28,4%) i niemalże tej samej wielkości grupa ankietowanych wskazuje na duży wpływ (28,7%). Mniejsza liczebnie grupa respondentów przypisują mały wpływ własnej niepełnosprawności na brak zatrudnienia (11,0%). A najmniejsza grupa badanych uważa, że tego wpływu nie ma w ogóle (8,3%). Co piąty ankietowany twierdzi, że niepełnosprawność w średnim stopniu powoduje pozostawanie przez niego bez zatrudnienia (23,5%).

Tabela 47. Ocena stopnia wpływu niepełnosprawności ankietowanych na pozostawanie przez nich bez pracy

Stopień wpływu	Liczba	Procent
bardzo duży	340	28,4
duży	344	28,7
średni	282	23,5
mały	132	11,0
brak wpływu	100	8,3

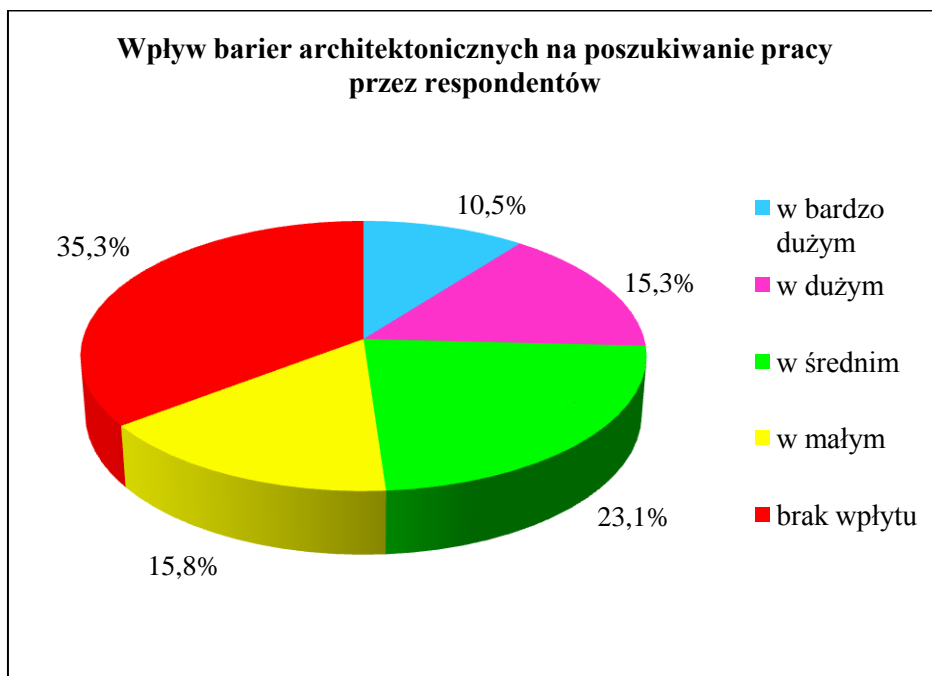
Na skali pięciopunktowej średnia ocena stopnia wpływu niepełnosprawności badanych na pozostawanie przez nich bez pracy wynosi 2,6 (gdzie 5 oznacza bardzo duży wpływ, a 1 – brak wpływu). Zróżnicowanie w ramach poszczególnych powiatów wynosi od 2,2 do 2,8. Najwyższe wskaźniki odnotowano dla powiatów: tomaszowskiego, włodawskiego, puławskiego, parczewskiego, opolskiego (po 2,8). Natomiast najniższe wskaźniki występują w powiatach: kraśnickim (2,2) oraz biłgorajskim (2,3).

Tabela 48. Ocena stopnia wpływu niepełnosprawności ankietowanych z poszczególnych powiatów na pozostawanie przez nich bez pracy

Powiat	Średnia
zamojski	2,6
Lublin	2,4
lubelski	2,4
biłgorajski	2,3
tomaszowski	2,8
hrubieszowski	2,7
lubartowski	2,5
włodawski	2,8
krasnostawski	2,6

rycki	2,6
świdnicki	2,5
puławski	2,8
łęczyński	2,5
parczewski	2,8
łukowski	2,6
opolski	2,8
białski	2,7
janowski	2,6
kraśnicki	2,2
chełmski	2,7
radzyński	2,5
Ogółem	2,6

Ankietowani wypowiedzieli się też na temat wpływu barier architektonicznych na poszukiwanie przez nich pracy i na jej wykonywanie. Odpowiedzi są częściej optymistyczne niż wskazujące na problemy. Częściej niż co trzeci badany niepełnosprawny twierdzi, że bariery architektoniczne w ogóle nie stanowią dla niego przeszkody (35,3%). Co szósty badany wskazuje tylko na niewielki stopień wpływu barier na poszukiwanie pracy (15,8%) oraz co czwarty respondent na średni ich wpływ (23,1%). Natomiast grupa ankietowanych, którzy mówią o bardzo dużym wpływie barier w utrudnieniu poszukiwania pracy, to 10,5%, zaś badani, którzy mówią o dużym ich wpływie, stanowią 15,3% ogółu respondentów.

Wpływ barier architektonicznych na poszukiwanie zatrudnienia przez ankietowanych został przeliczony na średnią arytmetyczną na skali pięciopunktowej, gdzie 5 oznacza bardzo duży wpływ, natomiast 1 – brak wpływu. W poszczególnych powiatach występuje zróżnicowanie wysokości wskaźnika od 0,9 do 2,6. Najwyższe wskaźniki odnotowano dla powiatów: janowskiego (2,6) i kraśnickiego (2,1), najniższe natomiast dla: łączyńskiego (0,9) oraz miasta Lublin (1,0).

Tabela 49. Wpływ barier architektonicznych na poszukiwanie zatrudnienia przez respondentów z poszczególnych powiatów

Powiat	Średnia
zamojski	1,7
Lublin	1,0
lubelski	1,7
biłgorajski	1,6
tomaszowski	1,7

hrubieszowski	1,4
lubartowski	1,4
włodawski	1,7
krasnostawski	1,5
rycki	1,7
świdnicki	1,1
puławski	1,4
łęczyński	0,9
parczewski	1,4
łukowski	1,8
opolski	1,6
białski	1,6
janowski	2,6
kraśnicki	2,1
chełmski	1,7
radzyński	1,9
Ogółem	1,5

ZAKOŃCZENIE

Podsumowanie

O trudnej sytuacji osób bezrobotnych niepełnosprawnych świadczą następujące wyniki badań:

- ✓ Respondenci to najczęściej osoby długotrwale bezrobotne. Badani o stażu bezrobocia ponad dwanaście miesięcy stanowią 63% wszystkich ankietowanych. Sytuację pogarsza fakt, że większość respondentów rejestrowała się wielokrotnie w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna.
- ✓ Zdecydowana większość badanych nie posiada prawa do zasiłku (88,9%).
- ✓ Ponad połowa ankietowanych osób niepełnosprawnych w swoich gospodarstwach domowych, najbliższych rodzinach posiada jeszcze inne osoby pozostające bez pracy (52,8%).
- ✓ Swoją sytuację materialną badani oceniają najczęściej jako złą i bardzo złą. Łącznie w taki sposób swoją sytuację charakteryzuje 78,3% respondentów.
- ✓ Więcej niż połowa badanych uważa, że to niepełnosprawność w dużym oraz bardzo dużym stopniu wpływa na fakt pozostawania przez nich osobą bez zatrudnienia (57,1%).

Badania wskazują również na to, że osoby niepełnosprawne pomimo pozostawania w trudnej sytuacji, próbują sobie z nią radzić, posiadają wysoką samoocenę i są raczej optymistycznie nastawione. Świadczą o tym następujące wyniki badań:

- ✓ Zdecydowana większość ankietowanych deklaruje poszukiwanie pracy podczas pozostawania bezrobotnymi (87,9%).
- ✓ Badanym w bardzo dużym stopniu zależy na podjęciu pracy – 82,5% ankietowanych stwierdziło, że zależy im bądź w bardzo dużym lub w dużym stopniu na zatrudnieniu.

- ✓ Badani dostrzegają własne mocne strony. Cechy, które respondenci najwyżej ocenili, to: uczciwość (4,6), pracowitość, zaangażowanie w pracę (4,4), umiejętność współpracy z innymi (4,1), umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi (4,0), dyspozycyjność (4,0) oraz motywacja do stałego rozwoju zawodowego (3,7).
- ✓ Wpływ niepełnosprawności na wszystkie segmenty życia zawodowego został oceniony przez badanych na poziomie średnim: od 2,5 do 2,9. Oznacza to, że nie obarczają oni winą za brak pracy swojej niepełnosprawności.

Rekomendacje

Dla powiatowych urzędów pracy i ich pomocy na rzecz osób niepełnosprawnych znaczenie mają następujące wyniki badań:

- ✓ Największe zainteresowanie skorzystaniem w przyszłości z poszczególnych form wsparcia badani zgłosili w zakresie: pośrednictwa pracy (ofert pracy) – 4,3, zasiłku dla bezrobotnych (4,2), szkoleń zawodowych (4,1) oraz staży (3,9).
- ✓ Szkolenia są bardzo popularną formą wsparcia wśród bezrobotnych osób niepełnosprawnych. 64,3% badanych jest zainteresowana podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych. Kierunki szkoleń, w jakich najczęściej ankietowani chcieliby wziąć udział, to: kursy komputerowe, z zakresu obsługi kasy fiskalnej, księgowości, językowe, prawa jazdy, obsługa wózków widłowych, kucharskie, bukieciarstwo, opieka nad osobami starszymi, z zakresu budownictwa oraz spawanie. Istnieje jednak bardzo duże zróżnicowanie jeśli chodzi o różnorodność kursów, na zapotrzebowanie których wskazują osoby bezrobotne niepełnosprawne. Istotne jest, aby przy organizowaniu szkoleń kierować się dużą różnorodnością. Kursy powinny być organizowane dla małych liczebnie grup, ponieważ na rynku pracy, poza tendencjami ogólnymi, występuje też bardzo rozdrobnione, zróżnicowane zapotrzebowanie na zawody i specjalności.

- ✓ Inne formy, poza szkoleniami, które zdaniem ankietowanych, najbardziej pomogłyby im w znalezieniu pracy, to: podniesienie umiejętności poszukiwania pracy (45,0%), podniesienie poziomu wykształcenia (33,1%), udział w warsztatach psychologicznych – w zakresie podnoszenia poczucia własnej wartości (33,1%) oraz bezzwrotna dotacja na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej (31,5%).

- ✓ W związku z tym, że ankietowani oceniając własne cechy, stosunkowo słabo w porównaniu z innymi cechami ocenili optymizm życiowy (3,2) i umiejętność radzenia sobie ze stresem (3,2), istnieje potrzeba objęcia tej grupy osób w większym wymiarze doradztwem zawodowym i zajęciami Klubów Pracy. Jest to niezmiernie istotne również z tego względu, że osoby niepełnosprawne cechują się bardzo długim stażem bezrobocia. Zatem konieczne jest podniesienie ich motywacji do podjęcia pracy i zwiększenie ich aktywności poprzez wsparcie psychologiczne.

Renata Jońska

**Analiza
sytuacji osób
niepełnosprawnych
w województwie lubelskim**

WSTĘP

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych „osobami niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, w szczególności ogranicza zdolności do wykonywania pracy zawodowej”.

Jednostka ludzka, którą określa się mianem człowieka o „nietypowym rozwoju”, skupia na sobie uwagę lekarzy, psychologów, pedagogów, socjologów, polityków społecznych i coraz częściej także specjalistów innych dyscyplin naukowych. W wyniku wprowadzania w życie zasad integracji, normalizacji, autonomii, równości i uczestnictwa na ulicach, w szkołach ogólnodostępnych, w zakładach pracy, w placówkach kultury pojawiły się osoby niepełnosprawne, które dotychczas przebywały głównie w domach rodzinnych czy też w wyspecjalizowanych placówkach. Fakt ten pociąga za sobą określone konsekwencje – u wielu osób występuje pewna potrzeba określenia różnic i podobieństw między ludźmi funkcjonującymi w danej przestrzeni życiowej. Problem ustosunkowania się do zjawisk związanych z rozwojem człowieka definiowanego jako niepełnosprawnego umysłowo, fizycznie czy społecznie nieustannie widnieje w centrum ważnych dyskusji w gronie specjalistów reprezentujących rozmaite dyscypliny wiedzy.

Stosuje się różnego rodzaju określenia i podziały osób będących w obszarze zainteresowań. Pojawiają się terminy: osoby kalekie, niepełnosprawne, inwalidzi. Powszechnie stosowany jest termin „upośledzenie” – pojęcie to obejmuje swoim zakresem nie tylko jednostki upośledzone umysłowo, ale także inne osoby, tzw. „specjalnej troski”. Ponadto często stosowana terminologia – zwłaszcza potoczna – w odniesieniu do tej grupy osób nosi znamiona piętna i naznaczenia społecznego (Dykcik, 2001).

Określenie „osoba niepełnosprawna” jest niekiedy używane zamiennie z określeniem „człowiek upośledzony”. Specjaliści nie są zgodni co do zakresu znaczeniowego terminu „niepełnosprawny”. Pojęcie to jest bardzo ogólne, obejmuje swoim zasięgiem inwalidów oraz osoby o mniejszym stopniu obniżenia

sprawności organizmu, a także jednostki o trwałej lub okresowej niepełnosprawności.

Należy podkreślić, iż pojęcie „osoba niepełnosprawna” pojawiło się w polskim prawie po raz pierwszy w uchwale Sejmu z dnia 16 września 1982 roku w sprawie inwalidów i osób niepełnosprawnych, jednak bez zdefiniowania terminu „niepełnosprawności”. Na przestrzeni wielu lat podejmowano próby jednoznacznego jego zdefiniowania.

„Niepełnosprawność obejmuje różne ograniczenia funkcjonalne jednostek ludzkich w każdym społeczeństwie, wynikające z uszkodzenia zdolności wykonywania jakiejś czynności w sposób uważany za normalny, typowy dla życia ludzkiego. Ograniczenia te mogą mieć charakter stały lub przejściowy, całkowity lub częściowy, mogą dotyczyć sfery sensorycznej, fizycznej i psychicznej” (Dykcik, 2001, s.18).

Ze względu na rodzaj niepełnosprawności wyróżnia się niepełnosprawność fizyczną oraz niepełnosprawność ze względu na choroby psychiczne i upośledzenia umysłowe.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) w kontekście ochrony zdrowia dokonała rozróżnień między trzema pojęciami: uszkodzenie, niepełnosprawność i upośledzenie. Terminy te, według kryteriów interdyscyplinarnych, artykułują wyraźnie, że nie wystarczy postrzegać niepełnosprawności jedynie w kategoriach biologicznych i fizycznych. Dwa pierwsze wymiary dotyczą fizycznych i psychicznych aspektów człowieka jako jednostki psychofizycznej. Upośledzenie natomiast dotyczy kontekstu społecznego, a więc funkcjonowania człowieka i jego współdziałania ze środowiskiem zarówno społecznym, jak i fizycznym.

I. ZARYS SYTUACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA ŚWIECIE I W POLSCE

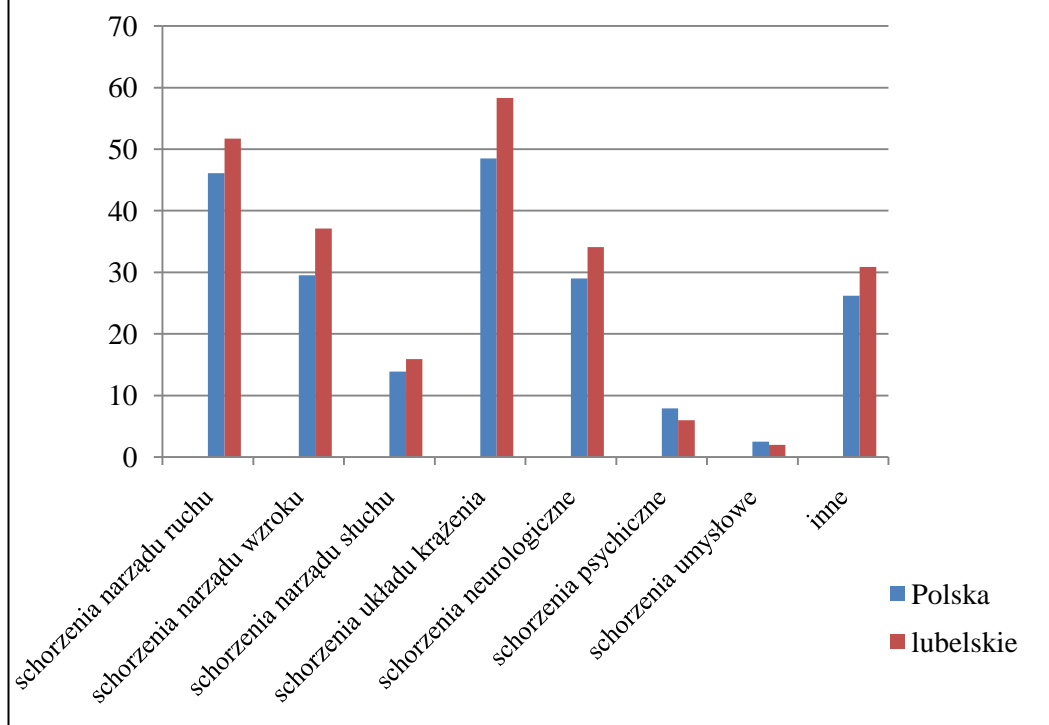
Według dostępnych danych osoby niepełnosprawne stanowią 14,3% całej ludzkości. W państwach Unii Europejskiej żyje ok. 45 mln niepełnosprawnych obywateli. Jest to więcej niż ludność Szwecji, Finlandii, Portugalii i Austrii łącznie. Oczywistym wydaje się fakt, że niepełnosprawność dotyczy społeczeństw wszystkich krajów. To wielka bardzo zróżnicowana populacja, niewątpliwie najbardziej narażona na ryzyko wykluczenia społecznego i walki o równe szanse w życiu społecznym. Według dostępnych danych szacuje się, że ok. 45-65% tej grupy stanowią ludzie w wieku produkcyjnym (15-65 lat) i ponad połowa z nich nie jest zaangażowana w jakąkolwiek działalność ekonomiczną.

Ostatnie pełne dane dotyczące liczby osób niepełnosprawnych w Polsce pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego 2002. Według jego wyników liczba osób niepełnosprawnych ogółem wyniosła blisko 5,5 mln, w tym około 4,5 mln posiadało prawne potwierdzenie faktu niepełnosprawności, a 4,3 mln były to osoby w wieku 15 lat i więcej.

Według wyników kwartalnego reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) prowadzonego przez GUS liczba tych ostatnich od tego czasu systematycznie spadała i w 2008 roku wyniosła około 3,7 mln osób. Oznacza to, że 11,8% ludności w wieku 15 lat i więcej posiada prawne orzeczenie o niepełnosprawności. W 2008 roku liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym wynosiła około 2,2 mln i stanowiła 9,3% ludności w tym wieku.

Najczęstszą przyczynę niepełnosprawności stanowią schorzenia układu krążenia, narządów ruchu oraz schorzenia neurologiczne. Relatywnie niższy udział procentowy osób z uszkodzeniami narządu wzroku i słuchu, z chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym w zbiorowości osób niepełnosprawnych dotyczy jednak tysięcy osób o obniżonej sprawności w codziennym funkcjonowaniu, a zatem i wymagających szczególnego podejścia w edukacji, na rynku pracy i w życiu codziennym.

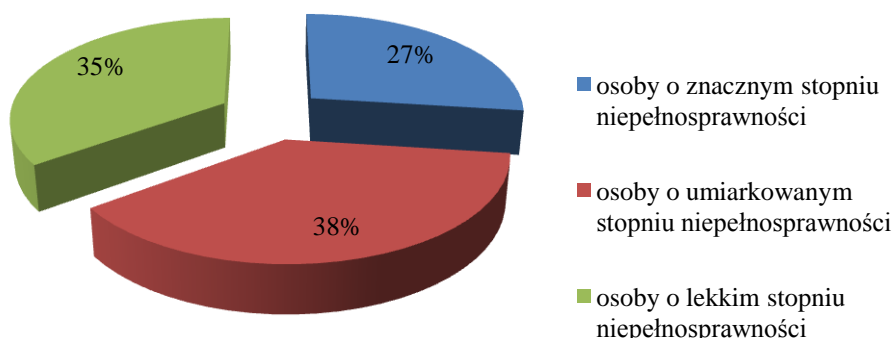
Przyczyny niepełnosprawności wśród osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej

Źródło: Analiza sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy województwa lubelskiego, WSEiI w Lublinie, Lublin 2007.

W 2008 roku 26,9% osób w wieku 15 lat i więcej miało orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności (lub orzeczenie równoważne), 38,1% tych osób posiadało orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (lub równoważne), a 35,0% – orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (lub równoważne).

Osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej według stopnia niepełnosprawności

Zródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym odsetek osób ze znaczną niepełnosprawnością jest znacznie mniejszy, przy wyraźnie wyższym odsetku osób z niepełnosprawnością lekką (odsetki wynoszą odpowiednio: 18,7%, 39,8% i 41,5%).

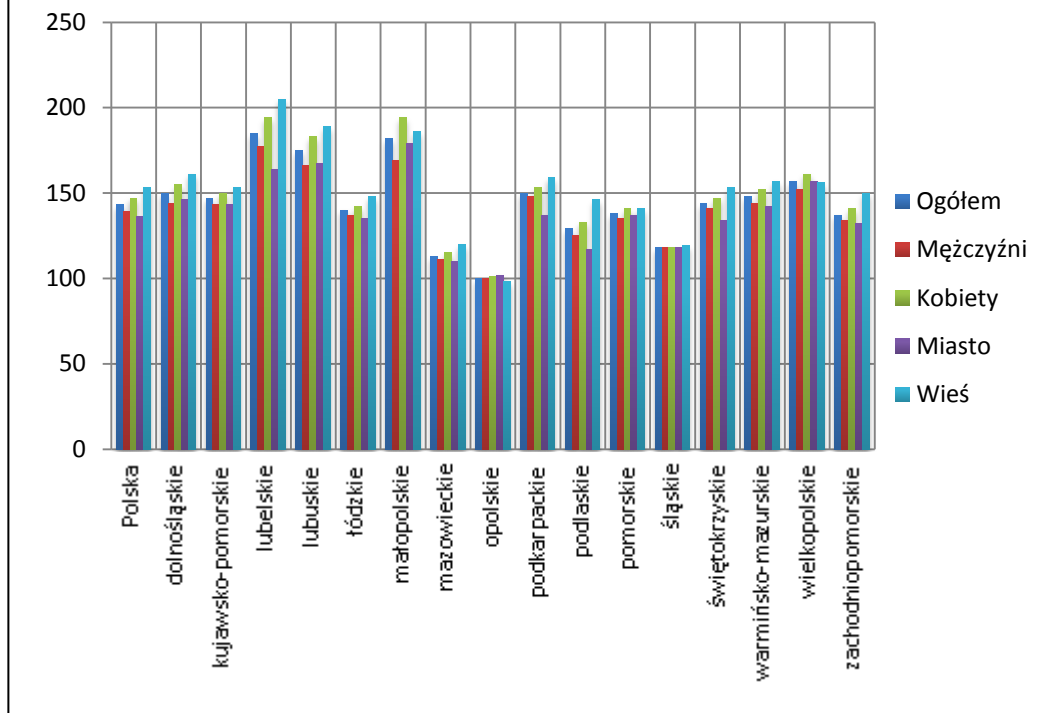
W Polsce aktywnych zawodowo jest ponad 550 tysięcy niepełnosprawnych, z czego większość to osoby w wieku produkcyjnym. Najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku 45-54 lat – 76% . Przeważająca część osób niepełnosprawnych, która pracuje, to mężczyźni (ponad 62%) oraz mieszkańcy miast (53%).

Istotną barierą utrudniającą aktywność zawodową osobom niepełnosprawnym jest poziom ich wykształcenia. Ponad 30% pracujących niepełnosprawnych posiada tylko wykształcenie podstawowe, a prawie 37 % – wykształcenie zasadnicze zawodowe.

II. SYTUACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Zjawisko niepełnosprawności w województwie lubelskim na przestrzeni ostatnich lat utrzymuje się na wysokim poziomie – ponad **19%** populacji to osoby niepełnosprawne, z czego 83% to osoby niepełnosprawne prawnie, a 17% biologicznie. Województwo lubelskie wyróżnia się w kraju największą, obok Małopolski, częstotliwością występowania zjawiska niepełnosprawności. Liczba 185 osób niepełnosprawnych na 1000 mieszkańców plasuje nasz region na pierwszym miejscu w kraju (205 osób niepełnosprawnych na 1000 mieszkańców na wsi i 164 w mieście). W populacji osób niepełnosprawnych na Lubelszczyźnie, podobnie jak w Polsce, przeważają kobiety. Stanowią one odpowiednio 52,9% ogólnej liczby niepełnosprawnych w kraju i 53,7% ogólnej liczby osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim.

Częstotliwość występowania niepełnosprawności w Polsce według płci i miejsca zamieszkania w 2002 roku

Źródło: Roczniki Statystyczne Narodowego Spisu Powszechnego 2002.

Znacząca przewaga kobiet w populacji osób niepełnosprawnych ujawnia się w górnych przedziałach wiekowych, tj. powyżej 65. roku życia. W pozostałych przedziałach występuje równowaga lub przewaga niepełnosprawnych mężczyzn.

Wysoki odsetek osób niepełnosprawnych charakterystyczny jest zwłaszcza dla obszarów wiejskich, gdzie na przewagę liczby ludzi starszych nakładają się tak niekorzystne zjawiska, jak utrudniony dostęp do opieki lekarskiej i świadczeń rehabilitacyjnych, trudna sytuacja materialna rodzin, w tym zwłaszcza z osobą niepełnosprawną, duża wypadkowość pracy w rolnictwie. Wskaźnik niepełnosprawności zwiększa się także z powodu migracji zarobkowej młodych i sprawnych mieszkańców regionu

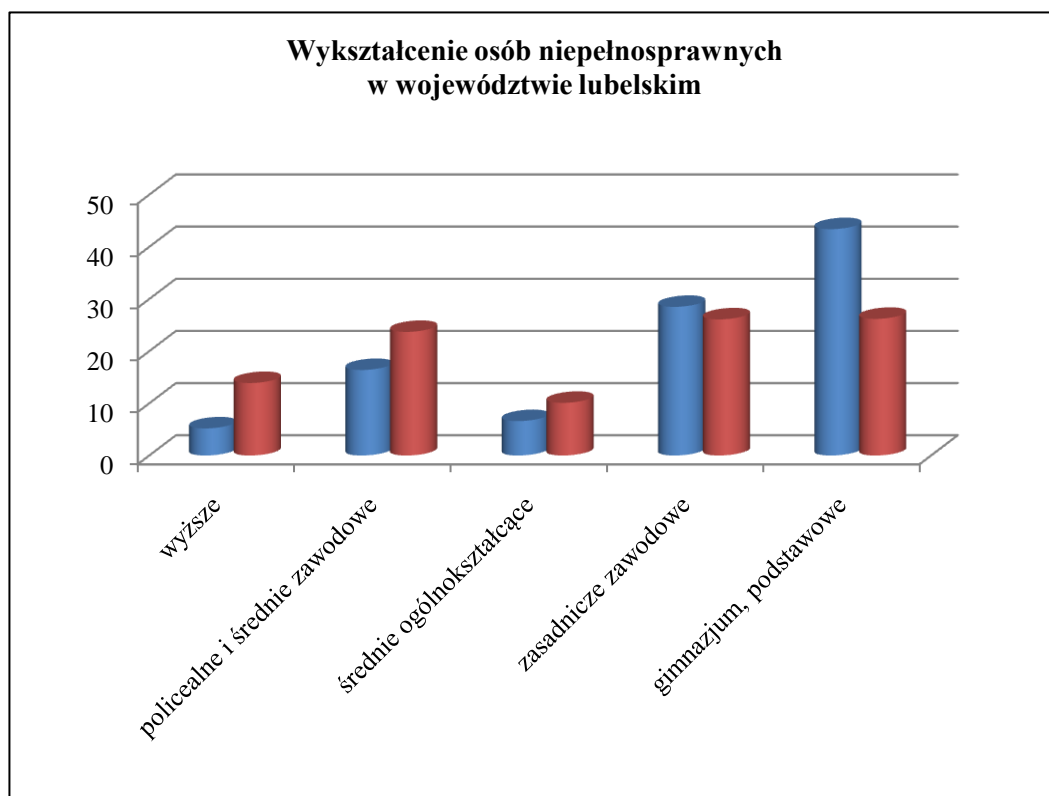
W roku 2009 Powiatowe Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności zarejestrowały 28045 wniosków o ustalenie stopnia niepełnosprawności (wzrost o ponad ok. 4000 w porównaniu z latami poprzednimi), z czego 30% dotyczyło korzystania z systemu środowiskowego wsparcia (wzrost o blisko 50%

w porównaniu do 2006 roku), 28,32% – przyznania prawa do zasiłku pielęgnacyjnego, 19,10 % – odpowiedniego zatrudnienia.

Powiatowe Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności (osoby powyżej 16. roku życia) wydały w 2009 roku 26190 orzeczeń dotyczących niepełnosprawności, gdzie 43,83% orzeczeń przyznawało stopień umiarkowany, 31,54% – stopień lekki, a 24,62% – stopień znaczny.

Wśród przyczyn niepełnosprawności wyraźną przewagę posiadają choroby narządu ruchu, a w dalszej kolejności choroby układu oddechowego i krążenia, choroby neurologiczne i psychiczne.

Osoby niepełnosprawne są znacznie gorzej wykształcone niż osoby sprawne. Według dostępnych danych, aż 43,4% osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej nie miało wykształcenia średniego, a jedynie 5,2% posiadało wykształcenie wyższe. Co prawda relacja ta jest z roku na rok coraz bardziej korzystna, jednak wciąż widoczna jest w tym względzie różnica w stosunku do osób sprawnych.

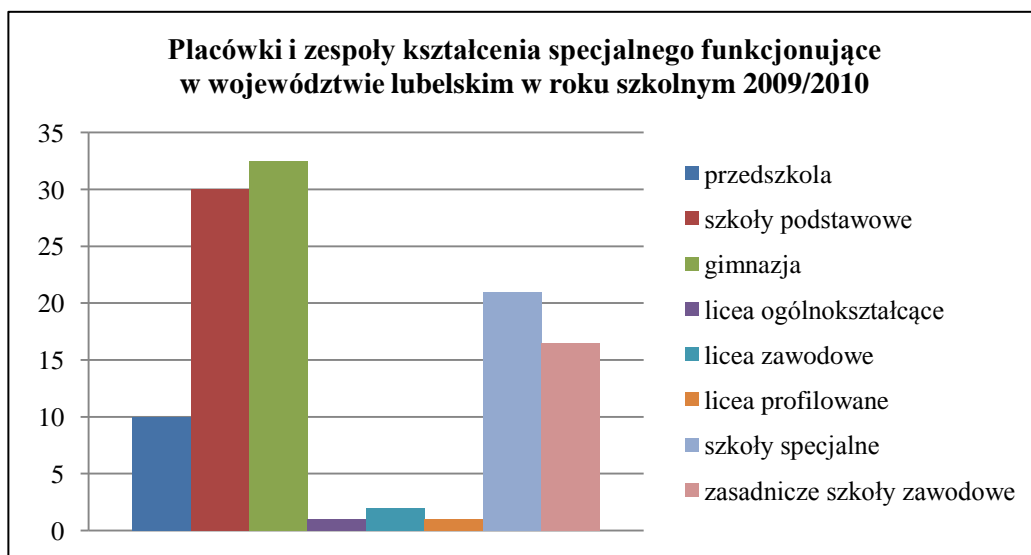

Źródło: opracowanie na podstawie danych BAEL, GUS 2005.

Osoby niepełnosprawne mają trudności w zdobyciu lub uzupełnieniu wykształcenia nie tylko na poziomie wyższym, ale także średnim, a nawet podstawowym. Z kolei niskie wykształcenie lub jego brak zmniejsza szanse osób niepełnosprawnych na rynku pracy, a tym samym szanse na ich godne życie. Najwyższą aktywnością zawodową cechują się osoby z wyższym wykształceniem.

1. Edukacja osób niepełnosprawnych na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym

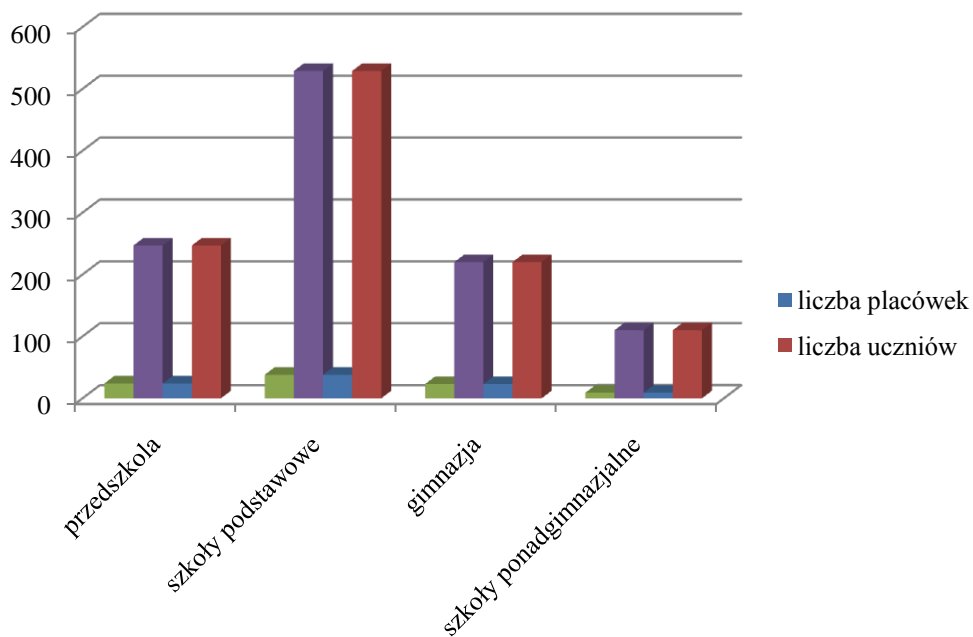
Z danych Lubelskiego Kuratorium Oświaty wynika, że łączna liczba wszystkich typów szkół, do jakich uczęszczają dzieci i młodzież niepełnosprawna, wynosi w województwie lubelskim 965, w tym 500 szkół to szkoły podstawowe, a 264 – to gimnazja.

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

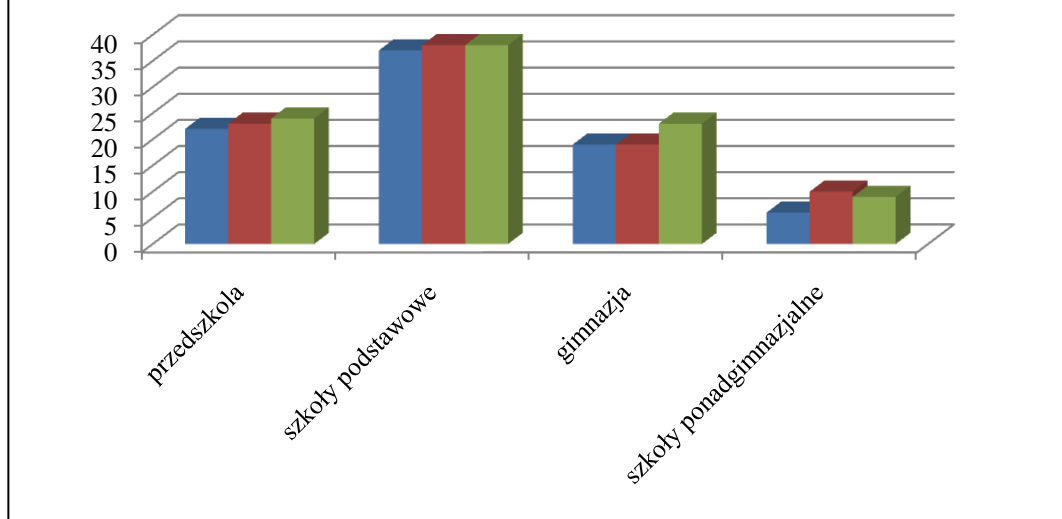
W roku szkolnym 2008/2009 nauczanie integracyjne prowadzono w 94 placówkach. Wzrasta liczba dzieci uczęszczających do klas integracyjnych. W latach 2008/2009 wyniosła ona 1106 osób. Liczbę placówek integracyjnych bądź placówek z oddziałami integracyjnymi przedstawia tabela poniżej.

**Placówki integracyjne bądź z oddziałami integracyjnymi
oraz liczba uczniów w tych placówkach
w roku szkolnym 2008/2009**

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

Struktura placówek z oddziałami integracyjnymi w latach 2006 - 2008/2009

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

W ramach działań na rzecz osób niepełnosprawnych przyczyniających się do poprawy dostępu do edukacji podjętych przez różne placówki i zespoły kształcenia specjalnego funkcjonujące na terenie województwa zakupione zostały w 2009 roku nowe samochody (busy) dostosowane do przewozu osób niepełnosprawnych, utworzone zostały także pracownie multimedialne i komputerowe, pracownie kucharskie, sale doświadczania świata, pracownie Tomatisa, Biofeedback, biologiczne, logopedyczne, siłownie oraz salki rehabilitacyjne.

Stan przystosowania tych placówek do potrzeb osób niepełnosprawnych należy uznać za zadowalający, niemniej jednak potrzeby w tym zakresie nadal istnieją. Najczęściej dotyczą one działań mających na celu unowocześnienie bazy edukacyjnej, wychowawczej i opiekuńczej, likwidacji barier architektonicznych, wymiany wyposażenia i doposażeniem zarówno bazy dydaktycznej, jak i zaplecza socjalnego oraz poprawy warunków mieszkaniowych dzieci i młodzieży uczącej się w szkołach z internatem.

2. Sytuacja osób niepełnosprawnych na uczelniach wyższych

W I połowie roku akademickiego 2009/2010 na lubelskich uczelniach studiowało ok. 1600 osób niepełnosprawnych. W porównaniu do poprzedniego roku nastąpił wzrost liczby niepełnosprawnych studentów o około 14 %.

Tabela 1. Niepełnosprawni studenci w Lublinie

Uczelnia	Liczba niepełnosprawnych studentów		
	2006	2008	2009
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	410	416	484
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II	410	520	520 (477 z orzeczeniem)
Uniwersytet Przyrodniczy	116	125	138
Politechnika Lubelska	97	97	131
Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji	37	55	77
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie	23	157	187
Uniwersytet Medyczny	13	47	75
Razem:	1 106	1 417	1 569

Źródło: dane ROPS w Lublinie.

Władze lubelskich uczelni dostrzegają potrzebę udostępniania szkół wyższych osobom niepełnosprawnym. Z roku na rok zwiększa się liczba osób niepełnosprawnych na wszystkich kierunkach studiów. Są to nie tylko niepełnosprawni ruchowo. Wzrasta liczba młodych ludzi przewlekle chorych, ze schorzeniami neurologicznymi, z zaburzeniami psychicznymi, słabo widzących i niesłyszących. Wzrost liczby studentów i zwiększenie zapotrzebowania na zdobywanie wykształcenia przez osoby niepełnosprawne sprawia, że uczelnie wyższe muszą wychodzić naprzeciw zróżnicowanym potrzebom studentów, między innymi poprzez zabezpieczenie odpowiedniego sprzętu dla osób

niewidomych, głuchoniemych, udostępnianie pomocy naukowych, sporządzenie odpowiedniego programu nauczania i elastycznego planu zajęć.

W ramach przedsięwzięć skierowanych na poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych na uczelniach wyższych w 2009 roku lubelskie uczelnie wyższe zapewniły niepełnosprawnym studentom wsparcie poprzez:

- ✓ pomoc stypendialną,
- ✓ punkt informacyjno-konsultacyjny dla studentów niepełnosprawnych
- ✓ wyposażenie pracowni w sprzęt i pomocnicze materiały dydaktyczne dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- ✓ utworzenie Akademickiego Centrum Wsparcia,
- ✓ współpracę z Ośrodkiem Informacji Osób Niepełnosprawnych UM w Lublinie,
- ✓ dostosowywanie bazy dydaktycznej i obiektów administracyjnych uczelni do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- ✓ informowanie studentów o możliwościach uzyskania pomocy materialnej,
- ✓ monitorowanie dostępności sal wykładowych i ćwiczeniowych,
- ✓ monitorowanie dostosowań form zajęć i materiałów dydaktycznych,
- ✓ monitorowanie dostosowań testów i egzaminów (np. zamiana egzaminu ustnego na pisemny lub pisemnego na ustny, materiały w brajlu, obecność tłumacza języka migowego),
- ✓ zatrudnienie doradcy zawodowego,
- ✓ szkolenia komputerowe,
- ✓ modernizację bazy dydaktycznej i kampusu,
- ✓ transport dla studentów z dysfunkcją ruchu,
- ✓ zajęcia sportowe i rehabilitacyjne,
- ✓ popularyzację wiedzy na temat osób niepełnosprawnych,
- ✓ organizację konferencji i szkoleń.

Pałącym, lecz trudnym do rozwiązania problemem pozostaje likwidacja barier architektonicznych w budynkach szkół wyższych. Ograniczony budżet nie pozwala na szybką, kompleksową modernizację obiektów i ich pełne udostępnienie osobom z niepełnosprawnością ruchową. Niemniej uczelnie aktywnie zabiegają o środki unijne na wykonanie remontów i prac modernizacyjnych. Z informacji za 2009 rok wynika, że uczelnie zaplanowały nie tylko modernizację istniejącej bazy, ale także jej rozbudowę, uwzględniającą

oczywiście potrzeby i wymagania związane z przystosowaniem budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Najczęściej występujące bariery architektoniczne skupiają się wokół problemów związanych z utrudnieniem wstępu do budynków dydaktycznych i administracyjnych uczelni (w tym z nieprzystosowaniem schodów wewnątrz, jak i na zewnątrz budynków, przy jednoczesnym braku wind i podnośników), brakiem podjazdów, niedostosowaniem wind do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo oraz niewidomych (brak udźwiękowienia), drzwi wejściowych do sal wykładowych i pomieszczeń oraz brakiem toalet przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo.

Istotnym problemem jest także brak dostępu do informacji, a tym samym brak specjalistycznego sprzętu, w tym komputerowego i audiowizualnego, umożliwiającego osobom niewidomym i głuchoniemym uczestnictwo w zajęciach (specjalistyczne oprogramowanie, powiększalniki telewizyjne).

III. BEZROBOCIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w regionie od kilku lat przeżywa dość poważny kryzys. Dotyczy to zarówno chronionego, jak i otwartego rynku pracy. W ciągu kilku lat liczba zakładów pracy chronionej spadła z 43 w roku 2006 do 39 w roku 2009. Towarzyszy temu znaczący spadek liczby zatrudnionych w zakładach pracy chronionej z blisko 3748 w roku 2006 do 3770 osób w 2008 roku. Co więcej, ponad 60% zatrudnionych w zakładach pracy chronionej stanowią osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności, które są w relatywnie lepszej sytuacji w porównaniu z osobami o umiarkowanym i znacznym stopniu niepełnosprawności i mogłyby znaleźć zatrudnienie na otwartym rynku pracy.

Tabela 2. Liczba zakładów pracy chronionej i zatrudnionych w nich pracowników niepełnosprawnych

Lata	Liczba zakładów pracy chronionej	Liczba niepełnosprawnych pracowników
2006	43	3 748
2007	42	3 805
2008	42	3 770
2009	39	brak danych

Źródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Wartym odnotowania faktem jest tworzenie nowych zakładów aktywności zawodowej. Według stanu na grudzień 2009 roku liczba zatrudnionych w nich osób niepełnosprawnych wyniosła 173.

Tabela 3. Liczba zakładów aktywności zawodowej i zatrudnionych w nich niepełnosprawnych pracowników

	2006	2007	2008	2009
Liczba ZAZ	3	3	5	5
Liczba osób niepełnosprawnych	87	94	134	173
Ogólna liczba pracowników	108	134	188	239

Zródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Jednocześnie w ostatnich latach bezrobocie osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim znacząco wrosło. Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie wynika, że liczba bezrobotnych w 2009 roku wyniosła 4939 osób, przy czym zarejestrowano znaczny wzrost liczby bezrobotnych, tj. o 736 osób w stosunku do roku 2008. Natomiast na koniec roku 2009 zarejestrowano 4021 niepełnosprawnych bezrobotnych, co stanowi 3,4% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych, w tym tylko 406 osób posiadało prawo do zasiłku. Pracę podjęło 1265 osób. Na jedno wolne miejsce pracy przypadało 176 osób niepełnosprawnych

Wśród osób niepełnosprawnych poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu odnotowano spadek w stosunku do roku ubiegłego o 13,3 %, a liczba osób zarejestrowanych wyniosła 1310.

Procentowy udział niepełnosprawnych bezrobotnych w poszczególnych powiatach według stanu na koniec 2009 roku Wojewódzkiego Urzędach Pracy w Lublinie na koniec 2009 roku przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Procentowy udział niepełnosprawnych bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych według podziału na powiaty

Powiat	Bezrobotni ogółem	Bezrobotne osoby niepełnosprawne	Udział % osób bezrobotnych niepełnosprawnych do bezrobotnych ogółem
bialski	6 454	139	2,1%
biłgorajski	3 785	165	4,3%
chełmski	5 184	213	4,1%

hrubieszowski	4 953	142	2,8%
janowski	3 295	54	1,6%
krasnostawski	4 349	144	3,3%
kraśnicki	6 944	159	2,2%
lubartowski	5 638	111	1,9%
lubelski	5 163	117	2,2%
łęczyński	2 856	128	4,4%
łukowski	4 870	200	4,1%
opolski	4 592	107	2,3%
parczewski	1 983	59	2,9%
puławski	4 891	170	3,4%
radzyński	3 429	88	2,5%
rycki	2 548	79	3,1%
świdnicki	4 162	93	2,2%
tomaszowski	5 819	147	2,5%
włodawski	3 439	71	2,0%
zamojski	6 128	224	3,6%
Miasta na prawach powiatu	26 758	1 411	5,2%
Biała Podlaska	3 659	128	3,4%
Chełm	3 792	236	6,2%
Lublin	14 784	802	5,4%
Zamość	4 523	245	5,4%
R A Z E M	11 7237	4 021	3,4%

Źródło: dane WUP w Lublinie.

Tabela 5. Niepełnosprawni według stopnia niepełnosprawności zarejestrowani w powiatowych urzędach pracy województwa lubelskiego w 2008 roku

Stopień niepełnosprawności	Niepełnosprawni bezrobotni	Niepełnosprawni poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu	% udział liczby bezrobotnych wg stopnia niepełnosprawności	% udział do ogólnej liczby poszukujących pracy wg stopnia niepełnosprawności
znaczny	47	335	1,4%	22,1%
umiarkowany	712	782	21,7%	51,5%
lekki	2 525	400	76,9%	26,4%
Razem	3 284	1 517	100%	100%

Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP Lublin.

Statystyka urzędów pracy uwzględnia jedynie osoby oficjalnie zarejestrowane jako bezrobotne. Skala zjawiska jest nieporównanie większe od oficjalnych danych, a sytuację pogarsza fakt zmniejszającej się liczby ofert pracy skierowanych do osób niepełnosprawnych zarówno tych w ramach zatrudnienia subsydiowanego, jak też w ramach możliwości oferowanych pracodawcom w ramach działań finansowanych lub współfinansowanych ze środków unijnych.

W 2009 roku liczba ofert pracy wyniosła 750 (poziom z 2005 roku). Pracę podjęły 1265 osoby, z czego należy wnioskować, że znaczący odsetek, tj. 515 osób, znalazło pracę bez pośrednictwa urzędu pracy.

Tabela 6. Liczba osób bezrobotnych niepełnosprawnych na przełomie lat 2006/2009

	2006	2007	2008	2009
Liczba osób	2 912	2 834	3 284	4 939 (zarejestrowani w ciągu roku) 4 021 (stan na koniec roku)

Źródło: opracowane na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Tabela 7. Liczba osób niepełnosprawnych poszukujących pracy latach 2006/2009

	2006	2007	2008	2009
Liczba osób	1 571	1 523	1 511	1 310 (zarejestrowani w ciągu roku) 1 439 (stan na koniec roku)

Źródło: opracowane na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Tabela 8. Liczba ofert pracy dla osób niepełnosprawnych na przełomie lat 2006/2009

	2006	2007	2008	2009
Liczba ofert	794	767	799	750

Źródło: opracowane na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Tabela 9. Liczba osób niepełnosprawnych, które korzystały ze szkoleń zawodowych na przełomie lat 2006/2009

	2006	2007	2008	2009
Liczba osób	166	255	317	273

Źródło: opracowane na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Oferty służb zatrudnienia adresowane do bezrobotnych osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim w 2009 roku obejmowały zróżnicowane formy wsparcia. Z proponowanych ofert skorzystało 273 osoby, które uczestniczyły w różnorodnych kursach. Efektywność kursów wyniosła 15,8% (43 osoby podjęły pracę). Ponadto działania podejmowane przez powiatowe urzędy obejmowały również:

- ✓ pośrednictwo pracy,
- ✓ poradnictwo zawodowe,
- ✓ staże zawodowe,
- ✓ szkolenia zawodowe,
- ✓ przygotowanie zawodowe w miejscu pracy,
- ✓ zajęcia w Klubach Pracy,
- ✓ udzielanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej,
- ✓ skierowanie do prac interwencyjnych i społecznie użytecznych.

IV. INFRASTRUKTURA POMOCY SPOŁECZNEJ

Ważnym elementem wsparcia osób niepełnosprawnych jest odpowiednia infrastruktura pomocy społecznej. Poziom natężenia poszczególnych typów infrastruktury pomocy społecznej w województwie w 2009 roku przedstawia tabela poniżej.

Tabela 10. Infrastruktura pomocy społecznej – obiekty oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym w roku 2009

Infrastruktura pomocy społecznej – obiekty służące osobom niepełnosprawnym	Liczba obiektów	Liczba osób niepełnosprawnych
Domy Pomocy Społecznej	43	4 407
Środowiskowe Domy Samopomocy	41	1 414
Warsztaty Terapii Zajęciowej	58	1 933
Zakłady Aktywności Zawodowej	5	173

Źródło: dane ROPS w Lublinie.

Tabela 11. Liczba uczestników Środowiskowych Domów Samopomocy i Warsztatów Terapii Zajęciowej w latach 2000-2009

Lata	2000	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008	2009
ŚDŚ	480	548	647	767	813	1 197	bd	1 360	1 414
WTZ	690	715	785	1 110	1 241	1 642	1 718	1 874	1 933

Źródło: dane ROPS w Lublinie.

W województwie lubelskim, podobnie jak w latach ubiegłych, do dominujących przyczyn korzystania ze świadczeń pomocy społecznej należą: ubóstwo – 52,34% ogółu korzystających z pomocy społecznej (6% ogółu ludności województwa), bezrobocie – 46,53% ogółu osób korzystających z pomocy

społecznej (5,3% ogółu ludności województwa), długotrwała choroba – 29% ogółu osób korzystających z pomocy społecznej (3,3% ogółu ludności województwa).

Niepełnosprawność jest czwartym po ubóstwie, bezrobociu i długotrwałej chorobie powodem, dla którego przyznawane są środki z pomocy społecznej. W 2009 roku w województwie lubelskim liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności wynosiła 24334, natomiast liczba osób w tych rodzinach wyniosła 114931. W ogólnej liczbie rodzin, którym przyznane zostały świadczenie z pomocy społecznej, 31,2 % stanowiły rodziny, w których wystąpiła niepełnosprawność. Na przestrzeni ostatnich lat liczba rodzin dotkniętych niepełnosprawnością, która korzystała z różnych form wsparcia pozostaje na względnie stałym poziomie. W porównaniu z rokiem 2008 wskaźnik ten uległ zwiększeniu o 0,2 punktu procentowego.

Tabela 12. Rodzaje trudnych sytuacji życiowych powodujących konieczność przyznania pomocy w roku 2008 i 2009 w województwie lubelskim wśród klientów pomocy społecznej

Rodzaj trudnej sytuacji	Liczba rodzin		Liczba osób w rodzinach		% udział liczby rodzin do ogółu rodzin korzystających z pomocy	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
ubóstwo	40 441	39 983	134 642	129 270	52%	51,3%
bezrobocie	33 650	34 335	117 206	114 931	42,6%	44,1%
niepełnosprawność	24 645	24 334	63 574	61 979	31,1%	31,2%
długotrwała choroba	24 965	25 951	69 959	71 678	31,6%	33,3%
bezzradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	17 276	16 196	72 580	65930	21,9%	20,8%
alkoholizm	6 169	6 360	17 330	17 690	7,8 %	8,2%
potrzeba ochrony macierzyństwa	7 197	8 016	39 857	44 479	9,1%	10,27%
bezdomność	1 192	1 335	1 568	1 706	1,5%	1,7%
przemoc w rodzinie	680	792	2 533	2 933	0,9%	1%

sieroctwo	997	950	3 154	3 046	1,3%	1,2%
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	706	827	1 354	1531	0,9%	1%
sytuacja kryzysowa	349	302	1 043	927	0,4%	0,4%
zdarzenie losowe	416	388	1 307	1 271	0,5%	0,5%
narkomania	122	120	263	241	0,15%	0,15%
brak umiejętności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej	151	262	241	440	0,19%	0,33%
trudności w integracji uchodźców	41	128	144	486	0,05%	0,16%

Źródło: informacja dotycząca pomocy społecznej w województwie lubelskim, Lublin, MPiPS-03 za I-XII 2009 roku.

Wśród klientów pomocy społecznej osoby niepełnosprawne stanowią 3,8% w stosunku do liczby mieszkańców powiatów. Najwięcej osób z orzeczoną niepełnosprawnością, które w 2009 roku skorzystały z pomocy, zamieszkuje powiaty: parczewski (4,6%) i włodawski (4,1%). W powiatach bialskim, łukowskim, włodawskim i tomaszowskim liczba osób pobierających świadczenia z tego powodu przekroczyła procentowy wskaźnik dla województwa.

V. DZIAŁANIA NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH REALIZOWANE W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Przedsięwzięcia realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych na szczeblu wojewódzkim mają na celu efektywne wykonanie zadań przypisanych ustawowo samorządowi województwa. Samorząd jako podmiot ustawowo powołany do kreowania polityki społecznej w regionie uwzględnia jednocześnie w swoich działaniach zadania i projekty krótko- i długofalowe wdrażane przez jednostki samorządowe, instytucje oraz organizacje pozarządowe zajmujące się problematyką niepełnosprawności, w tym szeroko rozumianym wsparciem osób niepełnosprawnych.

1. Realizacja wojewódzkiego programu dotyczącego wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych

Program jest integralną częścią Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2005-2013. Obejmuje on następujące działania:

- ✓ zapobieganie powstawaniu zjawiska niepełnosprawności,
- ✓ ograniczanie i łagodzenie skutków niepełnosprawności,
- ✓ wspieranie edukacji i zatrudnienia w celu zapobiegania wykluczeniu społecznemu oraz wyrównywanie szans życiowych osób niepełnosprawnych,
- ✓ współpraca z jednostkami kształcącymi, w tym z wyższymi uczelniami,
- ✓ promowanie i wspieranie postaw obywatelskich.

Program realizowany jest przez departamenty Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie oraz jednostki organizacyjne samorządu województwa. W celu realizacji programu prowadzona jest bieżąca współpraca z Urzędem

Wojewódzkim, samorządami powiatowymi i gminnymi, urzędami pracy oraz organizacjami pozarządowymi, a także oddziałem PFRON. Podstawowe obszary tej współpracy oraz podejmowane działania przedstawione zostały poniżej.

2. Promocja zdrowia i edukacja prozdrowotna. Poprawa opieki medycznej

W 10 jednostkach ochrony zdrowia podległych Samorządowi Województwa Lubelskiego realizujących działania na rzecz osób niepełnosprawnych liczba osób niepełnosprawnych w nich leczonych w 2009 roku wyniosła ok. 8681 osób, natomiast liczba wykonywanych zabiegów fizjoterapeutycznych – ok. 67080.

Zakłady Opieki Zdrowotnej podległe Samorządowi Województwa Lubelskiego w ramach umów z NFZ w roku 2009 realizowały następujące usługi i świadczenia na rzecz osób niepełnosprawnych:

- ✓ rehabilitacyjne,
- ✓ ambulatoryjna opieka rehabilitacyjna (fizykoterapia, hydroterapia, kinezyterapia),
- ✓ rehabilitacja ogólnoustrojowa,
- ✓ rehabilitacja neurologiczna oraz kardiologiczna.
- ✓ lecznicze,
- ✓ pielęgnacyjne,
- ✓ diagnostyczne.

Do najczęściej udzielanych świadczeń z zakresu pielęgnacji i rehabilitacji należały wszelkiego rodzaju ćwiczenia, masaże, zabiegi fizjoterapeutyczne, laseroterapia, zapobieganie deformacjom, nauka chodzenia, wykonywanie zabiegów higienicznych, toaleta drzewa oskrzelowego, pielęgnacja pacjentów z cewnikiem, stomią, terapia psychologiczna, zapewnienie transportu.

3. Akcje, kampanie, programy w zakresie profilaktyki zdrowotnej

W 2009 roku w ramach działań z zakresu profilaktyki w jednostkach opieki zdrowotnej podległych Samorządowi Województwa Lubelskiego zrealizowano następujące programy profilaktyczne (tab. 13).

Tabela 13. Programy i liczba wykonanych świadczeń w jednostkach opieki zdrowotnej podległych Samorządowi Województwa Lubelskiego w roku 2009

Lp.	Nazwa programu	Ilość wykonywanych świadczeń
1	Program profilaktyki raka płuc	200
2	Program profilaktyki raka krtani	400
3	Program profilaktyki raka układu moczowego	100
4	Program profilaktyki chorób odstresowych	350
5	Program profilaktyki chorób kręgosłupa	100
6	Program profilaktyki chorób narządu głosu dla nauczycieli	150
7	Program profilaktyki wczesnego wykrywania jaskry	390
8	Program profilaktyki raka piersi	400
9	Program profilaktyki gruźlicy i chorób płuc	4 329

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

Pozostałe programy profilaktyczne realizowane na bazie jednostek podległych Samorządu Województwa Lubelskiego przedstawia tabela poniżej.

Tabela 14. Zestawienie programów realizowanych w jednostkach opieki zdrowotnej podległych Samorządowi Województwa Lubelskiego w 2009 roku z podziałem na źródła finansowania

Lp.	Nazwa programu	Źródło finansowania
1	Program rozwoju opieki paliatywnej	Ministerstwo Zdrowia
2	Program polityki zdrowotnej POLKARD 2009	Ministerstwo Zdrowia
3	Program badań przesiewowych dla wczesnego wykrywania raka jelita grubego	Ministerstwo Zdrowia
4	Program profilaktyki raka szyjki macicy (etap podstawowy, diagnostyczny, pogłębionej diagnostyki)	Lubelski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia
5	Program profilaktyki raka piersi (etap podstawowy, pogłębionej diagnostyki)	Lubelski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia
6	Program profilaktyki chorób układu krążenia	brak danych

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

4. Kultura fizyczna i sport osób niepełnosprawnych

W 2009 roku w ramach dotacji z budżetu Województwa Lubelskiego na zadania publiczne w zakresie kultury fizycznej i sportu oraz na zadania w zakresie organizacji systemu współzawodnictwa i sportu osób niepełnosprawnych przyznano dotację w kwocie 63 400,00 zł. Ponadto Zarząd Województwa ufundował stypendia dla 7 sportowców niepełnosprawnych na łączną kwotę 31 500,00 zł brutto.

5. Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w ruchu drogowym

Przedsięwzięcia na rzecz poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym na terenie województwa lubelskiego w roku 2009 obejmowały głównie działania polegające na wdrażaniu programów i projektów informacyjnych i edukacyjnych

oraz na działaniach związanych ze zwiększeniem dostępności osób niepełnosprawnych do środków transportów. Działania te prowadzone były m.in. przez Wojewódzkie Ośrodki Ruchu Drogowego oraz Lubelski Tabor Kolejowy.

6. Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym

Zadanie to wypełniają poszczególne oddziały Departamentu Kultury, Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego oraz podległe mu wojewódzkie samorządowe instytucje kultury, m.in. Muzeum Lubelskie, Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym, Muzeum Wsi Lubelskiej, Teatr im. Juliusza Osterwy w Lublinie, Teatr Muzyczny w Lublinie, Wojewódzki Dom Kultury, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego, Muzeum im. Zamoyskich w Kozłowie.

Przedsięwzięcia wdrożone w roku ubiegłym przez wyżej wymienione instytucje obejmowały m.in.:

- ✓ kompleksowe dostosowanie ekspozycji muzealnych i ciągów komunikacyjnych Muzeum na Zamku do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- ✓ prowadzenie akcji edukacyjnych i integracyjnych, konkursów, wystaw z udziałem osób niepełnosprawnych,
- ✓ organizowanie zajęć, spotkań i konferencji poświęconych m.in. włączeniu osób niepełnosprawnych do życia kulturalnego,
- ✓ udostępnianie książki mówionej na kasetach magnetofonowych,
- ✓ prowadzenie działań na rzecz udostępnienia ludziom niepełnosprawnym oferty kulturalnej (likwidacja barier architektonicznych w placówkach kulturalnych, wprowadzenie projektów i programów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, sprzedaż biletów ulgowych).

7. Działalność samorządu województwa w zakresie edukacji przeciwdziałającej wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych

Jednostki oświatowe prowadzone przez Województwo Lubelskie realizują zadania mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych. Główna rola spoczywa jednak na placówce doskonalenia nauczycieli, która prowadzi liczne szkolenia z zakresu wspierania rozwoju zawodowego nauczycieli pracujących z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną.

Województwo Lubelskie jest organem prowadzącym dla Lubelskiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Lublinie z oddziałami w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu. Centrum prowadzi liczne formy doskonalenia zawodowego w postaci kursów kwalifikacyjnych i doskonalących, szkoleń, warsztatów, a w swojej ofercie edukacyjnej posiada także programy dotyczące zagadnień niepełnosprawności.

Wykaz szkoleń z zakresu wyrównywania szans edukacyjnych niepełnosprawnych, organizowanych w 2009 roku przez LSCDN i liczba osób niepełnosprawnych w nich uczestniczących przedstawione zostały poniżej.

I. Szkolenia w formie kursów kwalifikacyjnych:

- ✓ Kurs kwalifikacyjny z zakresu oligofrenopedagogiki (114 osób ukończyło kurs),
- ✓ Kurs kwalifikacyjny z zakresu terapii pedagogicznej (24 osoby),
- ✓ Kurs kwalifikacyjny z pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej (24 osoby).

II. Szkolenia w formie kursów doskonalących organizowane dla zespołów nauczycielskich

i rad pedagogicznych:

- ✓ Inne dziecko w szkole (19 nauczycieli),
- ✓ Praca z dzieckiem o specyficznych problemach edukacyjnych (29 nauczycieli).

III. Szkolenia w formie konsultacji:

- ✓ Konsultacje i wsparcie udzielane nauczycielom prowadzącym dzieci niepełnosprawne w szkołach ogólnodostępnych (35 osób),
- ✓ Konsultacje i wsparcie udzielane nauczycielom prowadzącym grupy wsparcia dla rodziców dzieci niepełnosprawnych uczących się w klasach integracyjnych (43 osoby).

8. Działania finansowane z PFRON

Istotnym źródłem finansowania działań i usług rehabilitacyjnych są środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Samorząd Województwa realizuje w partnerstwie z PFRON zadania na rzecz osób niepełnosprawnych przy wykorzystaniu tych środków.

Realizacja programów Funduszu wspomaga i uzupełnia działalność uczestników systemu rehabilitacji. Realizację programów PFRON w latach 2008-2009 obrazuje poniższe zestawienie.

Tabela 15. Liczba osób niepełnosprawnych w ramach programów realizowanych przez PFRON w latach 2008 i 2009

Nazwa programu	Liczba osób niepełnosprawnych w 2008	Liczba osób niepełnosprawnych w 2009
Student II	1 039	1 137
Pitagoras 2007	3 podmioty: 2 uczelnie, 1 kolegium	4 podmioty: 2 uczelnie, 2 szkoły policealne
Pegaz 2003 I moduł	1 169	1 048
Komputer dla Homera	243	368
Uczeń na Wsi	127 gmin	145 gmin (2 588 dzieci)
Program wyrównywania różnic między regionami	Łącznie 28 umów, w tym w obszarze wsparcia placówek edukacyjnych	Łącznie 25 umów, w tym w obszarze wsparcia placówek edukacyjnych (13 887 osób niepełnosprawnych)

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku.

Tabela 16. Działania podejmowane przez PFRON w ramach programów celowych i zadań ustawowych z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych

Programy i zadania PFRON	Liczba umów/beneficjentów
osoby niepełnosprawne w służbie publicznej	10 umów z samorządami/17 osób
zwrot kosztów transportowych i administracyjnych	9 zpch/1 075 osób
Trener Pracy	1 samorząd powiatowy

Zródło: opracowanie na podstawie danych z Informacji dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych o działalności Samorządu Województwa Lubelskiego w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w 2009 roku

9. Działania na rzecz osób niepełnosprawnych realizowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie

9.1. Dofinansowanie kosztów utworzenia i działalności Zakładów Aktywności Zawodowej

Zgodnie z art. 35 ust. 1 pkt. 6 Ustawy samorząd województwa przyznaje dofinansowanie ze środków PFRON do kosztów tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej. Sejmik Województwa Lubelskiego w 2009 roku na ten cel przeznaczył kwotę 3 596 068,33 zł. We wszystkich zakładach funkcjonujących na terenie województwa lubelskiego zatrudnione są obecnie 173 osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

Tabela 17. Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Zakładach Aktywności Zawodowej na terenie województwa lubelskiego

Lp.	Zakład Aktywności Zawodowej	2008	2009
1.	Łączna	50	50
2.	Stoczek Łukowski	28	33
3.	Puławy	26	26

4.	Przeorsk	34	34
5.	Lublin	30	30
Razem		168	173

Źródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

9.2. Dofinansowanie robót budowlanych dotyczących obiektów służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych

Samorząd Województwa Lubelskiego udziela dofinansowania do robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych.

W 2009 roku podpisano 8 umów dotyczących robót budowlanych, m.in. w domach pomocy społecznej, warsztatach terapii zajęciowej, obiektach edukacyjnych, do których uczęszczają dzieci i młodzież niepełnosprawne. Ze względu na ograniczoną pulę środków przeznaczonych z PFRON podpisane umowy pozwoliły tylko w niewielkim stopniu zabezpieczyć zapotrzebowanie dotyczące dofinansowania do robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji

Tabela 18. Liczba obiektów służących rehabilitacji objętych dofinansowaniem robót budowlanych w latach 2006-2009, liczba osób niepełnosprawnych korzystających z tych obiektów

	2006	2007	2008	2009
Liczba obiektów	13	12	9	8
Liczba osób korzystających z dofinansowania	834	890	700	400

Źródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Efektywne wykorzystanie dofinansowania na działania związane z robotami budowlanymi wymaga jednak obniżenia koniecznego udziału własnego do 25%, zwłaszcza w przypadku organizacji pozarządowych. Organizacje pozarządowe ze względu na posiadanie ograniczonych środków coraz

rzadziej występują o dotacje z tego tytułu i większość środków trafia do samorządów, których sytuacja finansowa jest bez porównania mocniejsza.

9.3. Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zlecane organizacjom pozarządowym

W roku 2009 Samorząd Województwa ogłosił 3 konkursy na realizację zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zleczanych organizacjom pozarządowym. Podpisano łącznie 40 umów. Największym zainteresowaniem cieszyło się zadanie dotyczące organizacji imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych i rekreacyjnych dla osób niepełnosprawnych wspierających ich aktywność w tych dziedzinach. Pozostałe dotyczyły kolejno: grupowych i indywidualnych zajęć dla osób niepełnosprawnych, poradnictwa, szkoleń, kursów, warsztatów. Ponad połowę umów (25) podpisano z organizacjami działającymi na terenie powiatu lubelskiego grodzkiego, co wynika z niezmienną się na przestrzeni ostatnich lat sytuacji prężnego działania podmiotów sektora pozarządowego skoncentrowanych na terenie miasta wojewódzkiego, przy jednoczesnej słabości podmiotów funkcjonujących w miastach powiatowych i gminach.

Tabela 19. Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zlecane organizacjom pozarządowym do realizacji ze środków PFRON

Lp.	Zadanie	Liczba umów
1	organizacja imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych i rekreacyjnych na rzecz osób niepełnosprawnych	21
2	zajęcia grupowe i indywidualne dla osób niepełnosprawnych	10
3	poradnictwo	6
4	szkolenia, kursy, warsztaty dla osób niepełnosprawnych	3
Razem		40

Źródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

Tabela 20. Zadania zlecane do realizacji organizacjom pozarządowym działającym na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie pomocy społecznej

Lp.	Zadanie	Liczba organizacji 2009 r.
1	promocja inicjatyw środowiskowych na rzecz osób starszych i niepełnosprawnych	21
2	wspieranie działań służących aktywizacji osób starszych	16
Razem		37

Źródło: opracowanie na podstawie danych ROPS w Lublinie.

10. Działania na rzecz osób niepełnosprawnych realizowane przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie

Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie realizowały zadania z zakresu wsparcia osób niepełnosprawnych, przede wszystkim wykorzystując środki PFRON przyznawane według algorytmu i w mniejszym stopniu pieniądze unijne. Środki przyznane w 2009 roku były niższe w porównaniu z poprzednimi latami. W związku z tym obniżono fundusze na poszczególne zadania, w tym zwłaszcza z zakresu rehabilitacji zawodowej. Z analizy danych powiatowych centrów pomocy rodzinie wynika, że w sytuacji ograniczonych funduszy zabezpieczane są głównie potrzeby związane ze zdrowiem i funkcjonowaniem ludzi niepełnosprawnych. Rehabilitacja społeczna, a zwłaszcza zawodowa, schodzą na dalszy plan. Pogłębianie się takiej sytuacji może doprowadzić do regresu w szeroko rozumianym wsparciu środowiska osób niepełnosprawnych, a tym samym nawarstwiania się problemów i zaniedbań w tej sferze.

Najwięcej wniosków pozytywnie rozpatrzonych dotyczyło dofinansowania zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny – przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze: 13845 złożonych wniosków. Znacznie ograniczono zadanie dofinansowania uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych, zwłaszcza w przypadku osób dorosłych: pozytywnie rozpatrzono 4221 wniosków. Ograniczenia dotyczyły również dofinansowania likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się, technicznych: 1497 wniosków

pozytywnie rozpatrzonych. Znacznie mniej złożonych wniosków dotyczyło dofinansowania sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych (zadania, projekty realizowane głównie przez organizacje pozarządowe). Pozytywnie rozpatrzono 337 wniosków.

Wszystkie powiaty ziemskie posiadają strategie i programy, w ramach których prowadzą działania na rzecz integracji i wyrównywania szans osób niepełnosprawnych. Programy te obejmują między innymi następujące zagadnienia:

- ✓ wyrównywania szans życiowych osób niepełnosprawnych, poprzez zwiększenie dostępu do edukacji, pracy, usług i świadczeń,
- ✓ wyrównywania poziomu usług socjalnych, medycznych i innych form wsparcia,
- ✓ pomocy rodzinom z osobami niepełnosprawnymi,
- ✓ stworzenia systemu kompleksowej rehabilitacji i aktywizacji osób niepełnosprawnych.

11. Działania na rzecz niepełnosprawnych realizowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Niezwykle istotnym elementem wsparcia osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim jest realizacja projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, głównie przez podmioty działające bezpośrednio na rzecz osób niepełnosprawnych, uwzględniające w swoich projektach wyłącznie tę kategorię osób, jak również przez podmioty, które wśród innych beneficjentów obejmują wsparciem także osoby niepełnosprawne. Według dostępnych informacji z WUP projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 w 2009 roku skoncentrowane były przede wszystkim na wybranych grupach docelowych, które doświadczają największych trudności z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy, w tym także na osobach niepełnosprawnych. Wnioskodawcami były zarówno uczelnie wyższe, jednostki samorządu terytorialnego, jak i powiatowe urzędy pracy oraz stowarzyszenia, fundacje i przedsiębiorstwa.

Tabela 21. Liczba i kategoria wnioskodawców w ramach Priorytetu VI

	Wnioskodawcy					Razem
	Jednostki samorządu (w tym jednostki organizacyjne)			Organizacje pozarządowe	Pozostali	
	Gminy	Powiatu	Województwa /państwowe			
Priorytet VI	16	33	1	34	42	126
Działanie 6.1	16	28	1	27	36	108
Działanie 6.2	0	5	0	5	4	14
Działanie 6.3	0	0	0	2	2	4

Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP w Lublinie.

Tabela 22. Liczba i kategoria wnioskodawców w ramach Priorytetu VII

	Wnioskodawcy					Razem
	Jednostki samorządu (w tym jednostki organizacyjne)			Organizacje pozarządowe	Pozostali	
	Gminy	Powiatu	Województwa			
Priorytet VII	19	17	0	43	15	94
Działanie 7.1	12	11	0	0	0	23
Działanie 7.2	4	4	0	24	13	45
Działanie 7.3	3	2	0	19	2	26

Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP w Lublinie.

Według danych WUP w Lublinie w I półroczu 2009 roku w ramach projektów realizowanych z Priorytetu VI I VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013 wsparciem objęto ok. 1146 osób niepełnosprawnych. Projekty kierowane były w głównej mierze do osób niepełnosprawnych

z zaburzeniami psychicznymi i obejmowały działania nakierowane na indywidualne poradnictwo psychologiczne oraz wszelkiego rodzaju pomoc w odnalezieniu się na rynku pracy i zintegrowaniu ze społeczeństwem.

Tabela 23. Projekty skierowane do osób niepełnosprawnych w woj. lubelskim, które uzyskały dofinansowanie w roku 2008/2009 w ramach priorytetu VII PO KL

Tytuł projektu	Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem	Wnioskodawca
„W drodze do lepszego jutra”	130	Fundacja Inicjatyw Menadżerskich
„Efektywni”	96	Lecha Consulting sp. Z.o.o
„Kreatywny pracownik – szkolenie komputerowe”	60	Biuro Rachunkowo-szkoleniowe Irena Klika
„By życiu nadać sens”	60	Polski Związek Niewidomych Okręg Lubelski
„Jestem potrzebny”	60	Stowarzyszenie Kultury Fizycznej i Turystyki Niewidomych i Słabo widzących CROSS
„Sprawni w pracy w Urzędzie Miasta Lublin”	10	Miasto Lublin
„WTZ w Lipnie Starej – Twoją szansą na lepsze życie”	15	Gmina Skierbieszów/WTZ w Lipnie Starej
„Powrót”	105	Lecha Consulting sp. Z.o.o
„Nowoczesny księgowy”	50	Biuro Rachunkowo-szkoleniowe Irena Klika

Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP w Lublinie

Możliwość realizacji projektów w ramach Priorytetu VI I VII stworzyła szansę na uzyskanie znaczącego wsparcia finansowego oraz, co ważniejsze, na profesjonalne wykształcenie i przygotowanie osób niepełnosprawnych do wejścia na rynek pracy. Należy jednak podkreślić, że efektywność działań podejmowanych przez różnorodne podmioty mierzona liczbą osób, które podjęły zatrudnienie, jest na przestrzeni ostatnich lat niestety nadal niska. Aplikowanie o środki unijne

posiada oczywiście pozytywny wydźwięk, ponieważ świadczy o kreatywności i aktywności podmiotów zajmujących się wsparciem osób niepełnosprawnych. Jednakże trudnej sytuacji na rynku pracy nie poprawiły nawet działania podejmowane w ramach PO KL. Ponoszone nakłady nie przełożyły się na znaczny wzrost zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

12. Wsparcie edukacji, szkolenia, podnoszenie poziomu kompetencji i umiejętności osób niepełnosprawnych w ramach projektów finansowanych/współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

W ramach projektów realizowanych z Priorytetu VIII PO KL w 2009 roku potrzeby edukacyjne osób niepełnosprawnych uwzględnione zostały tylko w pięciu projektach. Były to projekty realizowane przez organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorstwa, które zakładały przeprowadzenie szkoleń mających na celu podniesienie kwalifikacji i wzbogacenie umiejętności zawodowych uczestników. Projekty realizowane w ramach Priorytetu IX obejmowały głównie działania skierowane na zajęcia dydaktyczne, wyrównawcze, podnoszenie kompetencji interpersonalnych. Projektodawcami były jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe. Działania zaplanowane w ramach projektów nie były adresowane wyłącznie do osób niepełnosprawnych, ale do szerszej grupy odbiorców i uwzględniały tylko niewielki udział niepełnosprawnych.

Stosunkowo niewielka liczba działań skoncentrowanych wokół wspierania edukacji osób niepełnosprawnych świadczy o tym, że środowisko to jest w dalszym ciągu niedostatecznie reprezentowane w projektach realizowanych z EFS. Wynika to w pewnej mierze z ograniczonych możliwości osób niepełnosprawnych, ale w znacznie większym stopniu zapewne także z niezbyt dobrej diagnozy w zakresie szeroko rozumianych potrzeb edukacyjnych osób niepełnosprawnych oraz niezbyt prężnego działania jednostek samorządu terytorialnego, zwłaszcza organizacji pozarządowych.

VI. PODSUMOWANIE

Województwo lubelskie jest regionem, w którym zjawisko niepełnosprawności występuje z niezmiennie wysokim natężeniem. Zmiana tego stanu jest bardzo trudna. Specyfika Lubelszczyzny jako regionu rolniczego wiąże się z większą wypadkowością, utrudnionym dostępem do profilaktyki, opieki medycznej, edukacji i innych dziedzin życia społecznego, jak również słabszym rozwojem sektora pozarządowego. Istotne znaczenie ma to zwłaszcza w odniesieniu do osób niepełnosprawnych, ponieważ poprawa stanu zdrowia, kondycji psychicznej i fizycznej oraz integracja mogą odbywać się tylko w sytuacji nieskrępowanego i pełnego dostępu do niezbędnych usług. Charakterystyczna dla ostatnich lat emigracja ludzi młodych, pełnosprawnych pogłębiła i utrwaliła ten niekorzystny stan. Poważnymi problemami dla mieszkańców województwa, w tym osób niepełnosprawnych, są również niska dochodowość gospodarstw domowych i ograniczony rynek pracy. Sytuacja osób niepełnosprawnych może ulec pogorszeniu, zwłaszcza w kontekście kryzysu gospodarczego i związanych z nim zagrożeń – wzrostu bezrobocia, obniżenia płac, dokonania zapowiadanych cięć budżetowych.

Istotnym problemem społecznym województwa lubelskiego jest nadal niewystarczająca liczba działań skierowanych na osoby niepełnosprawne. Wskaźnik osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim oscyluje na poziomie 19% ogółu ludności zamieszkującej województwo (Spis Powszechny z 2000 roku). Z analiz wynika, że są to w dużej części ludzie w wieku aktywności zawodowej, nierzadko korzystający z pomocy społecznej, którzy nie mogą się odnaleźć na lokalnym rynku pracy.

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w regionie od kilku lat przeżywa dość poważny kryzys. Dotyczy to zarówno chronionego, jak i otwartego rynku pracy. W ciągu 8 lat spadła liczba zakładów pracy chronionej. Towarzyszy temu również znaczący spadek liczby zatrudnionych w zakładach pracy chronionej. Co więcej, ponad 60% zatrudnionych w zakładach pracy chronionej stanowią osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności, które są w relatywnie lepszej sytuacji w porównaniu z osobami o umiarkowanym czy znacznym stopniu niepełnosprawności i mogłyby znaleźć zatrudnienie na otwartym rynku pracy.

Wartym odnotowania jest fakt tworzenia nowych zakładów aktywności

zawodowej. Według stanu na grudzień 2009 roku liczba zatrudnionych w nich osób niepełnosprawnych wyniosła 173. W roku 2009 uruchomiono nowy zakład aktywności zawodowej, w którym zatrudnienie znalazły 34 osoby niepełnosprawne.

Potwierdzeniem trudnej sytuacji osób niepełnosprawnych zamieszkujących województwo jest wzrost bezrobocia wśród niepełnosprawnych odnotowany przez urzędy pracy na przełomie ostatnich lat – przy czym skala zjawiska może mieć szerszy wymiar ze względu na to, że statystyki dostępne w urzędach pracy uwzględniają jedynie osoby oficjalnie zarejestrowane jako bezrobotne. Rozmiar zjawiska jest nieporównanie większy od oficjalnych danych. Spada liczba ofert pracy skierowanych do osób niepełnosprawnych i to pomimo prowadzenia zatrudnienia subsydiowanego, jak i propozycji oraz możliwości oferowanych pracodawcom w ramach działań finansowanych lub współfinansowanych ze środków unijnych. W 2009 roku liczba ofert pracy wyniosła 750 (poziom z 2005 r.), natomiast pracę podjęły tylko 1265 osoby.

Osoby niepełnosprawne mają znacznie mniejsze szanse na zatrudnienie i przez to są szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym. Wsparcie instytucjonalne obejmujące aktywizację osób niepełnosprawnych jest nadal oceniane jako niewystarczające. Podstawowym problemem jest również niewielka liczba kompleksowych programów realizowanych przez podmioty samorządowe oraz organizacje pozarządowe, a także przewaga pasywnych form wsparcia osób niepełnosprawnych w działaniach różnych instytucji, w tym funkcjonujących w obszarze pomocy społecznej.

Istotnym problemem jest również mała efektywność działań podejmowanych przez różnorodne podmioty mierzona liczbą osób, które podjęły zatrudnienie. Na przestrzeni ostatnich lat jest ona niezmiennie niska. Aplikowanie o środki unijne ma oczywiście pozytywny wydźwięk, ponieważ świadczy o kreatywności i aktywności podmiotów zajmujących się wsparciem osób niepełnosprawnych. Jednakże trudnej sytuacji na rynku pracy nie poprawiły nawet działania podejmowane w ramach PO KL. Ponoszone nakłady nie przekładają się w tym wypadku na wzrost zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Wątpliwe efekty przynoszą zwłaszcza tzw. projekty miękkie, nastawione na promocję, informację, itp. Stosunkowo lepsze efekty przynosi np. zatrudnienie subsydiowane czy przyznawanie środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Wobec powyższej sytuacji udział wszelkich podmiotów w kreowaniu i wspieraniu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ulega systematycznemu zwiększaniu.

Z przedstawionej analizy wynika, że istnieje duża potrzeba wspierania organizacji pozarządowych, głównie mniejszych, funkcjonujących poza miastami powiatowymi, najbliżej miejsca zamieszkania osób niepełnosprawnych.

Województwo lubelskie charakteryzuje się skupieniem prężnie działających organizacji pozarządowych w Lublinie i kilku miastach powiatowych, przy jednoczesnej słabości tego sektora w pozostałych miejscowościach. Podobnie stosunkowo niewiele jest specjalistycznych placówek, punktów informacyjnych i doradczych dla osób niepełnosprawnych prowadzonych przez organizacje. Istotnym problemem organizacji, zwłaszcza mniejszych, jest trudność w pozyskiwaniu środków finansowych. Świadczy to o dość słabym przygotowaniu organizacji do ubiegania się o środki w ramach otwartych konkursów i ofert.

Realizacja zadań związanych z wydatkowaniem środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na inwestycje w obiektach służących rehabilitacji czy zmodernizowanie infrastruktury pozwoliły na objęcie skutecznym wsparciem zróżnicowanych placówek zajmujących się rehabilitacją. W ciągu tego okresu objęto dofinansowaniem 78 inwestycji w obiektach służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych i wydatkowano na ten cel ponad 21 mln zł., a ze zmodernizowanej infrastruktury korzysta rocznie ok. 6 tys. osób. Na przestrzeni sześciu lat powstało w województwie pięć zakładów aktywności zawodowej, w których zatrudnienie znalazły łącznie 173 osoby niepełnosprawne. Ze względu na ograniczenia prawne i finansowe środki na tworzenie kolejnych zakładów, pomimo istniejących w tym zakresie autentycznych potrzeb, zostały już wyczerpane.

Ograniczenie środków PFRON przyznawanych województwu i samorządom powiatowym na realizację zadań skierowanych na poprawę położenia osób niepełnosprawnych prowadzi do sytuacji, w której samorzady posiadając dobre rozeznanie w potrzebach oraz coraz większe doświadczenie w realizacji zadań mają coraz bardziej ograniczone możliwości finansowe na zabezpieczenie zdiagnozowanych potrzeb. Zmniejszenie środków szczególnie boleśnie odczuwają pozarządowi partnerzy województwa lubelskiego realizujący zadania dofinansowywane ze środków PFRON. W związku z opisaną powyżej sytuacją zasadnym wydaje się priorytetowe traktowanie potrzeb zgłaszanych przez organizacje pozarządowe i systematyczne zwiększanie udziału przeznaczonych dla nich środków.

Poważnym utrudnieniem w wydatkowaniu funduszy PFRON jest od lat praktykowane przekazywanie dodatkowych pieniędzy jesienią każdego roku.

Przekazywanie środków w późnym terminie powoduje trudności w ich sprawnym rozdysponowaniu, wynikające z konieczności zachowania m.in. procedur konkursowych oraz prawa zamówień publicznych. Praktyka przyznawania regionom środków finansowych na koniec roku może doprowadzić do błędów w ich wydatkowaniu wynikających ze spiętrzania terminów oraz przeznaczenia środków na cele mniej istotne w kontekście strategii rozwiązywania problemów społecznych i interesu finansów publicznych.

Bibliografia

Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. Warszawa: GUS.

Dykcik W. *Pedagogika specjalna.* Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2001.

Informacja dotycząca pomocy społecznej w województwie lubelskim na dzień 31 grudnia 2008 r. Lublin: ROPS.

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002. Lublin: Urząd Statystyczny.

Roczniki Statystyczne. Warszawa: GUS.

Sprawozdanie dla Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych. Lublin: ROPS.

Statystyki i opracowania własne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie.

Strategia Polityki Społecznej 1999-2020. Warszawa: IBnGR.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2005-2013. Lublin: ROPS.

Europerspektywa prowadzi profesjonalną działalność badawczą, ewaluatorską, szkoleniową, ekspercką oraz doradczą w zakresie pozyskiwania funduszy Unii Europejskiej. Pracę Europerspektywy cechuje wysoka jakość, dążenie do innowacyjności oraz inspirowanie do rozwoju. Firma współpracuje z najlepszymi ekspertami i wieloma instytucjami: organizacjami pozarządowymi, uczelniami, szkołami, jednostkami badawczymi oraz administracją publiczną. Europerspektywa jest ponadto współzałożycielem Wschodniego Klastra Doradczo-Usługowego.

dr hab. Wojciech Otrębski, prof. KUL, kierownik Katedry Psychologii Rehabilitacji w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie, psycholog, doradca zawodowy; zajmuje się problematyką osób z niepełnosprawnością w kontekście ich funkcjonowania w środowisku pracy, stypendysta Fullbrighta w Harvard Medical School (Boston, USA), autor lub współautor wielu artykułów i publikacji naukowych, w tym „Interakcyjny model rehabilitacji zawodowej osób z upośledzeniem umysłowym”.

Renata Jońska, socjolog, pracownik jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, ekspert w dziedzinie polityki społecznej.

Beata Romejko, prezes firmy Europerspektywa, socjolog, badacz, specjalizuje się w problematyce rynku pracy, autorka ponad 100 raportów z badań w tym zakresie, współautorka Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, ekspert Ministerstwa Rozwoju Regionalnego ds. projektów EFS.

Konrad Konefał, absolwent psychologii oraz zarządzania i marketingu w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie, właściciel firmy Laboris, badacz i manager projektów badawczych, specjalizuje się w problematyce rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem psychospołecznych aspektów funkcjonowania jego uczestników, autor bądź współautor wielu raportów i publikacji z badań, w tym „Postawy i zachowania uczestników lokalnego rynku pracy”.

*Lubelskie obserwatorium
problemów społecznych*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja jest współfinansowana przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie

ISBN 978-83-930312-1-4